

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

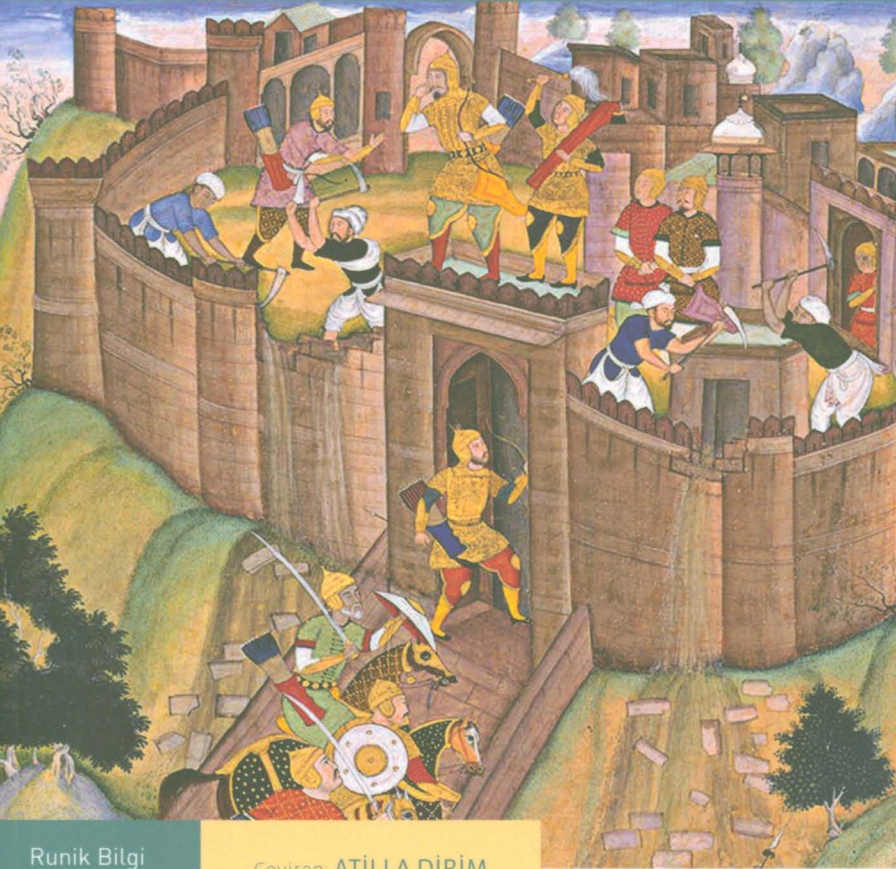
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HEINZ HALM

HAŞHAŞÎLER

GİZLİ BİR ÖRGÜTÜN TARİHİ

Runik Bilgi
001

Çeviren: ATILLA DİRİM

HAŞHAŞÎLER
Gizli Bir Örgütün Tarihi

Heinz Halm

RUNİK KİTAP

No: 5 | Runik Bilgisi Serisi: 1 |

HAŞHAŞİLER - Gizli Bir Örgütün Tarihi

Heinz Halm

ÖZGÜN ADI

Die Assassinen - Geschichte eines islamischen Geheimbundes

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Kadir Yılmaz

ALMANCADAN ÇEVİREN

Atilla Dirim

EDİTÖR

Muhammed Mustafa Albayrak

SON OKUMA

Yasemin Önder

KAPAK TASARIM

Şevket Dönmezoglu

KAPAKTA KULLANILAN GÖRSEL

**Moğolların Alamut'u ele geçişini tasvir etmek için
15. yüzyılda İran'da yapılmış bir minyatürden kesit.**

SAYFA DÜZENİ

Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT

Repar Dijital Matbaası

BASKI

Haziran 2020 - 1. Basım

ISBN

978-605-06194-4-7

SERTİFİKA NO

40675

© Verlag C.H.Beck oHG, München 2017

Bu kitabın Türkçe yayım hakları, Verlag C.H.Beck oHG ile yapılan anlaşmayla alınmıştır.

*Runik Yayınları, Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.*

*Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad., No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 522 48 45*

*© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar dışında
metin ya da görseller yayınevinin izni
olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.*

HAŞHAŞÎLER
Gizli Bir Örgütün Tarihi

Heinz Halm

Almancadan Çeviren: Atilla Dirim

RUNİK
KİTAP

İÇİNDEKİLER

I. ÖNCESİ.....	7
Heysessini, Assissini, Assassinen.....	7
Dini Kökler: On İkici Şiiler ve İsmaililer	8
Siyasi Çerçeve: Fatımiler ve Selçuklular.....	12
2. BAŞLANGIÇ	15
Kurucu: Hasan Sabbah.....	15
Alamut Darbesi (1090)	18
İlk Kurban: Vezir Nizamülmülk (1092)	21
İmam Nizar ve Hasan Sabbah'ın Kopuşu.....	22
Hasan Sabbah'ın İktidarı (1090-1124)	24
Alamut'un Suikast Listesi.....	28
Teröre Karşı Alınan Tedbirler.....	31
3. SURİYE'DEKİ BÂTİNİLER.....	37
İlk Haçlı Seferi.....	37
Halep'teki Bâtıniler.....	38
Halife Âmir Döneminde (1101-1130)	
Kahire'den Tepkiler.....	41
4. HASAN SABBAAH'IN HALEFLERİ.....	47
Bozorg Ümid (1124-1138)	47
Suriye'deki Kalelerin Ele Geçirilmesi	48
I. Muhammed Bin Kiya (1138-1162).....	51
Sultan Sancar'la Görüşmeler (1118-1157).....	52
5. SON DÖNEMİN BAŞLANGICI	55
II. Hasan (1162-1166)	55
Alamut, 1164: Kıyamet	56
II. Muhammed (1166-1210) ve Yeni İmamlar	59

6. DAĞIN ŞEYHİ	63
Raşidüddin Sinan (1162-1193).....	63
"Assassin" (Haşhaşiler) İsmi.....	65
Dağın Şeyhi'nin Suikastları	67
Sinan ve Sultan Selahaddin	69
Konrad de Montferrat'ın Öldürülmesi (1192)	73
7. HAŞHAŞİLER VE	
KAYZER II. FRIEDRICH İLE	
KRAL AZİZ LOUIS'NİN HAÇLI SEFERLERİ	77
Antakyalı Raymond'un Öldürülmesi (1213)	77
II. Friedrich'in Haçlı Seferi (1228/29)	78
Aziz Louis'nin Haçlı Seferi (1249-1254).....	80
Memlûklar ve Suriye Haşhaşilerinin Sonu (1250-1273)	82
8. ALAMUT'UN SON İMAMLARI	87
III. Hasan (1210-1221) Sünnete ve Şeriata Dönüş.....	87
III. Alaaddin Muhammed (1221-1255).....	89
Alamut'ta Bir Bilim Adamı: Nasirüddin Tûsî	96
Rükneddin Hürşah ve Alamut'un Sonu (1256).....	98
9. SONRASI	101
İsmaililer: Tayyibîler ve Nizarîler	101
Haşhaşi Efsaneleri.....	105
Haşhaşi Terörü.....	110
KAYNAKÇA.....	113
Resim Kaynakçası.....	116
DİZİN	117

I. ÖNCESİ

Heysessini, Assissini, Assassinen

Şam, Antakya ve Halep bölgesinde, dağlarda adı kendi dillerinde Heysessinni (Haşhaşiler), Roman dilinde Segnors de Montana (Dağın Efendileri) olan bir Sarazenler soyu vardır. (...) Bunlar, dağlarda yaşarlar ve yenilmeleri neredeyse imkânsızdır çünkü güçlü bir şekilde tahkim edilmiş kalelerde otururlar. Toprakları pek verimli değildir, bu yüzden hayvancılıkla geçinirler. Yakın, uzak bütün Sarazen hükümdarlarının, ayrıca yine Hristiyan komşularının ve ileri gelenlerinin içine büyük korku salan bir şeyhleri bulunmaktadır zira onları oldukça sıra dışı bir şekilde öldürtmek gibi bir âdeti vardır.

Bu satırların yazarı Başrahip Arnold von Lübeck, on ikinci yüzyılda Haçlı devletlerini rahatsız eden bu gizemli cemaat hakkında bilgi veren ilk Almandır. Yanında güvenilir adamı olarak bulunan Burchard isimli Strasburglu bir din adamıyla birlikte, 1175 yılında İmparator Friedrich Barbarossa'nın elçisi olarak Sultan Selahaddin'le görüşmek üzere Şam ve Kahire'ye gitmişti (*Arnoldi Chronica Slavorum* VII, 8).

1130 yılında, Kudüs'te doğan Surlu Vilyam, Paris ve Bologna'da yükseköğrenim gördükten sonra, memleketi Kudüs'te önce üst düzey kilise görevlisi, sonra Kudüs Krallığı naibi, ardından da 1175 yılında Sur Başpiskoposu olmuştu (ölümü 1186). Haçlı seferleri zamanına ait en önemli Latince kaynaklardan biri olan tarihsiz vakayinamesinde şunları anlatıyordu:

Fenike ismini taşıyan Sur vilayetinde, Antaradus (Tartûs) piskoposluğu yakınlarında, civarlarındaki topraklarla birlikte on kalede mukim ve sık sık duyduğumuza göre yaklaşık altmış bin ya da daha fazla insandan oluşan bir topluluk yaşamaktadır. Bu insanlar efendilerini kan bağına dayalı verasete göre değil de liyakat esasına göre kendileri seçerler. Diğer bütün asalet unvanlarını hiçe sayarak bu efendiye "yaşlı" (senex) adını verirler. Bu insanları efendilerine bağlayan teslimiyet ve itaatkârlık bağları öylesine kuvvetlidir ki, efendi emrettikten sonra ne kadar zorlu ya da tehlikeli olursa olsun büyük bir şevkle üstlenmeyecekleri hiçbir görev yoktur. Eğer bu

kimselerin nefret ettiği ya da güvenmediği bir hükümdar varsa, efendi, fedailerinden bir ya da birkaçına bir hançer verir. Emri alan kimse, eylemin sonucunda olabilecekleri ya da kaçma ihtimalini bir an olsun düşünmeden derhâl görevini tamamlamak için yola koyulur. Fedai, efendinin kendisine görev vereceği güne dek büyük bir azimle yapılabilecek her işe koşar. Hem bizim insanlarımız hem de Sarazenler onlara *Assissini* derler ki bu ismin kökeni hakkında herhangi bir malumatımız yoktur (XX, 29).

O dönemde yaşayan insanlar, her ne kadar bu kelimenin anlamını açıklayamamışlarsa da “suikastçı” anlamıyla hızla önce Roman dillerine (Fransızca *assassin*, İtalyanca *assasino*, İspanyolca *asesino* ve ardından da diğer Avrupa dillerine geçerek ilgili fiil formlarını da oluşturmuştur. Ancak, Arapça kökenli olması gerektiği düşünülen bu kelimenin, bu dilde bir karşılığı yoktur. Ne var ki *Assassini* kelimesi burada ele alınacak olan örgüt tarafından kendini tanımlamakta kullanılmadığı ve daha sonra ortaya çıktığı için kökeni hakkındaki açıklamalar da sonradan yapılacaktır.

Dini Kökler: On İkinci Şiiiler ve İsmailîler

Haçlılar tarafından *Assissini* ya da *Heysessini* olarak tanımlanan dini cemaat, aynı dönemin Müslümanlarınca Bâtınîyye veya Nizârîyye olarak biliniyordu. Bu cemaat, çok geniş bir yelpazeye sahip Şiiîliğin İsmailîye kolundan ayrılmıştı.

İslâm'ın Sünnî ve Şii olarak bölünmesi, neredeyse İslâm'ın kendisi kadar eskidir. Bu bölünme, 632 yılında Muhammed Peygamber'in ölümünden sonra, yerini kimin alacağı konusunda başlayan tartışmaların bir sonucu olarak yaşanmıştı. Arapça Şi'a adı verilen taraf, Peygamber'in en yakın takipçisi, yeğeni ve damadı Ali ibn Ebu Tâlib'i destekliyor, onu ve Peygamber'in kızı Fatıma'dan olan iki oğlu Hasan ve Hüseyin'i Muhammed'in meşru varisi ve İslâm'ın yasal liderleri olarak görüyordu. Ne var ki Ali, ancak üçüncü halife olarak iktidara gelebildi, kısa ve tartışmalı bir hükümdarlığın ardından (656-661) öldürüldü. Peygamber'in torunları olan iki oğlu ise iktidardan uzak tutuldu; bunlardan genç olanı Hüseyin, babasının Iraklı taraftarlarının yardımıyla iktidarı ele geçirmeye çalıştığı esnada, Fırat yakınlarındaki Kerbela'da iktidardaki halife tarafından öldürüldü.

“Ali'nin Partisi” (Şiatu Ali) ise bilhassa Ali ile oğlunun öldürüldüğü Irak'ta varlığını korudu ve Şam'da hüküm süren hali-

feye karşı muhalefetin toplandığı bir odağa dönüştü. Kerbela trajedisinden sonra, bir zamanların siyasi partisi, giderek dini bir kimliğe büründü; Medine’de yaşayan ve Hüseyin’in soyundan gelen insanlar, taraftarları için özel bir saygı nesnesi, siyasi iktidara sahip olmamalarına rağmen bir altüst oluşun, hatta İslam’ın kökten yenilenmesi umudunun taşıyıcısı oldular. Böylece ortaya bir dizi imam çıktı; taraftarları bunları meşru lider olarak görüyor, kısa bir süre sonra iktidara gelmelerini umut ediyor ve sık sık isyanlar çıkartarak bunu gerçekleştirmeye çalışıyorlardı.

Yedinci ve sekizinci yüzyıllarda her biri bir başka kişiyi “imam” olarak gören irili ufaklı çok sayıda grup ortaya çıktı ancak dokuzuncu yüzyılda bugün dahi İran, Irak ve Güney Lübnan’da yaşayan Şiilerin önemli bir kısmını kapsayan, “On İkkiler” (İsnâaşeriyye) ya da “İmamîye” adını taşıyan bir akım öne çıktı. Bu akım tarafından meşru olarak tanınan imamlar dizisi Ali ile başlar, oğulları Hasan ve Hüseyin’le, ardından da onların doğrudan soyundan gelenlerle devam eder.

750 yılında Mekkeli Emevi sülalesinden gelen Şam halifeleri devrildiğinde, yerlerine Muhammed Peygamber’in amcalarından birinin soyundan gelen Abbasiler geçti. Bunlar 762 yılında Dicle kıyısındaki Bağdat köyüne yeni bir saray yaptırarak 1258’e kadar burada hüküm sürdüler. Yeni efendiler, Şii muhalefeti büyük bir tehdit olarak görüyor olmalıydı ki Abbasi Halifesi Harun Reşid, 795 yılında Mekke’ye hacca giderken, yedinci imam Musa Kazım’ı Medine’den Irak’a sürgüne göndermeye karar verdi. Musa Kazım ve ailesi Irak’ta genel olarak pek rahatsız edilmeden ancak yoğun bir denetim altında yaşadılar. On birinci imam Hasan Askerî, Dicle Nehri’nin orta kıyısında bulunan ve halifelerin ikamet ettiği Samarra’da 873 yılında öldü.

On birinci imamın ölümü, taraftarları için ciddi bir sorun teşkil etti çünkü yirmi sekiz yaşındaki genç adamın erkek çocuğu olmamıştı. Şii cemaati derhâl bir düzineden fazla gruba bölündü ve bunların her biri halefin kim olacağına dair görüşler ileri sürmeye başladılar. Aradan iki yüz yıl kadar bir süre geçtikten sonra, aslında on birinci imamın bir oğlunun olduğu, hükümdarın bir kötülük yapmasından korktuğu için onu sakladığı, bu on ikinci “gizli” imamın yüzyıllardır tanınmadan dünyanın bir yerlerinde yaşadığı, vakti geldiğinde Allah’ın onu gizlediği (gayb olduğu) yerden çıkartıp, “Mehdi” olarak muzaffer Şiilerin başına geçireceği fikri yaygın olarak kabul edilmeye başlandı.

On İki İmamcı Şiilerin İmamları

Muhammed Peygamber

|

Fatıma = 1. Ali ibn Ebu Talib

2. Hasan 3. Hüseyin

4. Ali Zeynel Abidin

5. Muhammed el-Bakır

6. Cafer-i Sadık

İsmail 7. Musa el-Kâzım

8. Ali er-Rıza

9. Muhammed Taki
(veya el-Cevad)

10. Ali el-Hadi

11. Hasan el-Askeri

12. Muhammed el-Mehdi,
Kayıp İmam

İsmailî İmamları

Muhammed Peygamber

|

Fatıma = Ali ibn Ebu Talib

1. Hasan 2. Hüseyin

3. Ali Zeynel Abidin

4. Muhammed el-Bakır

5. Cafer-i Sadık

6. İsmail

7. Muhammed

8. Abdullah (el-Ekber)

9. Ahmed

10. el-Hüseyin

11. el-Mehdi

12. el-Kaim

13. el-Mansur

14. el-Muiz

15. el-Aziz

16. el-Hâkim

17. ez-Zâhir

18. el-Müstansır

Haşhaşilerin içinde bulunduğu Şii grubuysa bambaşka bir tasavvura sahipti. Bunlar, İsmaililerdi. İsmail, altıncı imamın oğlu ve resmi halefiydi ancak 755 yılında -babası Cafer'den on yıl önce- ölmüştü. Bu rahatsızlık verici durum -aslında hatasız olan imam, görünüşe göre halefini belirleme konusunda açıkça yanılmıştı- Şi'a içindeki sayısız bölünmeden birine daha yol açmıştı. "İmamîye"nin büyük kısmı genç Musa'yı yedinci imam olarak tanıyıp İsmail'i imamlar dizisinden çıkartırken, diğer bir kısmı ise eski sıralamada ısrar ediyordu. Bir kısmı "müteveffa" İsmail'in yeniden zuhur etmesini beklerken, bir başka grup İsmail'in oğlu Muhammed ibn İsmail'i imam olarak kabul ediyordu.

Böylece İsmail'in ölümüyle birlikte, imamların sıralamasında da ayrılık yaşandı; yedinci imamın kim olduğu meselesi, "İsmailîler"i "On İkiçiler"den ayırıyordu. Ayrıca, Şi'a içinde yer alan sayısız ayrı fırkanın her zaman gerçek imamın kim olduğu konusunda tartıştığı ve bu tartışmalar esnasında teolojik farklılıkların genellikle önemli bir rol oynamadığını unutmamak gerekir.

İsmailîliğin sekizinci yüzyılda ve dokuzuncu yüzyılın başlarında ortaya nasıl çıktığı henüz bir muammadır. İlk kez 882'den hemen sonra kaleme alınan vakayinamelerde onlardan söz edilir: O dönemde, Fırat kıyısında bir Arap şehri olan Kûfe civarındaki bölgede yaşayan köylü nüfusun içinde cemaatler oluşturmayı başarmışlardı. İsmailîler, gizli merkezlerinden İslam dünyasının her yerinde daîlerini (seslenen, çağıran) -bunlar aynı anda hem propagandacı hem davetçi hem de casusluk yapan kişilerdi- gönderiyor, onlar da dikkati çekmeyen birtakım mesleklerle kendilerini gizleyerek cemaate yeni mensuplar kazandırmaya ve gizli mesajlarını yaymaya çalışıyorlardı. Irak'ın güneyindeki köylerde 875 veya 878 yıllarında ilk cemaatlerini kurmalarından sonra, daîlerini İran Körfezi'nin İran'da kalan kıyılarına ve Hazar Denizi'nin güneyinde yaşayan, henüz pek azı Müslümanlaşmış İranlı kavimlere göndermeye başladılar. 882'de Yemen yaylalarında yaşayan Arap kabilelerinde davet faaliyetleri başladı, 884'te ilk defa bir daî, Yemen'den Hindistan'a yelken açtı, 882'de bir daî bugünkü Cezayir'de yerleşik hayata geçmiş Berberi kabilelerinin yanına yerleşti. Aynı yıl İran Körfezi'nin Arap yakasında, Irak ile Katar Yarımadası arasında da davet faaliyetleri başladı; bölgedeki İsmailî daîsi, 900 yılında yerli bedevilerin de yardımıyla Doğu Arabistan'ın vaha şehri Ahsa'yı (bugünkü Hüfuf) ele geçirmeyi başardı; iktidar alanını deniz kıyısına kadar genişletti ve birlikleriyle Fırat kıyısındaki

Kûfe'yi bile tehdit eder hâle geldi. Mart 909'da Cezayirli Berberiler daîlerinin liderliğinde Tunus'un Kayrevan şehrine girdiler ve burada bir İsmailî halifelîği kurdular, egemenlik alanları kısa sürede tüm batıya yayıldı ve Mısır'ı dahi tehdit eder hâle geldiler.

İsmailîlerin gizli propaganda ağının bu kadar kısa bir sürede İslam dünyasının tamamına yayılmış olması çok şaşırtıcıdır. Daîler, batıda Endülüs'ten doğuda Hint alt kıtasına kadar faaliyet gösteriyorlardı. Daîlerin esas görevi geleceği vadedilen gizli imam için daha fazla taraftar kazanmaktır; aralarına katılacak yeni kişilere kimliği açıklanmayan bu imama mutlak bir şekilde bağlı kalacaklarına ve hakkında tek kelime bile etmeyeceklerine dair yemin ettiriyorlardı. Bu yeni kişiler, ancak bundan sonra bir daînin yönetimindeki "Hikmet Meclisi"ne katılabiliyor ve burada İsmailî öğretisinin sırlarına vâkıf oluyorlardı. Ayrıntılarına burada girilmesinin mümkün olmadığı bu öğretinin özü, insanın ancak doğru imama iman etmesi ve vakti geldiğinde onun saflarında savaşa katılması durumunda kurtulacağı inancına dayanıyordu. Yerel örgütlerin toplantıları, Hristiyanların, Yahudilerin ve Müslümanların kutsal günlerinden farklı olması amacıyla perşembe günleri yapılıyordu; İsmailîler, İsmailî olmayanları Müslüman olarak tanımlamakla birlikte, gerçek müminler olarak kendilerini görüyorlardı. Ne de olsa muhalefetlerinin temel noktasını, gerçek imamın kim olduğu sorusu oluşturuyordu; Bağdat'taki Sünnî Abbasi halifelerini bu makamı gasp etmiş kişiler olarak görüyorlardı ve amaçları onları devirmektir. Bu iddialarını ise Kur'an'ın görünen kelimelerinde yer alan (zahir) anlamı sadece kendi imamlarına açıklamış ve bunlar tarafından müritlerine aktarılan gizli (bâtın) bir mesaja dayandırıyorlardı. Yapılan toplantılarda Kur'an'ın bu gizli okunuş tarzı, sadece İsmailî imamları tarafından belirlenen müritlere öğretiliyordu. Çağdaş Arap ve Fars kaynakları, Kur'an'ın bu gizli (bâtın) anlamına yapılan atfa dayanarak İsmailîlere bir isim vermişlerdi: Bâtînîye. İsmailîler bu ismi kendileri de kullanıyor, Farsça yazılarında kendilerini "Ehl-i Bâtın" olarak adlandırıyorlardı. Ancak bu dini cemaatin normalde kendisini tanımlamakta kullandığı kavram "hak dini" idi.

Siyasi Çerçeve: Fatımîler ve Selçuklular

Kayrevan'ın Mart 909 tarihinde bir İsmailî daînin liderliğinde Berberi aşiret savaşçıları tarafından ele geçirilmesi, İslam tarihinde büyük bir dönüm noktası teşkil eder. İlk kez bir Şii -bu-

rada İsmailî- karşı-halifeliği kuruluyor, hatta Bağdat'taki Sünni halifelige meydan okuyarak varlığını tehdit ediyordu. Zaten kısa sürede batının tümünde iktidarı ele geçiren ve gözünü o zamanlar -sadece kâğıt üzerinde olsa bile- Bağdat'ın bir vilayeti konumundaki Mısır'a dikmiş bu yeni gücün ilan ettiği gayesi, Sünni hilafetini ortadan kaldırmaktı.

Cezayir'deki dailer, mehdi olarak ortaya çıkacak isimsiz bir imamın geleceğine dair propaganda yapıyorlardı. Beklenen kişi, 910 yılının Ocak ayında Abdullah Mehdi adıyla zuhur etti. Bu, otuz beş yaşında, yanında oğlu bulunan, Fas'ta bir vahanın kenarında kurulmuş Sicilmase'de yıllar boyunca tüccar kisvesi altında yaşamış bir adamdı. Berberiler onu tören alayları eşliğinde getirmişlerdi. Gerçekte kim olduğu ise tartışmalıydı. Büyükbabası muhtemelen merkezi önce Irak'ta, sonra da Suriye'nin (Hama'nın kuzeyindeki) Salame şehrine taşınmış gizli daî ağının kurucusuydu; Mehdi'nin önce büyükbabası, sonra amcası, nihayet kendisi tüccar kisvesi altında, sadece daî hiyerarşisinin en üst kademelerinin bilgisi dâhilinde, İsmailîlerin çok geniş bir alana yayılmış propaganda ağını yönetmişlerdi. Büyük ihtimalle yerel resmi makamlar tarafından kimliği ortaya çıkarılan Mehdi, 903/904 kışında Suriye'den Mısır'a, oradan da bugünkü Fas'a kaçmak zorunda kalmış, 909/910'daki muzafferane ortaya çıkışına kadar da burada, yer altında yaşamıştı.

O zamana dek tanınmayan Mehdi, Ali ve Fatıma'ya dayanan bir soy kütüğüne ihtiyaç duyuyordu. Böylece "Fatımîler" in soy kütüğü kamuoyuna da duyuruldu ancak rakipleri tarafından da derhâl gerçek dışı olduğu ilan edildi. Bu soy kütüğüne göre Mehdi, doğrudan İmam İsmail'in soyundan geliyordu. Büyük-büyükbabası, -çocuksuz öldüğü kabul edilen- Muhammed ibn İsmail'in oğluydu.

Bu soy kütüğü, Ağa Han'a bağlı bulunan İsmailîler için bugün bile bağlayıcıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, İsmailîlerin imamları Muhammed Peygamber'in varisi olarak özel bir konuma sahip Ali ile başlatmamalarıdır; birinci imam daha ziyade Hasan'dır. İmamlar listesinde İsmail altıncı, ilk Fatımî halifesi Mehdi on birinci, bugünkü Ağa Han da kırk dokuzuncu imamdır. Yani eski kaynaklarda arada sırada İsmailîleri tanımlamak için kullanılan "Yedici Şii'ler" ifadesi yanlıştır ve kullanılmaması gerekir, imamlar dizisi yedide bitmediği gibi, öğretinin esasında da önemli bir rol oynamaz. "On İkiciler" in aksine (en azından burada ele alınan) İsmailîlerin "gayba" karışmış bir

kayıp imam modelleri yoktur, aksine varlıklarını bugüne dek sürdüren, etten ve kemikten imamlar silsilesine sahiptirler. Bu silsilede “Fatımî” halifeleri on bir ila on sekiz arasındaki imamları kapsar, bundan sonra ise yeni bir bölünme yaşanmıştır.

Fatımî imam-halifeleri dört kuşak boyunca -910 ve 973 arasında- bugünkü Tunus’ta, ilk olarak Kayrevan’daki saraylarında, sonra da kıyıda kurulan ve Mehdi’nin ismi verilen saray şehri Mehdiye’de (Sûse’nin güneyinde) hüküm sürdüler. Dördüncü Fatımî Halifesi Muiz döneminde, Cevher isimli kumandan 969 yılında Mısır’ı neredeyse hiç savaştan ele geçirmeyi başardı ve halife 973 yılında hızla kurulan yeni Kahire (Muzaffer) şehrinde inşa edilen saraya bütün maiyetiyle birlikte taşındı. Kahire böylece İsmailî imam-halifelerin payitahtı ve İsmailî davasının merkezine dönüştü. Sünnî Bağdat halifelliğini devirme hedeflerini gerçekleştirmek için Fatımî orduları 970/971 yıllarında Filistin ve Suriye’ye girerek Şam’ı ele geçirdi ancak burada ilk defa amansız bir direnişle karşılaştılar.

Bağdat’ın Sünnî halifelerinin siyasi güçlerini kaybetmelerinin üzerinden uzun zaman geçmişti. Gerçi Muhammed Peygamber’in halefleri olarak prestijlerini hâlâ koruyorlardı fakat çoktandır birer Iraklı yerel ileri gelen konumuna düşmüş ve 945’ten itibaren önce hizmetlerindeki İranlı ordu komutanlarının, ardından da onların yerini alan Türk iktidar sahiplerinin denetimi altına girmişlerdi. Çünkü on birinci yüzyılın başından itibaren Orta Asya’dan -bugünkü Türkmenistan ve Özbekistan- gelen göçebe Türk kitleleri İran’ın kuzeyine giriyor ve sürüleriyle birlikte batıya doğru ilerliyorlardı. Bu kitlelerin birinin başında bulunan ve Selçuklu sülalesine mensup olan Tuğrul Bey, 1038 yılında Doğu İran şehri Nişapur’da kendisini sultan ilan etmişti. Eskiden “iktidar” anlamına gelen bu kelime artık bir unvana dönüşmüştü, üstelik sadece dünyevi bir unvan olduğundan ve hiçbir şekilde dini bir karakteri bulunmadığından dolayı, meşruiyetini sağlamak bakımından Bağdat’taki halifenin onayına ihtiyaç duyuyordu. Tuğrul Bey, 1055 yılında emrindeki Türk ordularıyla Bağdat’ı ele geçirdi ve halifeyi kızlarından birini kendisine vermeye zorladı. Böylece Türk-Selçuklular halifenin hamisi olarak İran’ın doğusundan Irak’a, oradan da Küçük Asya’ya (1077) kadar uzanan Ön Asya bölgesinin hâkimi hâline geldiler. Selçuklular da Bağdat halifeleri gibi Sünniydi, sonradan Haşhaşî (Assassin) olarak adlandırılacak İsmailîlerin ilk suikastları da onlara yönelecek ve Selçuklu İmparatorluğu faaliyet gösterdikleri ilk yer olacaktı.

2. BAŞLANGIÇ

Kurucu: Hasan Sabbah

“Haşhaşi”lerin faaliyetlerinin fikir babasının hayat hikâyesine dair elimizde eşsiz bir belge bulunuyor: Söz konusu kişinin manevi gelişimine ve faaliyetlerine dair kendi kaleminden çıkan bir eser. Bu tür otobiyografik metinler İsmailî çevrelerinde pek de ender değildir, hem İsmailî davasına yaptıkları katkının hem de imama olan yakınlıklarının altını çizmeyi amaçlarlar. Farsça kaleme alınmış olan metin, günümüze “Sergüzeşt-i Seyyidina” başlığıyla ulaşmıştır. Alamut Kalesi 1256 yılında Moğollar tarafından zapt edildiğinde, Moğol hanının veziri Cüveynî kale kütüphanesini gezerken bu eseri bulmuş ve kısmen olduğu gibi alıntılar yaparak (yazar birinci tekil şahıs kullanmıştı), kısmen de açıklamalar yaparak kendi tarih kitabına aktarmıştı. Cüveynî’nin öğrencisi ve Moğol döneminin en önemli Fars tarihçisi Reşidüddin, bu metni –belli yerlerini daha da detaylandırarak– kendi dünya vakayinamesine aktarmıştı.

Sabbah’ın oğlu Hasan (Arapça *Hasan ibn as-Sabbah*, Farsça *Hasan-ı Sabbah*), Büyük İskender’in seferlerinden kalma Antik Raga, yani günümüzün Tahran şehrinin güneyinde bulunan Rey’de dünyaya gelmişti. Ancak kendisi aslen İranlı değil, Araptı. Ailesi, Güney Arabistan’ın Himyar kabilesinin mensubu olmakla övünürdü.

Yedi yaşında bir çocuk olduğum günlerde içimde bütün bilimlere karşı büyük bir ilgi uyanmıştı ve bir din âlimi olmak istiyordum, on yedi yaşıma dek şevkle bilginin peşinde koşup durdum. Bu arada babamın On İki İmamcı inancına bağlı kaldım.

Hasan Sabbah, otobiyografik eserine bu sözlerle başlıyordu. Memleketi Rey’de, gizli bir İsmailî dâisi olan bir sikke ustasıyla tanışmıştı. Bu kişi, onu İsmailî öğretisine kazandırmaya çalışıyor ancak Hasan tartışmalarında dâinin argümanlarına karşı çıkıyordu:

Gerçek dinin ve imanın, halkın ve özellikle de Şii'lerin inancı olduğunu düşünüyordum... İsmaililerin öğretisinin felsefeden (yani kâfir inancı) ibaret olduğunu, Mısır Hükümdarının (yani Fatımî Halifesi) da bir filozoftan başka bir şey olmadığı kanaatindeydim! Aramızda cereyan eden çekişmeler ve münakaşalar neticesinde, inandığım her şeyi çürütüp yok etti. Her ne kadar yenildiğimi itiraf etmiyordusam da sözleri beni derinden etkilemişti.

Hasan, başka İsmailîleri de tanıdıktan ve onların ne kadar dindard olduklarını –mesela şarap içmiyorlardı– gördükten sonra, onlar hakkında anlatılan kötü şeylerden şüphe etmeye başlıyor ve “Kitaplarında İsmail’in imamlığı lehine pek çok görüşle karşılaştım,” diyordu.

Hasan’ın içinde bulunduğu dini kriz, –başka birçok din ve inanç değiştirme hikâyesinde olduğu gibi– fiziksel bir krize dönüşür:

Sonra ağır ve tehlikeli bir hastalığa yakalandım, ardından da Allah etimle ve derimle değişmemi istedi... Ve böylece bu inancın gerçekten de hak olduğunu ve çok fazla korktuğum için bu gerçeği kabul etmeyi istemediğimi anladım. Kendime şöyle dedim: Şu anda son nefesimi verecek olsam, gerçeğe malik olamadan ölüp gideceğim! Ardından da ağır hastalığı yenmeyi başardım.

Sonra Hasan, görevini bir eyer ustası kisvesi altında yerine getiren bir başka daîye emanet edilir:

Onun sayesinde bu inancı daha yakından öğrendim, o da yaptığı yorum ve açıklamalarla bana her şeyi tek tek izah etti, böylece daha önce anlayamadığım şeyleri ve bu inancın gerçekliğini kabul ettim.

Hasan, artık kendisini bu inancı gizli tutmak ve gerçek imama –Kahire’deki Fatımî Halifesine– bağlı kalmakla mükellef kılacak yemini etmeye hazırды. O andan itibaren “Hikmet Meclisi” toplantılarına katılmaya ve Kur’an’ın gizli (bâtın) anlamını öğrenmeye başladı.

Bu yeni ve coşkulu mühtedi, çok geçmeden gizli daî ağı hiyerarşisine kabul edildi: “464 yılının Ramazan ayında (Mayıs/Haziran 1072), o zamanlar İsfahan daîsi olan Abdülmelik Attaş, Rey’e geldi. Uygun gördüğü için beni daîlik naipliğine tayin etti.” Bu, 1074 yılında olmuştu. Hasan iki yıl İsfahan’da görev yaptıktan sonra, amirinden şu emri aldı: “Halifenin sarayına gideceksin!” Kahire’deki halife, o dönemde Müstansır’dı.

Böylece Hasan Sabbah Mısır’a doğru yola çıktı. Onun önce bir süre Azerbaycan’da kaldığını ve faaliyet gösterdiğini biliyoruz,

Meyyafarikin’de (bugünkü Silvan) yerel bir din âlimiyle tartışmaya girdi ve aykırı görüşleri yüzünden şehrin kadısı tarafından kovuldu. Dicle kıyısındaki Musul, Sincar ve Fırat kıyısındaki el-Rahba üzerinden Suriye çölüne ve Şam’a, oradan da Akdeniz’e ulaştı; Beyrut, Sur, Akka ve Kayserya yol üzerinde uğradığı yerler oldu. Nihayetinde Mısır’a giden bir gemiye bindi ve 29 Ağustos 1078’de Kahire’ye vararak derhâl öğrenimine başladı.

İsmailî öğretisinin merkezine yapılan öğrenim amaçlı bu tür ziyaretler alışılmadık bir durum değildi, kayda değer diğer İsmailî dailerinin yaşam öykülerinde de benzer ziyaretleri görüyoruz. Ne de olsa Fatimîlerin Kuzey Afrika’da iktidarı ele geçirmelerinden bu yana gerçek imamın kim olduğu belliydi, mevcut halife Müstansır (1036-1094) on sekizinci imamdı. Başdaî (dâî’d-duât) Müeyyed, geniş İsmailî örgütlenmesinin başkanı olarak perşembe günleri halifenin sarayında “meclis” denilen toplantılarda dersler veriyordu. Bu dersler, çok sayıda cilt hâlinde günümüze dek ulaşmıştır. Hasan Sabbah da Müeyyed’den ders almaya başlamıştı.

Böylece Kahire’de on yedi ay geçirdi, kendi yazılarına bakacak olursak, bu süre zarfında o kadar çok sevilip sayıldı ki önemli saray mensuplarının kıskançlığına maruz kaldı. Ancak İmam-Halife Müstansır’ı bizzat göremediğini kendisi de söylüyordu. Bir süre sonra da sınır dışı edildi. Bunun nedenleri belli değildir. Görünüşe göre, Fatimî ordularının başkomutanı, kudretli Ermeni Bedr Cemâlî ile aralarında bir ihtilaf yaşanmıştı. Cemâlî, 1074 yılında Kahire’de iktidarın gerçek sahibiydi, başkumandanlığın yanı sıra, vezirlik görevlerini ve İsmailî davasının çok geniş casus ağını daha iyi kontrol edebilmek için Haziran 1078’de -yani Hasan’ın Mısır’a gelişinden iki ay önce- başkadı ve başdaî görevlerini de üstlenmişti. Dini konularda çok bilgili olmayan kumandanın, Hasan Sabbah gibi İsmailî öğretisinin ateşli bir savunucusuyla ihtilafa düşmesi, oldukça mümkün görünmektedir.

Ocak 1080’de Hasan İskenderiye’ye götürüldü ve oradan sınır dışı edildi: “Beni birkaç Frenk’le birlikte bir gemiye binerek batıya gitmeye zorladılar.” Ancak anlaşılan, Hasan kaçmayı başarmış, bir süre İskenderiye’de saklanmış ve -dehşete kapılan mürettebatın kurtulmalarını, sadece onun daha yüksek görevlere layık görülen varlığına borçlu olduklarını düşündüren fırtınalı bir yolculuktan sonra- Suriye kıyılarındaki Ceble’ye ulaşmıştı. Antakya, Halep ve Bağdat üzerinden merkez üssü İsfahan’a döndü ve 10 Haziran 1083’te şehre ayak bastı.

Burada yine bir İsmailî dâisi olarak göreve başladı. Otobi-yografik yazısında, İran Körfezi'ndeki Huzistan kırsalında, Orta İran'daki Yezd ve Kirman'da, Hazar Denizi'nin güneydoğu kö-şesindeki Curcan ve Damgan gibi yerlerde bulunan dağ hücre-lerini ve İsmailî cemaatlerini nasıl yönettiğini ayrıntılı olarak an-latmıştır. Hasan Sabbah, bir süre sonra merkez üssünü -doğum yeri olan, vilayet başkenti Rey'e uğramamaya çalışarak- İsfah-an'dan (bugünkü Tahran'ın yaklaşık yüz elli kilometre kuzey-batısı) Kazvin'e taşıdı. Böylelikle Hazar Denizi'nin güneyindeki dağlık bölgede yer alan ve İsmailî davasının en başından beri aktif olduğu Deylem kırsalında örgütlenme faaliyetlerine başla-dı. Burası, Hasan Sabbah için bir dönüm noktası olacaktı.

Alamut Darbesi (1090)

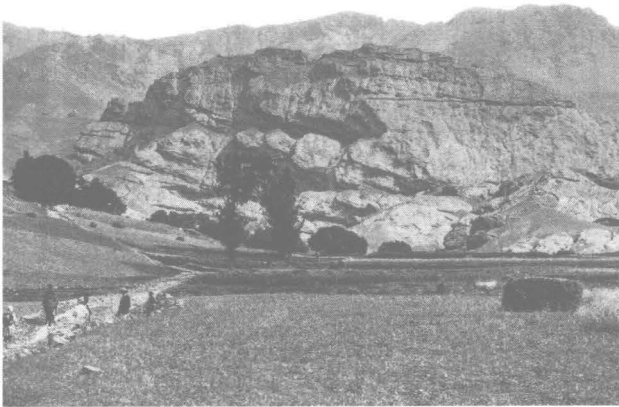
Sonra Ali'nin soyundan gelen Mehdi adında birinin (Selçuklu Sul-tanı) Melikşah adına yönettiği Alamut'a bir dâî gönderdim. Ala-mut *Olah Amût*, yani *Kartal Yuvası* demektir ve burada gerçekten de bir kartal yuvası vardı. Alamut sakinlerinin bir kısmı bizim taraftarımız idi ve kalenin efendisini de ihtida etmeye zorladılar. Kalenin efendisi bunu kabul etmiş gibi göründü, sonra bir hileyle taraftarlarımızı aşağıya gönderdi ve kalenin sultana ait olduğu ge-rekçesiyle kapıların kilitlenmesini emretti. Uzun münakaşalardan sonra taraftarlarımızı yeniden içeri aldı ve onlar da bir daha kale-nin efendisinin kendilerini bir yere göndermesine izin vermediler.

Kazvin şehrinden Alamut Kalesi'ne katır sırtında yapılan dört günlük bir yolculuğun ardından ulaşılabilirdi. Önce iki bin dört yüz seksen beş metre yüksekliğindeki Çala Boğazı aşı-lıyor, buradan Şah Rud Irmağı Vadisi'ne iniliyor, sonra dar bir kanyondan Şahrud'un da doğduğu Alamut Rud Irmağı'na ve bu ırmağın kuzey kollarından birinden geniş bir vadiye ulaşılı-yordu. Kuzeyinde dört bin metrelik zirveleriyle Hevdekan Sı-radağlarının yükseldiği Alamut Kalesi, bu vadideki yüz seksen dört metre yüksekliğinde bir kayanın üstüne kurulmuştu. Bu çıplak kaya, güneybatı ve kuzeydoğu taraflarında dimdik bir şekilde aşağı iniyordu, kalenin yüz kırk metre uzunluğunda, kırk ile sekiz metre arasında değişen genişlikte harabesi bugün dahi görülebilmektedir. Aslında kalenin konumu itibarıyla öyle özel bir şekilde güçlendirilmiş bir yapıya ihtiyacı yoktu; basit surlar yeterliydi, sadece kuzeydoğu yamaçlarında bir pa-tika üzerinden katırların ulaşabildiği dağ sırtı tarafındaki kapı, bir burçla güçlendirilmişti. Kayalara oyulmuş sarnıçlar, kalenin su ihtiyacını karşılıyordu.

Hasan Sabbah, gözünü bu kartal yuvasına dikmişti. Kaledeki askerlerin arasında kendi adamlarının da bulunmasının verdiği rahatlıkla olay yerinde bizzat bulunmaya karar verdi. 4 Eylül 1090'da kaleye geldi, sahte bir isimle kaleye girmeyi ve bir süre kimliğini gizleyerek içeride yaşamayı başardı.

Bu noktada işin içine bir miktar sayı mistisizmi de karışmaktadır: Kalenin eski ismi olan *Olah Amût* (kartal yuvası), Hasan Sabbah'a göre, ebced hesabıyla kaleye gelişinin tarihini veriyordu. Arapça 'LH'MWT sessiz harflerinin -sesli harfler yazılmıyordu- sayı değerleri toplandığında ortaya çıkan $1 + 30 + 5 + 1 + 40 + 6 + 400 = 483$ rakamı, miladi 1090'a karşılık gelen hicri yılı vermektedir.

Kaledeki askerlerin arasında çok sayıda İsmailînin yer alması ve liderlerinin de aralarında bulunması, uzun süre gizli kalmadı. Muhtemelen Hasan Sabbah da doğru vaktin geldiğine inandığı bir anda, bu sırrın açığa çıkmasına yardımcı oldu. Hasan Sabbah kaleyi teslim aldı; kalenin efendisi Alide Mehdî'nin de kendisine bağlı birliklerle kaleden ayrılmasına izin verdi. Tazminat olarak Mehdî'ye üç bin altın dinar tutarında bir senet verdi ve Demgan (Tahran'ın doğusunda) valisinin bunu bozacağını söyledi. Vali -yani Selçuklu sultanının görevlisi- Mehdî'yi büyük bir şaşkınlık içinde bırakarak gerçekten de senette yazan tutarı ödedi çünkü o da aslında gizli bir İsmailîydi.

Görsel 1: İran'ın kuzeyinde, Haşhaşilerin merkezi Alamut'un üzerinde yükseldiği kayalık.

Hasan Sabbah, kalede hummalı bir faaliyet başlattı. Kalenin harap surlarını tamir ettirdi ve eteklerindeki ovayı besleyen bir kanal kazdırarak, tarlaların, bağların ve bahçelerin sulanmasını sağladı. Yakın civarda bulunan başka kaleleri de ele geçirdi ve uygun bir kaya gördüğü her yerde derhâl bir kale inşa ettirerek kaleyi suyla besleyip, sarnıçlar yaptırdı. Aynı şekilde civardaki vadilerde de davet faaliyetlerini sürdürdü ve sonunda ortaya küçük bir devlet çıkardı. 1091 yılından itibaren daîleri, İran'ın kuzeydoğusunda da faaliyet göstermeye başlamışlardı. Kuhes-tan Vilayeti'nde (Dağlık Ülke), Deşt-i Kebir Çölü'nün doğu-sunda yer alan Tebes ve Gain şehirleri civarında, yine kalelere dayanarak İsmailî gücünün yeni bir hücresi ortaya çıkmıştı.

Daîlerin köylü nüfusu imamın adına -yani Kahire'deki Fatımî halifesi adına- vergilendirdiği ve bir hukuk sistemi uyguladığı bu iki İsmailî iktidarının ortaya çıkması, ne kadar ulaşılması güç, ücra bölgelerde var olurlarsa olsunlar, kısa sürede Selçuklu Sultanı Melikşah (1072-1092) ile veziri Nizamülmülk tarafından da öğrenilmişti ve müstahkem kalelerde silahlı bir gücün varlığına kayıtsız kalmaları söz konusu olamazdı.

Türk emiri Yürüntaş, daha 1091'de birlikleriyle kartal yuvasını ele geçirme emrini almıştı:

Türk emiri, efendimizin (Seyyidna, Hasan Sabbah) davetini kabul eden, ona boyun eğen ve biat eden herkesi öldürmek ve yağma yapmak için Alamut'un yamaçlarına geldi. Alamut o zamanlar henüz erzakla dolu olmadığı için askerler yiyecek sıkıntısı nedeniyle bir süre sonra çok güç bir duruma düştüler ve içlerinden bir grup atlının huruç hareketi yapmasına karar verdiler. Ancak efendimiz, İmam Müstansır'ın Kahire'deki sarayından bir mesaj geldiği haberi yaydı. Söylediğine göre, mesajda şunlar yazıyordu: "Refiklerim, kendilerine zafer kazandıracak bu yeri terk etmesin!" Bunun üzerine askerler yeniden cesaretleterek sıkıntılara tahammül ettiler ve mesajın sözlerine güvenerek "Baldat İkbal" (Kurtuluş Beldesi) adını verdikleri Alamut'ta kalmaya devam ettiler.

Ertesi yıl Arslantaş isminde bir başka Türk emiri, sadece altmış ıla yetmiş kişi tarafından savunulan kaleyi kuşattı. Ancak Hasan Sabbah'ın Kazvin'de bulunan daîsi, üç yüz kişilik bir kuvvetle efendisine yardıma koştu. Daî, adamlarıyla birlikte kuşatmayı delerek kaleye girdi, ardından diğer vadilerde yaşayan İsmailîlerin de desteğiyle, bir gece Türk birliklerine saldırdılar, onları kovmayı ve kamplarını ele geçirmeyi başardılar. Üçüncü bir Türk de aynı anda İsmailîlerin Tebes yakınlarındaki bir ka-

lesini kuşatmıştı. Selçuklular iç düşmana karşı savaş açmışlardı ancak Hasan Sabbah ikinci darbeyi indirmeye hazırlanıyordu.

İlk Kurban: Vezir Nizamülmülk (1092)

Bu yılda, 10 Ramazan'da (13 Ekim 1092), Vezir Nizamülmülk, Nehavend yakınlarında öldürüldü. O ve sultan (Melikşah) İsfahan'da bulunuyorlardı ve Bağdat'a geri dönmek üzere yola koyulmuşlardı. Nehavend yakınlarına gelince, vezir iftardan sonra mahfesinin içinde harem çadırına giderken Bâtınilerden Deylemlî bir delikanlı şefaât veya yardım isteyen bir hâlde ona yaklaştı ve yanındaki hançeriyle onu bıçaklayarak öldürdü. Sonra kaçarken ayağı çadır ipine takılıp düştü ve onu derhâl yakalayıp öldürdüler. Sultan, bunun üzerine Nizamülmülk'ün çadırına gidip askerlerini ve adamlarını yatıştırdı (İbnül Esir Vakayinamesi).

Selçuklu Sultanı Melikşah'ın veziri Ebu Ali Hüseyin, Nizamülmülk unvanını taşıyordu. Son derece iyi bir eğitim almış, Arapçayı da Farsça gibi kullanabilen bir İranlıydı. Farsça *Siyasetname* adlı eseri günümüze ulaşmıştır ve burada Bâtınilerden, yani İsmailîlerden uzun uzun söz edilmektedir. Nizamülmülk, bir Sünnî olarak İsmailîlerin yeminli düşmanıydı. Bağdat, İsfahan ve İran'ın başka birçok şehrinde kendi ismiyle anılan devrin tanınmış müderrislerinin hukuk ve ilahiyat dersleri verdiği Sünnî *Nizamiye* medreselerini kurdurmuştu. Geride kalan iki yıl zarfında Alamut Kalesi'ne düzenlenen saldırılardan o sorumluydu, bu da onun sonunu hazırlamıştı.

Suikastçı "Deylemlî delikanlı" olarak tanımlanmıştı. Deylem, Alamut civarındaki bölgeye verilen isimdi. Nizamülmülk'ü öldüren delikanlı, suikasttan sonra kaçmaya çalışmıştı, yani bir intihar suikastçısı değildi ancak hem o hem de ondan sonra gelenlerin birçoğu, muhtemelen öleceklerini hesaba katmış olmalıydılar. Bu, siyasi bir suikasttı. İsmailîlere ya da "Bâtınîlere" savaş açmış bir siyasi-dini sistemin en yüksek seviyeli temsilcisi saf dışı bırakılmıştı. Ama bu şiddet eyleminin yeni bir niteliği vardı. İsmailîler, yaklaşık iki yüz yıllık tarihleri boyunca böyle bir silaha hiçbir şekilde başvurmuş değillerdi. Kahire'deki merkezden de bu yolda bir emir olduğuna dair bir bilgi yoktur; gerçi Fatimî halifeleri her daim Sünnî devletlere propaganda yoluyla nüfuz etmeyi ve çeşitli yerlerde silahlı ayaklanmalar çıkarmaya çalışmışlardı ancak bu olaydan önce suikastçı katiller kullanmadıkları gibi, bundan sonra da kullanmayacaklardı. Hasan Sabbah, bu noktada artık kendi çizdiği yolda ilerlemeye başlamıştı.

Eserlerinden burada da sıkça alıntı yapılan Musul kökenli tarih yazarı İbn'ül Esir (1160-1233), Bâtınîlerin Nizamülmülk'e duydukları nefretin kökenine ve ilk suikastın nasıl gerçekleştiğine dair Save şehrinde (Tahrân'ın güneybatısında, Kum'un kuzeybatısında) yaşanan bir olayı anlatır:

Bâtınîlerin ve İsmailîlerin propagandası ilk kez Sultan Melikşah döneminde duyuldu. On sekiz İsmailî, Save'de ayrı bir şekilde namaz kıldıkları için tutuklandılar ancak yapılan tahkikattan sonra serbest bırakıldılar. İsmailîler İsfahan'da yaşayan Saveli bir müezzini kendi tarafına çekmek istediler fakat müezzinin daveti kabul etmemesi üzerine kendilerini ihbar edeceğinden korkarak onu öldürdüler. Bu, onların işlediği ilk cinayet ve döktükleri ilk kandı. Bunun üzerine Nizamülmülk cinayet şüphelilerinin yakalanmasını emretti. Şüpheler Tahir adındaki bir marangozun üzerinde yoğunlaştı, bu adam idam edildi ve cesedi sokaklarda gezdirildi. Bu, idam edilen ilk İsmailîydi... Bunun üzerine Bâtınîler, Nizamülmülk'ü öldürdüler; bu, başarılı oldukları ilk ses getiren suikasttı. Etraflarına şöyle diyorlardı: O, marangozu öldürttü, biz de onu öldüreceğiz!

Bu intikam eylemi, sonradan bir yönetime dönüşecekti.

İmam Nizar ve Hasan Sabbah'ın Kopuşu

İsmailîlerin doktrinine göre imamın yetkileri babadan oğula aktarılıyordu. Bu, en dar aile çevresinde ve saray duvarlarının arkasında yapılan bir tayin töreniyle gerçekleşiyordu. İmam-halife öldüğünde, halefin kim olduğuna dair saray halkı bilgilendiriliyordu. Vakayinameler de saray entrikalarının ve harem çekişmelerinin bu süreçte rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ancak eğer halefin kim olacağı konusu tartışmalıysa, ortaya iki ya da daha fazla aday çıkmış ya da rakip saray klikleri tarafından ilan edilmişse, bu durumda bir bölünme yaşanabiliyordu.

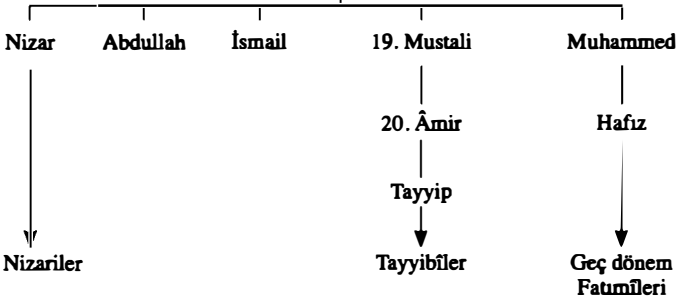
On sekizinci imam, yani Halife Müstansır Aralık 1094'te elli sekiz yıllık hükümdarlıktan sonra Kahire'de öldüğünde, böyle bir durum ortaya çıkmıştı. Halife geride on erkek evlat bırakmıştı. Bunların en büyüğü, o zamanlar kırk dokuz yaşında olan ve birçok kimse tarafından geleceğin imam-halifesi olarak görülen İmam Nizar'dı. Ancak olaylar farklı şekilde gelişti. Babası Bedr'in ölümünden sonra onun unvanını ve gücünü devralan Ermeni Afdal, Mısır ordularının başkumandanı olarak iktidarın gerçek sahibiydi. Afdal, yönlendirmesi daha kolay ola-

cağından, tahtta daha genç bir halife görmeyi yeğliyordu. Bu yüzden hızla harekete geçti, ilk üç veliahdı saf dışı bırakarak yirmi yaşındaki Ahmed'i Müstali-Billâh ismiyle tahta geçirdi ve kızlarından biriyle evlendirdi.

Saf dışı bırakılan diğer üç veliaht, en küçük kardeşlerine biat etmeyi reddettiler; en büyükleri olan Nizam İskenderiye'ye kaçıp isyan bayrağını açarken, diğer iki kardeş sarayda alıkonularak bu oldubittiği kabul etmeye zorlandılar. Nizar, kendisini destekleyecek çok sayıda yandaş bulabilmişti çünkü askeri diktatörün İsmailîlerin bütün dini geleneklerini ayaklar altında çiğneyen darbesi genel bir nefretle karşılanmıştı. Ancak Nizar'ın direnişinin kırılması uzun sürmedi. Kuşatma altındaki İskenderiye Kasım 1095'te teslim olmak zorunda kaldı. Nizar Kahire'ye getirildi ve bertaraf edildi, canlı canlı etrafına duvar örüldüğü söylenmektedir.

İmam Nizar ve Hasan Sabbah'ın Kopuşu

18. Müstansir

Ancak Nizar, taraftarları için on dokuzuncu imamdı ve ona Mustafa (seçilmiş olan) adını verdiler. "Nizarîler" artık imamlar dizisini on dokuzuncu imam olarak genç Mustali ile sürdüren ve Yemen İsmailîleri tarafından da meşru görülen Fatımî hilafetinin rakibi olacaklardı. (Bu Fatımî imamları dizisi, Fatımîliğin 1171 yılında Sultan Selahattin tarafından devrilmesiyle birlikte sona erecekti.) Nizar'ın taraftarlarının Mısır'da tutunması mümkün değildi. Ancak Suriye, Irak ve İran'da durum farklıydı. Burada Nizar'ın imamlığı kabul ediliyordu ve bu aynı zamanda Kahire'yle ipleri kopartarak bağımsız hareket etmek için iyi bir fırsattı da.

Bunun öncülüğünü ise Alamut yapıyordu. Hasan Sabbah otobiyografisinde, daha Mısır'da bulunduğu dönemde bile, o zamanlar henüz otuz beş yaşında olan şehzade Nizam'la dost olduğunu ve Bedr'in askeri diktatörlüğüne karşı çıktığını anlatmaktadır. Kaynak yetersizliği nedeniyle Hasan Sabbah'ın Nizar'ın ölümünden sonra imamın kim olacağı meselesi hakkında ne düşündüğünü bilemiyoruz. Acaba "gayb" âlemine karışmış olan Nizam'ın mehdi olarak geri dönmesi mi beklenenecekti? Yoksa Nizam'ın oğullarından birini mi imam olarak kabul edecekti? Ancak her hâlükârda Alamut "Bâtınîleri" artık "Nizarîlere" dönüşmüştü.

Nizar İskenderiye'de umutsuzca kuşatma karşısında direnmeye çalışırken, ta uzaklardaki Clermont'ta toplanan bir kilise meclisinde Papa II. Urban, İsa'nın mezarının kâfirlerin elinden kurtarılması çağrısı yapıyor ve böylece ilk haçlı seferinin fitilini ateşliyordu.

Hasan Sabbah'ın İktidarı (1090-1124)

Hasan Sabbah, Alamut Kalesi'ne geldiği günden başlayarak ölüme kadar, yani tam otuz sekiz yıl boyunca kaleden bir kez bile ayrılmadı, kendisine konut olarak hizmet eden evden dahi günde iki kereden fazla çıkmadı ve iki defa evin damına çıktı... İnzivaya çekilmiş bir hâlde yaşadığı bu evde, öldüğü güne kadar vaktini kitap okumakla, dava için yazılar yazmakla ve devlet işlerini yönetmekle geçirdi. Bütün bunları dünyadan elini eteğini çekmiş bir hâlde, mutlak bir dindarlık ve Allah korkusuyla yapıyordu.

Müritlerinin saygıyla *Seyyidna* (Efendimiz) diye hitap ettiği Hasan Sabbah'ın otobiyografisini kaleme alan kimliği belirsiz redaktör, sözlerini bu cümlelerle sona erdiriyordu.

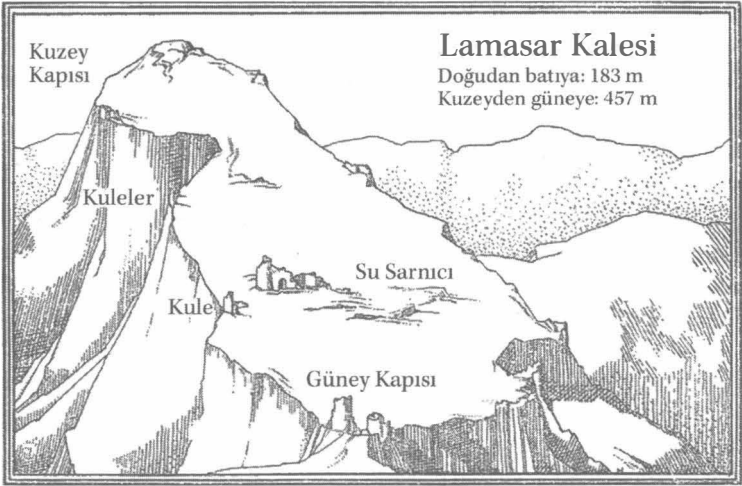
Hasan Sabbah'ın esas uğraşı, hükümdarlığının güvenliğinin sağlanması ve iktidar alanının genişletilmesiydi. Selçuklu İmparatorluğu'nu sarsan iç karışıklıklar, buna uygun bir ortam ve zemin sağlıyordu. Sultan Melikşah, vezirinin öldürülmesinden bir ay sonra, Kasım 1092'de aniden ölmüştü. Geride on üç, on, sekiz ve dört yaşlarında dört erkek evlat bırakmıştı ve bunların her biri haremlerdeki klikler tarafından ayrı ayrı destekleniyordu. Böylece patlak veren iç savaşa, iktidar hırsıyla yanıp tutuşan bir amca ve bir yeğen de katılmıştı. Taraflar arasındaki

çatışmalar 1094 yılına kadar sürecekti, “Bâtınîlere” karşı gönderilen birliklere başka yerlerde ihtiyaç duyuluyordu ve Hasan Sabbah kendisine bahşedilen bu soluklanma molasından en etkin şekilde faydalandı.

Alamut’un ele geçirilmesinden bir yıl sonra, 1091 yılında, İsmailîler Kazvin’in yüz kilometre güneybatısında bulunan Ebher yakınlarındaki Samankuh Kalesi’ni ele geçirdiler. Hasan Sabbah’ın güvenilir adamı Bozorg Ümid, 1096’da Alamut’un yaklaşık otuz kilometre batısında bulunan Lamasar Kalesi’ni ani bir baskınla ele geçirdi ve kalenin efendisini öldürdü. Lamasar, Şahrüh Irmağı Vadisi’nin üzerindeki ulaşılması güç, dik yamaçları bulunan kayalık bir platonun üzerinde kurulmuştu ve batı yönünden Alamut’a uzanan yolu tutuyordu. Hasan Sabbah’ın yaşam öyküsünde bu kale hakkında şunlar yazıyordu:

Bu son derece çıplak bir dağdı ve zirvesinde harap birkaç bina-
dan başka bir şey yoktu, civarda ne su vardı ne de yeşillik. Hava
olağanüstü sıcaktı. Efendimiz (Seyyidna) bu yerin yeniden can-
landırılması emrini verdi; böylece iki buçuk fersah (yaklaşık 15
kilometre) uzaklıktaki Ninrud Irmağı’ndan açılan bir kanal ile su
önce kayaya, sonra da kalenin zirvesine ulaştırıldı. Kalenin içinde
değirmenler, bahçeler, bir zeytinyağı imalathanesi ve soğuk depo-
lar inşa edildi. Böylece hava sıcaklığı tahammül edilebilir bir hâle
geldi, kalenin sunduğu yaşam koşulları iyileşti, hatta dünyanın en
hoş ve güzel kalesine dönüştü.

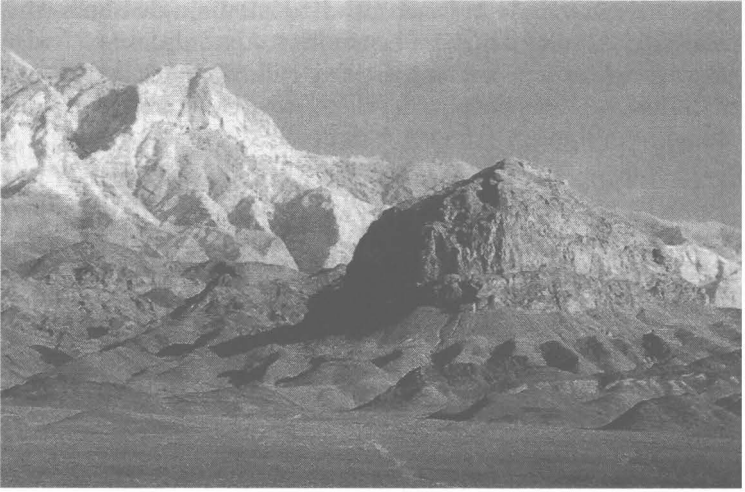
Güneye eğimli ve kuzey hariç her yönde dimdik yamaçları
bulunan platonun üzerinde bugün dahi çok sayıda kulenin
yıkıntısı ve kayalara oyulmuş, üstü kapalı sarnıçların kalıntısı
görülebilir. Bu sarnıçların yaklaşık dört yüz bin litre su tutma
kapasitesi vardı ki bu da beş yüz adama ve elli binek hayvanı-
na üç ay boyunca yetecek bir miktardı. Lamasar, Moğolların
1257’de ancak bir yıllık bir kuşatmadan sonra ele geçirebildiği
son kalelerden biriydi.

Görsel 2: Kuzey İran'daki Haşhaşilerin ikinci üssü Lamasa Kalesi.

Tahran'ın yaklaşık iki yüz elli kilometre doğusunda, yalnız duran dik bir kayanın üzerinde, Doğu İran ile Orta Asya'ya uzanan ana rotalardan birini kontrol eden Girdkuh Kalesi bulunuyordu. Melikşah'ın dört oğlunun en büyüğü Sultan Berkyaruk, harap durumdaki kaleyi, 1096 yılında maiyetindeki bir adama tamir ettirdi, büyüttü ve erzakla doldurdu. Ancak Berkyaruk, kale kumandanlığına tayin ettiği bu adamın gizlice İsmailî öğretisini kabul ettiğinin ve Hasan Sabbah'ın valisi olarak görev yaptığının farkında bile değildi, ta ki kumandan gerçek yüzünü gösterip, bol parayla desteklediği "Bâtınîlerin" tarafında yer aldığını açıkça ilan edinceye dek. Adam kaleyi kırk yıl boyunca Hasan Sabbah adına elinde tuttu, yaptırdığı sarnıçlar ve kuyular sayesinde kale, Moğol istilasına on yedi yıl boyunca (1253-1270) direnebildi.

Ancak Bâtınîler sadece Hazar Denizi'nin güneyindeki geçit vermez dağlarda başarılı olmakla kalmıyorlardı, İran Körfezi civarındaki Fars -Antik Persis- ve Kuzistan vilayetleri arasındaki dağlık bölgede de taraftarları vardı. Mısır'dan dönüşü esnasında Hasan Sabbah da o bölgede davet faaliyetleri yürütmüş ve sonra da bunu sıkça tekrarlamıştı. Orada, "Huzistan civarındaki en-Nazır ve Errecan'dan iki fersah uzaklıktaki et-Tunbur kalelerini ele geçirdiler. Bu kaleleri ele geçiren Ebu Hamza, Mısır'a giden ve bir daî olarak geri dönen Errecanlı bir adamdı." (İbnül Esir)

Görsel 3: Girdkuh, Moğollara 1270 yılına kadar direnen Haşhaşi Kalesi.

Hasan Sabbah'ın kolunun ne kadar uzun olduğunu, sonradan Selçuklu sultanlarının payitahtı konumundaki İsfahan civarında yaşanan olaylar ortaya koyacaktı. İsfahan'dan beş fersah uzaklıkta bulunan Halincan Kalesi, Vezir Nizamülmülk'ün oğluna aitti ve ondan da Huzistan valisinin mülkiyetine geçti.

Vali, bir Türk'ü kale muhafızlığına tayin etti. Bâtınî bir marangoz onunla arkadaş oldu, ona değerli hediyeler takdim etti ve ona katıldı. Öyle ki kale kumandanı Bâtınî'ye güvendi ve kalenin anahtarlarını emanet etti. Marangoz, Türk kale muhafızına ve adamlarına davet verdi, onlara şarap sundu ve hepsini sarhoş etti. (İbnül Esir)

Bu arada çağırdığı diğer Bâtınîlerle birlikte kaledeki askerleri öldürdüler ve kaleyi ele geçirdiler.

Selçuklu İmparatorluğu'nun bütün büyük şehirlerinde olduğu gibi son derece ihtiyatlı olmakla birlikte, İsmailî propagandası uzun zamandır başkent İsfahan'da da -yani aslanın ininde- yapılıyordu. Hatırlayacak olursak, bizzat Hasan Sabbah da Mısır ikametinden önce ve sonra da bu şehirde faaliyet göstermişti. Şimdi de orada çok sevilen bir dini kanaat önderinin oğlu olan Ahmed ibn Attaş, pamuklu kumaş tüccarı kisvesiyle Hasan Sabbah adına faaliyet gösteriyor, şehir surlarının dışında bulunan bir davet evinde (dar ad-dava), harekete katılanlara gizli derslerini veriyordu. İsfahan'ın sadece sekiz

kilometre güneyinde bulunan Şahdiz Kalesi'nin de alınmasıyla birlikte, Ahmed ibn Attaş en azından Alamut darbesi kadar sansasyonel bir başarıya imza atmış oldu. Zaten o da Alamut modelini örnek alıyordu:

“Şah kalesi” anlamına gelen Şahdiz, ismini antik Sassani harabeleri üzerine kurulan başkent İsfahan'ın korunması için devasa bir tesis inşa ettirmeye karar veren Sultan Melikşah'tan alıyordu. Burası bir kilometre uzunluğunda, güçlü bir iç kalesi ve yüksekliği beş metreye varan surlarıyla gerçekten de çok görkemli bir yapıydı. İsmailî dâisi kalenin Deylemli hizmetlilerine hocalık yapmış ve kale muhafızının güvenini kazanmıştı, onun ölümünden sonra da kale muhafızının artık kendisi olduğunu ilan etmişti. Sultanın oğulları iç savaşta birbirlerine karşı mücadele ettikleri için, yedi yıl boyunca kaleyi rahatsız edilmeden yönetti.

İran'ın doğusunda, Deşt-i Kebir'in doğu kıyısında yer alan Kuhistan vilayetinde de Bâtınîler toprak ele geçiriyordu. Hasan Sabbah'ın ulakları burada Tabas, Tûn, Kayın, Zevzen, Hûsef ve Hûr isimlerinde, vahalarda kurulmuş küçük şehirleri kontrol ediyorlardı.

Böylece Nizari-İsmailîler veya Bâtınîler, 1100 yılında İran'da birden fazla müstahkem mevkiyi kontrol etmeye başladılar. Bir anlamda, Alamut'taki adama kayıtsız şartsız itaat eden, devlet içinde bir devlet meydana getirmişlerdi. Aynı zamanda bir dizi sansasyonel suikastla Selçuklu sultanlarının rejimini istikrar-sızlaştırmaya çalışıyorlardı.

Alamut'un Suikast Listesi

Başarılı suikastlara dair Alamut'ta ayrıntılı kayıtlar tutuluyordu. Günümüze ulaşan bu liste, İranlı tarih yazarları Reşidüddin (1247-1318) ve Kâşanî'nin (öl. yak. 1337) eserlerinde aktarılmıştır. Liste -Hasan Sabbah'ın yaşam öyküsü gibi-, kalenin 1256'da Moğollar tarafından ele geçirilmesinden sonra, Vezir Cüveynî tarafından incelenen Alamut kütüphanesi kaynaklıydı.

Listede yer alan tarihlerde arada sırada tutarsızlıklar göze çarpsa bile, genel olarak çağdaşı olan Fars ve Arap vakayinamelerinde ve yıllıklarında önemli kişilere yapılan suikastlara dair verilen bilgilerle uyum içindedir. Ancak listede Fars ve Arap vakanüvislerinde olmayan bazı bilgiler de bulunuyordu: Suikastçıların isimleri. Bâtınî din kardeşleri listede genellikle *refik*, yani yol arkadaşı, yoldaş olarak anılırken, suikastçılar

fedai olarak tanımlanıyordu. Bu kavram, Arapça *fidâ* “bedel, fidyе” kelimesinden türetilmiştir; *fedai*, kendisini fidyе olarak sunan, bedel ödeyen kişi anlamına gelir. Tabii bu kavram kesinlikle sadece İsmailîlere ve “Haşhaşîlere” özgü değildir, daha çok yakın zamanlarda Filistinli eylemcilerin kendilerini tanımladıkları kavram olan *fedâiyîn* bizim medyamızda da popüler olmuştu. Ancak Filistinliler ile İsmailîler arasında bir bağ olmadığını özellikle vurgulamamız gerekiyor; bu, genel olarak İslami bir kavramdır.

Hasan Sabbah'ın dönemi için (1090-1124) bu listede ve çağdaşı vakayinamelerde en az elli başarılı suikasttan söz edilirken gerçek rakam ise bilinmemektedir. Buna bir de kervanlara yapılan saldırıları eklemek gerekir. Söz gelimi 1105 yılında Rey yakınlarında olduğu gibi:

Bu sene Maveraünnehir, Horasan, Hindistan ve diğer yerlerden gelen hacı kabileleri Huvar-ı Rey’de toplanmışlardı. Bâtınîler, şehir vaktinde onların üzerine hücum edip kılıçtan geçirdiler, diledikleri gibi öldürdüler. Mallarını ve hayvanlarını ganimet aldılar, geriye hiçbir şey bırakmadılar. (İbnül Esir)

Ayrıca kırsal alana yaptıkları seferlerde para ve kadın yağmıyorlardı.

Suikastların kurbanları, özellikle Sünnî Selçuklu rejiminin üst düzey siyasetçileri, askeri ve dini makam ve mevki sahipleriydi. Hasan Sabbah her ne kadar zaferlerinin arasına bir hükümdarın katlini ekleyememişse bile, Nizamülmülk’ü ve oğlu Ahmed’i, ayrıca çeşitli sultanların dört farklı vezirini de öldürmeyi başarmıştı. Önemli askeri kumandanlar (emirler), valiler ve -aralarında Bağdat şıhnasının (emniyet müdürü) da bulunduğu- memurlar, verdikleri yirmi kadar tanınmış kurbanla en büyük grubu teşkil ediyorlardı. Onları din görevlileri takip ediyordu: Vaizler, Nişapur (Doğu İran’ın payitahtı, bugünkü Meşhed yakınlarında), Kirman (Orta İran) ve İsfahan kadıları, müftüler. Sonuncular, dinle ilgili bütün meselelerde *fetva* vermeye yetkili âlimlerdi ve hemen hemen her mesele dinle ilgiliydi. Verdikleri fetvalar İsmailî-Bâtınî öğretisini zındıklıkla, kâfirlikle itham ettiği ve bu öğretiye inananların idamına izin verdiği için, Hasan Sabbah’ın özel ilgi alanına giriyorlardı. “Nizarîlerin kanunu helal kıldıkları” için başkent İsfahan’da iki, Rey’de bir, Kazvin’de bir ve Hazar Denizi’nin güneydoğu köşesindeki Curcan’da da bir müftü öldürülmüştü.

Suikastların yapıldığı yerler, aynı zamanda fedailerin eylem alanlarını da belirliyordu. Suikastçılar genellikle gruplar hâlinde hareket ediyor, bazen dört, bazen de on bir kişilik gruplardan söz edildiği oluyordu. Ancak suikast esnasında genellikle art arda harekete geçiyorlardı. İlk saldırının yarattığı kargaşa, diğerleri için öldürücü darbeyi indirme fırsatı sunuyordu. Alamut'un fedaileri, gece karanlığında gizlenerek gelmiyorlardı, aksine eylemleri için kalabalık bir seyirci grubunun bulunduğu yerleri, özellikle de cuma namazının kılındığı camileri tercih ediyorlardı. İsfahan ve Nişapur'da bu camiler birkaç kez fedai eylemlerine sahne olmuştu.

Fedailer her ne kadar genellikle olay yerinde idam veya linç ediliyorsa da bazen kaçmayı başardıkları da oluyordu:

Emir Bilge Beğ Sermez bu sene Ramazan ayı sonunda (8 Ağustos 1110) İsfahan'da Sultan Muhammed'in sarayında öldürüldü. Bâtınilere karşı son derece tedbirliydi, zırhsız ve muhafızsız dolaşmazdı ancak o gün (belki de yaklaşan bayram sebebiyle) zırh giymemişti. Az sayıdaki adamıyla Sultan'ın sarayına girdi ve Bâtıniler tarafından öldürüldü. Onu öldüren Bâtınilerden biri öldürüldü, diğeri ise kurtuldu. (İbnül Esir)

Alamut'taki listede bu olay şöyle belirtiliyordu: "Emir Bilge Beğ Sermez'in Sultan'ın İsfahan'daki sarayında öldürülmesi."

Özellikle 16 Mayıs 1116'da Bağdat'taki bir resmi devlet ziyaretinde gerçekleştirilen suikast, son derece sansasyoneldi:

Dımaşk hâkimi Atabey Tuğtekin bu sene 1 Muharrem günü Sultan Muhammed'in Bağdat'taki sarayına geldi. Yanında çok sayıda emir vardı, Azerbaycan'daki Meraga'nın ve başka şehirlerin hâkimi olan Kürt Ahmedîl de oradaydı, Tuğtekin'in hemen yanında oturuyordu. Tam o esnada bir adam geldi, ağlayarak elindeki pusulayı Sultan'a uzatmasını istedi. Ahmedîl pusulayı alırken adam hançeriyle ona saldırdı, Ahmedîl de çekip onu altına aldı, ancak bu sırada Bâtınî'nin bir yoldaşı Ahmedîl'e hücum edip bir hançer darbesi daha indirdi. İki Bâtınî kılıç darbeleriyle yere serilirken, üçüncü bir Bâtınî Ahmedîl'e saldırıp hançerini sapladı. İki arkadaşının öldürülmesine rağmen bu üçüncü Bâtınî'nin ortaya atılması karşısında halk hayrete düştü. Orada bulunanlar önce saldırının Sultan'ın emriyle Tuğtekin'e yönelik yapıldığını sandılar fakat daha sonra bu üç kişinin Bâtınî olduğu anlaşıncı, bu vehimleri zail oldu. (İbnül Esir)

Bütün Müslüman hükümdarlar ve ileri gelenler, bir kabul töreninde, atla dışarı çıktıklarında ya da toplumla bir araya geldik-

leri diğer durumlarda, orada bulunanların şikâyetlerini dinleme ve dilekçelerini kabul etme gibi bir geleneğe sahiptiler. Bu da suikastçılara eylemlerini gerçekleştirmek için iyi bir imkân sağlıyordu; Vezir Nizamülmülk'ün katili de ona yardım istemek bahanesiyle yaklaşmıştı.

Alamut listesi, bu suikastı güçlü bir vurguyla belirtir: "Sultan Muhammed'in süt kardeşi, Melikşah'ın oğlu, Kürt Ahmedil'in... Halepli dört *refik* tarafından 510 yılının Muharrem ayında (Mayıs 1116) öldürülmesi." Artık savaş bölgesi batıya doğru genişlemektedir. Bağdat ve Halep görüş alanına girmiştir.

Teröre Karşı Alınan Tedbirler

Sultan Melikşah'ın dört oğlu, amcaları ve yeğenleri arasındaki taht kavgaları sürdüğü müddet boyunca, Hasan Sabbah iktidar alanını büyük ölçüde rahatsız edilmeden genişletebiliyordu. En küçük kardeş Mahmud'un ölmesi ve Tutuş isimli amcanın 1095'te savaşta hayatını kaybetmesiyle birlikte bu durum değişti. Artık müteveffa sultanın en büyük oğlu Berkýaruk tahta geçmiş, kardeşleri Muhammed Azerbaycan'da, Sancar da, Doğu İran'da kendi beyliklerini kurmuşlardı. Ancak kardeşler arasındaki çatışmalar 1104 yılına kadar sürecekti.

Bâtınîlerin yarattığı tehdit sadece kaleleri ve gönderdikleri suikastçılarla sınırlı değildi; aksine, bizzat sultanın birliklerinin içinden de kaynaklanıyordu. Birbirleriyle savaşan şehzadelerin ordularında Hazar Denizi'nin güneyindeki Deylem bölgesinden, yani Alamut coğrafyasından gelen birçok birlik vardı. Sert dağlılar olan Deylemîler İran, Irak, hatta Fatımî Mısır'da bile paralı asker olarak görev yapıyorlardı. Onuncu ve on birinci yüzyılın Şark dünyasında, on beşinci yüzyılın Avrupa'sında İsviçrelilerin oynadığına benzer bir rol üstlenmişlerdi. Bâtınî propagandası bu savaşçıların arasında çok etkili oluyordu. Bazı birlikler olduğu gibi gizlice Alamut saflarına geçiyor, Hasan Sabbah'ın gönderdiği daîler tarafından eğitiliyordu. Sultan Berkýaruk'un kardeşi Muhammed, bundan ötürü ağabeyini Bâtınîleri kardeş kavgasında kullanmakla suçluyordu. Ancak Berkýaruk'u 1101 yılında bu yıkıcı faaliyetlere karşı harekete geçmeye zorlayan şey, sadece kaybetmekle yüz yüze kaldığı şöhreti değildi.

Bâtınîlerin durumunun güçlenmesi, kuvvetlerinin artıp çoğalması üzerine düşmanlarıyla aralarında kin ve intikam hisleri doğmasına yol açtı. Bâtınîler çok sayıda büyük emiri öldürünce –ki bunların çoğu Sultan Muhammed’e bağlı ve Sultan Berkyaruk’a muhalif emirlerdi– Berkyaruk’un düşmanları bu cinayetlerden onu mesul tuttular ve onu Bâtınîlere mütemayil olmakla suçladılar. Sultan Berkyaruk’un kardeşi karşısında zafer kazanıp onu mağlup etmesi ve vezirini öldürmesi üzerine, Bâtınîler ordu içinde de yayılmaya başladılar. Çok sayıda askeri aldattılar ve kendi mezheplerine soktular. Neredeyse üstünlüğü ele geçireceklerdi. Ordu içinde Bâtınîlerin ileri gelenlerinden müteşekkil bir grup oluştu, böylece etkinlikleri arttı. Kendi görüşlerine karşı çıkanları ölümle tehdit etmeye başladılar. Muhalifleri onlardan korkmaya başladı, hatta ileri gelen asker ve kumandanlar zırh giymeden evlerinden dışarı çıkamaz oldular. Vezir Ebû’l Mehâsin bile elbisesinin altına zırh giyyordu. Sultan Berkyaruk’un yakın adamları da huzura silahlı olarak girmek için izin istediler ve öldürülmekten korktuklarını söylediler. Sultan da bunu kabul etti. Emirler, Sultan Berkyaruk’a Bâtınîlerin durumu telafisi imkânsız bir hâle gelmeden önce öldürülmelerini tavsiye ettiler, halkın kendisini Bâtınîliğe mütemayil olmakla itham ettiklerini anlattılar, hatta kardeşi Sultan Muhammed’in askerleri onu Bâtınî diye takbih ediyorlardı. Savaş sırasında tekbir getirip, onlara “Ey Bâtınîler!” diye bağıyorlardı. İşte bütün bu sebepler birleşince Sultan, onların öldürülmesine ve kanlarının dökülmesine izin verdi, askerleriyle birlikte yola çıkıp peşlerine düştü ve Bâtınî bir cemaati çadırlarında yakaladı. Bâtınî olarak tanınmayanlar hariç, kurtulan olmadı. (İbnül Esir)

Bu temizlik esnasında, Bâtınîlerle iş birliği yapan komşusu Kirman’da olduğu gibi, Orta İran’daki Yezd Vilayeti’nin valisi gibi önemli emirler de öldürüldü. Sultanın iki kardeşi de hükmettikleri bölgelerde Bâtınîlerin köylerine ve kalelerine saldırdılar. 1101 yılında Doğu İran’ın Tabas Kalesi kuşatıldı ve mancınıklarla ateş altına alındı ancak kalede yaşayanlar rüşvet vermek suretiyle Selçuklu kumandanından kaleyi terk edebilme izni aldılar.

Sultan Berkyaruk’un 1105 yılındaki ölümünden sonra, kardeşi Muhammed iktidarı ele geçirdi. 1107 yılında Deylem vâdilerine gönderilen bir birlik, Hasan Sabbah’ın adamlarının direnişi karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Ancak başkent İsfahan’ın hemen yakınlarında bulunan ve esas rahatsızlık unsuru olan Şahdiz Kalesi’ne yapılan sefer, daha başarılı olmuştu. “Sultan Muhammed tahta çıkıp çekişmeler sona erince, Bâtınîlerin üzerine yürüyüp onlarla savaşmayı, Müslümanları onların zulüm ve zorbalıklarından kurtarmayı en önemli mesele olarak kabul etti. İşe, Bâtınîlerin elinde bulunan İsfahan

Kalesi'nden başlamayı düşündü çünkü burada halka daha çok eziyet edildiği gibi, tahtı için de önemli bir tehdit teşkil etmekteydi. Bu sebeple bizzat sefere çıkıp 6 Şaban (2 Nisan 1107) tarihinde kaleyi muhasaraya başladı." (İbnül Esir)

Sultanın yakın çevresinde bulunan casuslar, (Küçük Asya'daki) Konya Sultanının saldırıya geçtiği, Doğu İran'da huzursuzlukların patlak verdiği gibi sahte haberlerle onu oyalamaya çalıştılar ancak bu haberlerin gerçek olmadığının anlaşılması üzerine kalenin karşı tarafındaki dağa taht kurdurttu, kaleyi kuşattı ve erzaklarının azalmasını sağladı.

(Kuşatma altındaki) Bâtınîler zor durumda kalınca, Sultan'ın Allah'a, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve Muhammed'in getirdiklerinin hak olduğuna inanan, ancak imamet konusunda kendilerine muhalefet eden bir kavimle anlaşması, itaatlerini kabul edip onları her türlü işkenceden muhafaza etmesinin caiz olup olmadığına dair ileri gelen fakihlerden ve din adamlarından fetva istediler. Fakihlerin çoğu bunu caiz görürken, bir kısmı da böyle bir fetva vermekten çekindi. Bunun üzerine bu fakihler münazaraya çağırıldılar. (İbnül Esir)

Böylece ordugâhta ve kalede uzun tartışmalar yaşandı. Bâtınîler kendilerinin de hak dinine mensup olduklarını ispat etmeye çalıştılar ancak aralarında İsfahan Kadısının da bulunduğu rakipleri bu iddialarına karşı çıktı. Sonunda kuşatma altındaki kilerin zarar görmeden kaleden ayrılmaları üzerinde uzlaşıldı. Bâtınîlerin bir kısmı gerçekten de kaleden ayrıldı ancak liderleri olan Ahmed ibn Attaş, anlaşmanın şartlarını yerine getirmedi ve kalenin en yüksek noktasında direnmeye devam etti. Fakat sonunda o da yenildi:

Bâtınîlerin çoğu öldürüldü, bir kısmı ise sultanın askerlerinin arasına karışarak kaleden çıktı. İbni Attaş esir alındı. Bir hafta bekletildikten sonra sultanın emriyle şehrin her tarafında teşhir edilip derisi yüzüldü ancak ölünceye dek metanetini kaybetmedi. Sonra derisine saman dolduruldu. Bu arada oğlu da öldürüldü. Kafaları Bağdat'a gönderildi. Karısı kendini kaleden aşağı atıp intihar etti; yanındaki çok değerli mücevherler de mahvoldu. İbn Attaş on iki yıldır burada halkın başına bela olmuştu. (İbnül Esir)

Sultan zaferini uzun bir yazıyla imparatorluğun her köşesine duyurdu, Şamlı Vakanüvis İbn Kalânîsi tarafından tam metni günümüze aktarılmıştır.

Babası Nizamülmülk'ün 1092 yılında öldürülmesinden sonra vezir yapılan oğlu Ahmed de Alamut'u almak istiyordu

ancak kış şartları onu seferi sona erdirmeye mecbur etti (1107-1108). Bunun misillemesi ise Şubat/Mart 1110'da yapıldı:

Vezir [oğul] Nizamülmülk İsfahan'da cuma namazı için camiye gitti. Burada Bâtıniler ona saldırarak hançerlerini birkaç kere vücuduna sapladılar. Vezir boynundan yaralandı ve bir süre yerde yattı, sonra kendisini toplamayı başardı. Onu yaralayan Bâtîni yakalanmıştı, sarhoş olana dek ona zorla şarap içirdiler ve suç ortaklarının nerede olduğunu sordular. Bâtîni, Mamuniye Camisi'nde kalan birkaç kişinin ismini verdi, bu adamlar derhâl yakalandılar ve öldürüldüler. (İbnül Esir)

Temmuz 1111'de, Şiîlerin Aşure Bayramı'nın kutlandığı günde, Nizamülmülk'ün diğer oğlu ve Sultan Sencer'in veziri Fahrülmülk, Doğu İran'daki Nişapur şehrinde öldürüldü.

1109 yılında, Kazvin'in kuzeyindeki dağların eteklerinde bir ordu daha toplandı, ancak Lamasar Kalesi'nin zaptı mümkün olmadı. Burada da tartışmalar yoluyla çözüm üretilmeye çalışıldı, öğretilerinin İslam'la uyum içinde olup olmadığının anlaşılması için Hasan Sabbah'ın yanına birçok din bilgini gönderildi. Hasan Sabbah'ın kendisi ve Lamasar Kalesi'ndeki temsilcisi Bozorg Ümid de tartışmalara bizzat katıldılar. "Münazaralar günler boyu sürdü, dışarıda ise askerler bağırıp çağırıyor ve küfürler savuruyordu." Ancak tartışmalar bir sonuca ulaşamadı.

1117 ilkbaharında –o zamanlar ağır hasta olan– Sultan Muhammed, Save ve Abe (Kazvin'in güneyinde ve güneybatısında) valisi olan Anuştekin isimli Türk'ü kaleleri ele geçirmekle görevlendirdi. Anuştekin, içindekilere başlarına bir kötülük gelmeden Alamut'a gitme izni vererek, Kazvin yakınlarındaki iki kaleyi ele geçirebildi. 4 Haziran'da Lamasar Kalesi'ni kuşattı ve 13 Temmuz'da Alamut'un eteklerine mancınuklar yerleştirdi.

Bu arada Sultan, birkaç emirini Anuştekin'e yardıma gönderdi. Birlikte Bâtınileri muhasara ettiler. Emirler arasında cesaret ve ileri görüşlülüğü yanında, Bâtınilerle cihat hususunda en akıllı ve basiretli zat Anuştekin idi. Orada kendisi ve yanındaki emirlerin barınması için evler yaptırdı. Emirlerden her bir zümrenin hangi aylarda Alamut'u muhasara edeceğini tayin etti. Böylece emirler münavebe ile Alamut'u muhasara edeceklerdi. Anuştekin'in kendisi muhasaraya devam ediyor, Sultan Muhammed de ona erzak, zahire ve asker gönderiyordu. Bâtıniler zor durumda kaldılar, yalarında hiç yiyecek kalmadı. Muhasaranın şiddetlendiğini görünce, kadınlarını ve çocuklarını emân dileyerek kaleden indirdiler. Kendilerine ve adamlarına çekip gitmeleri için müsaade edilmesi ve emân verilmesini istediler. Anuştekin onların bu isteklerini

kabul etmedi ve hepsini aklıktan kırılmaları gayesiyle kaleye geri gönderdi. Hasan Sabbah adam başı günlük bir ekmek parçasıyla üç ceviz veriyordu.

Hükûmet birlikleri kalelere karşı başarı kazanamadıklarından, civardaki vadilerde bulunan ekinleri yakmaya ve kaledekileri aklıktan öldürmeye çalıştılar. Hasan Sabbah'ın yaşam öyküsündeki bir pasaj, adamlarının içinde bulunduğu büyük sıkıntıyı anlatır:

Refikler savaşıyor ve sıkıntılara göğüs geriyorlardı, açlığa direnmeye çalışıyor ve güçlerinin son damlasını harcıyorlardı. Her bir adam ücret olarak günde bir dirhem (3,12 gram) çavdar alıyor ve bunları burçlarda çiğniyordu... Adamlardan bazıları talaş ve tah-tayla, bitkilerin köklerini ve tanelerini yiyorlardı. Bunu cennetin bedeli olarak görüyor ve birbirlerini şu sözlerle avutuyorlardı: "Bu imtihana Allah, peygamber, imam ve hak dini için tahammül ediyoruz. Hak mezhebi için bu fedakârlıklar nedir ki? Bütün peygamberler Allah'ın rahmetine kavuşana kadar ayaktakımının ve cahillerin elinden az çekmedi mi?" Adamlar her geçen gün daha sert, cesur ve güçlü bir şekilde savaşıyor, geceleri düşmana baskın düzenliyorlardı. Düşmanlar da onların dayanıklılığını, dirayetini, sabrını ve kararlılığını gördükçe bundan çok etkileniyor ve onlara şöyle sesleniyorlardı: "Muhteşem! Bu nasıl bir cesarettir?"

"Artık durumları tahammül edilemez hâle geldiği vakit, birden Sultan Muhammed'in öldüğü haberi geldi." Sultan, 18 Nisan 1118 tarihinde, otuz altı yaşında ölmüştü. Alamut'u kuşatan birlikler dağılırken, Hasan Sabbah'ın adamları düşmanlarının kampını yağmalayarak, erzak, savaş araçları ve silah olarak ne varsa kalelerine götürdüler.

3. SURİYE'DEKİ BÂTİNÎLER

İlk Haçlı Seferi

Papa II. Urban'ın Eylül 1095'te yaptığı çağrıya uyan haçlı ordusu, Küçük Asya'dan geçerek Ekim 1098'te Antakya'ya ulaştı ve güçlü bir şekilde tahkim edilmiş kaleyi derhâl kuşattı.

Frenkler, Suriye'de Müslüman hükümdarların ortak savunmasıyla karşılaşmadılar. Sultan Melikşah'ın kardeşi ve Kuzey Suriye Hükümdarı Selçuklu Tutuş, taht savaşları esnasında 1095 yılında hayatını kaybetmişti; o zamandan bu yana ülkeyi henüz reşit yaşta olmayan iki oğlu, atabeylerin denetiminde yönetiyordu: Halep'te Rıdvan ve Şam'da Dukak. Kardeşler birbirlerinin rakibiydi ve araları iyi değildi. Egemenlik alanlarının arasında kalan Orontes (Asi Nehri) Ovası'nda bulunan Hama, Humus (Antik Emesa) ve Afâmiye (Apameia) şehirlerini yerel Arap veya Türk beyleri yönetiyordu. Gerçi Şam ve Halep'in efendileri Aralık 1097'de ve Şubat 1098'de kuşatma altındaki Antakya'ya yardım etmek için bir araya geldiler ancak birbirleri ardına mağlup edildiler.

Buna karşın, Kudüs'ün de bulunduğu Güney Filistin ile Güney Levant kıyıları, Sünni Selçukluların yeminli düşmanları Fatımîlerin elindeydi. Suriye Selçuklularının içinde bulunduğu zor durum, Kahire'den büyük bir memnuniyetle takip ediliyordu. Mısır Hükümdarı Ermeni General Afdal, Mart 1098'de Antakya'yı kuşatan haçlıların ileri gelenlerine birbirinden değerli hediyeler veren ve üzerlerine gönderilen orduya karşı kazandıkları zaferden dolayı İsa'ya şükranlarını sunan bir heyet gönderdi. Sünniler, artık kâfirleri çağırının Kahire'deki Şiî zındıkları olduğundan şüphelenmeye başlamışlardı ancak bunda haklı oldukları söylenemezdi. Bu şartlar altında Müslümanların işgalcilere karşı birlik olmalarını beklemek, sadece bir hayalden ibaretti.

Frenkler, ele geçirdikleri topraklara yerleşmeleriyle birlikte, Batı'nın feodal sisteminin ve "Latin" Roma Kilisesi hiye-

raşisinin hâkim olduğu dört büyük hükümdarlık ortaya çıktı: Halep'in kuzeyinde, Fırat'ın iki yakasında, Godefroy de Bouillon'un kardeşi Lorraineli Baudouin'in Hristiyan Ermenilerin yardımıyla iktidarını sağlamlaştırdığı Urfa Kontluğu, Norman Boemondo'nun egemenliğindeki Antakya Prenslığı, Tolouse Kontu Raymond tarafından kurulan Trablus Kontluğu ve Güney Kudüs. Fatih Godefroy de Bouillon'un "İsa'nın dikenli tacı taşıdığı" bir ülkenin kralı olmayı reddetmesine ve dindarlığın emrettiği alçak gönüllülükle "Kutsal Mezar'ın Koruyucusu" (Advocatus Sancti Sepulcri) unvanıyla yetinmesine rağmen, onun bir yıllık hükümdarlık döneminden sonra 18 Temmuz 1100'de ölmesiyle birlikte, Kudüs hükümdarlığını üstlenen kardeşi Urfa Kontu Baudouin'in bu konuda pek de çekincesi yoktu. 1100 yılının Noel gününde, Beytüllahim'deki Doğuş Kilisesinde Kudüs Kralı olarak taç giydi.

Halep'teki Bâtınîler

Suriye'deki Alamut etkisi ilk olarak Halep'te hissedildi. Sultan Melikşah'ın yeğeni genç Türk emiri Rıdvan (1095-1113), bu konuda şüphe uyandıran bir rol oynuyordu. Rıdvan, görünüşe göre vakayinamelerde "Hâkim" veya "Bâtınî müneccimi" olarak adlandırılan bir Bâtınî daîsinin etkisi altına girmiş olmalıydı. Bu daî, genç Melik'e İsmailîlerin gizli öğretisini açıkladı ve Rıdvan ona Halep'te ders verebileceği bir davet evi (dar ad-dava) açmasına dahi izin verdi. Bâtınîler şehirde kendilerini gizlemeye gerek görmeden dolaşıyordu. Hatta emir, genç İsmailîlerden oluşan bir birliği şehrin surlarını savunmakla görevlendirmişti.

Hasan Sabbah'ın eli, kısa sürede kendisini gösterdi. İlk suikastın kurbanı Humus Emiri, yani Rıdvan atabeyiydi. Atabey, 1 Mayıs 1103 tarihinde Humus'un iç kalesinden aşağıya inmiş ve:

Cuma namazını kılmak için ulu camiye gitmişti. Etrafı tepeden tırnağa silahlı muhafızlarla çevriliydi. Her zaman namaz kıldığı yere geldiğinde, İranlı üç Bâtınî onun üzerine saldırdı. Yarlarında saygı duydukları bir şeyh vardı: Derviş kılığındaki bu adam, onlara gizli bir işaret vermişti. Bunun üzerine üç Bâtınî hançerlerini çekerek, emiri ve maiyetinden birkaç kişiyi öldürdüler. Camide -İranlı ve başka yerlerden gelen- on kadar derviş vardı, şüpheler bunların üzerinde yoğunlaştı ve tümünü oracıkta haksız yere öldürdüler. Bu olay, Humus halkını korkuttu ve dehşete düşürdü, orada yaşayan Türklerin birçoğu Şam'a kaçtı. Şehirde kargaşa baş gösterdi.

O dönemde yaşayan Şamlı Vakanüvis İbn Kalânîsî (yaklaşık 1073-1160), bu ve benzeri olayları nakletmiştir.

Bu suikastı düzenleyen “Bâtınî müneccim” aynı ay içinde öldü ya da öldürüldü. Halep’teki halefi Ebu Tahir es-Saiğ adlı biriydi. Bu adamın ilk icraatı, üç yıl sonra –Şubat 1106’da– Asi Ovası’nın kenarında, Halep’in güneyinde bulunan bir kale Afâmiye’nin Emiri Halef’i öldürmek oldu. Bu suikastın yeni bir niteliği vardı çünkü kurban bir Mısır Fatımî’siydi ve Hasan Sabbah bir zamanlar Fatımîlerin casusu olarak faaliyetlerine başlamıştı.

Afâmiye suikastının bir diğer özelliği de Haçlıların sonradan “Assassin” olarak adlandıracağı Haşhaşîlerle ilk defa teması geçmiş olmalarıdır. Suikasttan kısa bir süre önce, Antakyalı Norman lideri Tankred, Sarmin şehrini (Halep’in güneyinde) ele geçirmişti. Sarmin halkı Hristiyanlardan kaçmış, birçoğu da Afâmiye emiri Halef’in yanına sığınmıştı. Mülteciler arasında Sarmin kadısı Ebû’l Feth tarafından yönetilen Bâtınîler de vardı ve bu adam kısa sürede emirin güvenini kazanmıştı. Kadı, önceden sözü edilmiş olan ve emire yapılacak suikastı planlayan Halep dâisi Ebu Tahir es-Saiğ ile bağlantılıydı. Afâmiye önlerinde kendilerini savaş gazisi olarak tanıtan ve bunun ispatı olarak da yanlarında –öldürdükleri Frenklere ait olduklarını iddia ettikleri– kelleler ve silahlar getiren ancak gerçekte Sarminli Bâtınîler olan üç yüz kişi belirmişti. Bunlar emir tarafından dostça karşılandılar ve kendilerine geceyi dış kalede geçirmeleri söylendi ancak gece olunca kadı ve yordakçıları tarafından halatlarla surların üzerinden iç kaleye çekildiler, Emir Halef’i, oğullarından birini ve adamlarından birçoğunu öldürdüler. Emir kaçmayı başarabilen bir diğer oğlu doğrudan Antakya’ya gitti ve şehrin efendisine pek az erzakı bulunan Afâmiye’ye saldırmasını tavsiye etti. Norman bu tavsiyeye uydu ve şehri aç bırakarak, güvenlik garantisi karşılığında teslim olmalarını sağladı. Bu esnada Bâtınî liderlerin ikisi de, yani Sarmin Kadısı ve Ebu Tahir es-Saiğ de Tankred’in eline geçti; kadıya ölene dek işkence edildi, es-Saiğ ise Antakya’da hapse atıldı, ancak bir süre sonra, fidyeye karşılığında serbest bırakıldı (İbn Kalanisi).

Afâmiye’ye –üç yüz kişilik bir birlikle– yapılan ani baskın, Halepli Emir Rıdvan’ın bilgisi ve onayı dâhilinde yapılmış olmalıydı; koruyucu elini Bâtınîlerin üzerinde tuttuğu herkesçe biliniyordu. Bu yüzden kısa bir süre sonra, doğuda Bâtınîlerle savaşmakta olan kudretli kuzeni Sultan Muhammed ona İran

ve Irak'tan baskı yapmaya başladı. Sultan, camilerden Halepli kuzenine lanet okuttu. Bunun üzerine Rıdvan -aralarında Sarmin Kadısı'nın yeğeninin de bulunduğu- çok sayıda Bâtınî'yi şehirden kovmak zorunda kaldı ancak bunu elbette görünüşte yapıyor, Norman'ın tutsaklığından dönen Ebu Tahir es-Saîğ ve adamlarını koruması altında tutmaya devam ediyordu. 1111 yılında yaşanan bir olay, Halep'teki havanın değişmesine yol açtı. Aynı zamanda Sünni bir din âlimi ve bundan ötürü Bâtınîlerin can düşmanı olan İranlı bir zengin tüccar, Halep pazarında mallarını satmaya çalışırken saldırıya uğradı. Adamları kendilerini savundu ve saldırganları öldürdüler. Bu saldırının arkasında Emir Rıdvan'ın para hırsının olduğunu tahmin eden şehir halkının öfkesi, emire ve koruması altındaki Bâtınîlere yönelmeye başladı.

Ancak Ekim 1113'te Bâtınîler son bir darbe daha indirmeye muvaffak oldular. Bu yılda Mezopotamya ve -Halep dışındaki- Suriye Müslümanlarıyla Haçlılara karşı savaşan Musul Emiri Mevdud, kış mevsimini Şam atabeyi olan müttefikinin yanında geçirmek istiyordu. Mevdud ve ev sahibi, 2 Ekim günü cuma namazından sonra el ele camiden ayrılırken, "kimsenin dikkat etmediği ve kimsenin ilgilenmediği bir adam, sadaka dilenmek istermiş gibi Emir Mevdud'un yanına yaklaştı. Sonra hızla elini kuşağına attı ve hançerini çekerek emirin vücudunun alt kısmına iki defa sapladı. Darbelerden biri kalçasına, diğeri de baldırına gelmişti. Aynı anda da her yandan gelen kılıçlar adamın vücuduna saplandı." Emir cami avlusunun kuzey ucuna kadar gitmeyi başardı ancak orada yere yığıldı ve hayatını kaybetti. Tanıyan birileri çıkar umuduyla suikastçının kellesi teşhir edildi ancak kimse onu tanıımıyordu. Bu gibi durumlarda sık sık yaşandığı üzere, şüpheler Mevdud'un ev sahibi üzerine yoğunlaştı. Yoksa kudretli müttefikini ve rakibini ortadan kaldırmak için bu yolu mu seçmişti? (İbn Kalanisi)

Bundan altı ay kadar sonra, 1114 ilkbaharında, Bâtınîler Hristiyanların Paskalya Yortusu'nu fırsat bilerek, Orontes (Asi) Nehri'nin bir menderesinin kıyısındaki sarp bir kayanın üzerine kurulu Şeyzer şehrine ve kalesine baskın yaptılar. Şehirde hüküm süren Beni Münkız sülalesine mensup yerli emirler, Hristiyanların törenlerini izlemek için şehre inmişlerdi. Bu esnada civardaki Afâmiye, Sarmin, Maaret Numan ve Maaret Misrin şehirlerinden gelen yüz kadar Bâtınî, bu durumu değerlendirerek şehri ele geçirdiler. Ancak Beni Münkız çabuk topar-

lanarak şehri ve kaleyi geri almayı başardı, Bâtınîler son adamlarına kadar öldürüldü ve şehirdeki yandaşları da katledildi.

Halep'in hâkimi ve Bâtınîlerin koruyucusu Rıdvan, Aralık 1113 tarihinde ölünce şehirde büyük huzursuzluklar çıktı. Aynı zamanda halefi de olan oğlu henüz on altı yaşındaydı ve şehrin muhafız birliği kumandanının etkisi altında bulunuyordu. Bu adam, Selçuklu Sultanı Muhammed'in de onayıyla, şehrin Sünnî nüfusunun desteğini alarak kontrolü ele aldı. Genç emir, Bâtınîlerin takip edilmesi emrini vermek zorunda kaldı. Böylece kanlı bir temizlik hareketi başladı ve yaklaşık iki yüz kadar kişi tutuklandı. Daî Ebu Tahir es-Saiğ, onun selefi olan "Bâtınî müneccim" in kardeşi ve bir başka daî idam edildi, iki daî ise kaçmayı başarabildi. Tutuklananların bir kısmı fidye karşılığında özgürlüklerini satın alabildiler, birkaçı Frenklere sığınmayı başardı, bir kısmı da kaçarak ülkenin dört bir yanına dağıldı. (İbn Kalanisi)

Bâtınîlerin Suriye'deki gücü epeyce kırılmış gibi görünüyordu. Ancak yine de hesaba katılmaları gerektiği, kısa bir süre sonra ortaya çıkacaktı: Bâtınîlere yönelik olarak yapılan temizlik hareketini başlatan muhafız birliği kumandanı, iki Bâtınî tarafından saldırıya uğrayacak ve iki oğluyla birlikte öldürülecekti.

Halife Âmir Döneminde (1101-1130) Kahire'den Tepkiler

Fatimî ordularının kumandanı ve devletin veziri Ermeni General Afdal, 1094 yılında Kahire'de Fatimî Veliahd Nizar'ın tahta çıkmasını bizzat engellemiş ve Melik'i bertaraf etmiş, ardından da kayınbiraderi olan Mustali adlı veliahd tahta çıkarmıştı. Resmi Fatimî geleneğine göre on dokuzuncu imam olan bu genç hakkında isminden başka bir şey bilmiyoruz: "Hayatından aktarılacak önemli bir şey olmamıştı çünkü Afdal devlet işlerini bir vezir gibi değil, bir sultan ve kral gibi yönetiyordu." (Mısırlı Vakanüvis İbn Müyesser) Her ne kadar devleti yöneten bu kişi aynı zamanda Başkadı ve Başdaî, yani İsmailî propaganda ve davet örgütlenmesinin de yöneticisi sıfatlarını haizse de görünüme göre gizli İsmailî öğretisinin inceliklerine vâkıf olmak bir yana dursun, dini konularla pek ilgili değildi. Alamut'un doğudaki cemaatlerin neredeyse tümüyle birlikte Fatmîlerden kopması onu pek alakadar etmemişti. Bunun en önemli sebebi de Mısır ile Fırat arasında kurulmuş haçlı devletleriydi.

Halife Mustali 1101 yılında yirmi altı yaşında öldüğünde -zehirlendiği söyleniyordu-, geride bir zamanlar yaşadığına dair tek iz olarak, en büyüğü anca beş yaşında olan üç erkek çocuk bırakmıştı. Afdal bu çocuğu derhâl halife ilan etti ve *Âmir bi-ahkâm Allâh* adıyla tahta çıkardı. "Sonra Afdal bir ata bindi, atın eyerine öyle bir düzenek yerleştirilmişti ki, Âmir olduğundan daha büyük görünüyor ve Afdal'ın kucagında oturuyormuş hissini uyandırıyor." (Mısırlı tarihçi Makrizî) Kahire yollarında toplanan halka iktidarın gerçek sahibinin kim olduğu, bundan daha iyi bir şekilde ilan edilemezdi.

Çocuk halife, Afdal'ın kızlarından biriyle evlendirildi. Yirminci İmam Âmir, yıllar boyunca harem duvarlarının arkasında yaşadı; ancak önemli bayramlarda halka gösteriliyordu. Vezir Afdal ise sınırsız bir hâkimiyetin tadını çıkartıyordu, ta ki 1121 tarihinde çıktığı at gezisinde bir suikasta kurban gide-ne kadar: Bir un tacirinin dükkânından çıkan dört adam onun üzerine çullandı ve bıçaklayarak veziri öldürdüler. Suikast Bâtınîlerin imzasını taşıyordu ve resmi suçlama da onlara yöneltildi. Ama o dönemde bile bu söylemden şüphe duyanların sayısı az değildi ve bugün suikastın o günlerde yirmi beş yaşına giren Halife Âmir'in etrafındaki bir saray kliği tarafından organize edildiğini biliyoruz. Halife, gereğinden çok daha fazla güçlenmiş vasisini ortadan kaldırmak istemişti: "Çünkü onu adam yerine koymuyor, istediğini yapmasına izin vermiyor ve bu yüzden onu sık sık azarlıyordu." (İbn Kalanisi) Bütün siyasi cinayetlerden "Haşhaşileri" sorumlu tutma kolaylığı, kısa zamanda oldukça fazla kişi tarafından değerlendirilecekti.

Genç halifenin yanında duran yeni adam, Vezir Me'mun Bâtâihî, Alamut'tan kaynaklanan -gerçek veya sözde- tehlikeye karşı derhâl harekete geçti ve ilk önlem olarak Aşkelon'daki Filistin sınırı geçiş noktasındaki kontrolleri sıkılaştırdı. "Me'mun vezir sıfatıyla yönetimi üstlendiğinde, Hasan Sabbah ve Bâtınîlerin Afdal'ın ölümünü (Alamut'ta) sevinçle karşıladıklarına, şimdi de Âmir ile kendisini öldürmeyi planladıklarına dair söylentiler duymuştu. Ulaklar, Mısır'daki refiklerine dağıtılmak üzere bol miktarda parayla yola çıkmışlardı bile. Bunun üzerine Me'mun Aşkelon valisini görevden alarak yerine bir başkasını atadı. Vezir, yeni valiye bütün memurları tek tek değerlendirmesini ve herkesçe tanınan yerli memurlar dışında herkesi görevden uzaklaştırmasını emretti. Yeni vali, ayrıca sınırı geçmek isteyen bütün tüccarları ve yabancıları da sıkı bir şekilde kont-

rol edecekti. Adlarına ve lakaplarına, nereden gelip nereye gittiklerine dair verdikleri bilgilere güvenmeyecek, her birini diğeri hakkında sorguya çekecekti. Eğer ülkeye her zaman gelen biri değilse onu sınırda alıkoyacak, amacının ne olduğunu ve yanında ne tür mallar getirdiğini iyice öğrenecekti. Ayrıca daha önce birçok defa giriş yapmış olanlar haricinde deve sırtındaki adamları içeriye bırakmayacak, tacirlerin, kölelerin, hayvanlarla ilgilenenlerin ve mallarının kapsamlı bir listesini Kahire'deki memurlara göndermeden kervanların geçmesine de kesinlikle müsaade etmeyecekti." Bunları vezirin oğlu Bâtâihî, babasına dair kaleme aldığı anılarında yazıyordu.

Bu arada çok geniş kapsamlı bir operasyon da başlatılmıştı:

Mısır (Eski Kahire) ve Kahire valilerine gönderilen bir emre göre, her sokakta ve her mahallede kimlerin yaşadığı tek tek kaydedilecek, bu işlem sona erinceye kadar kimsenin bir başka eve taşınmasına izin verilmeyecekti. Me'mun, Mısır ve Kahire sakinlerinin isimlerini, lakaplarını ve mesleklerini kapsayan bu listeleri elde ettikten ve hangi yabancıların hangi şehir sakinini ziyaret edeceğini anladıktan sonra, her bir eve (muhtemel) Bâtınîleri gözetlemeleri için kadınlar gönderdi. Böylece Mısır ve Kahire'de yaşayan Bâtınîleri kontrol altına aldı. (...) Ancak İran ve başka ülkelerden gelenleri değil. Günün birinde bir grup askeri, tespit edilen bu isimleri tutuklamakla görevlendirdi. Böylece içlerinden birçoğunu tutukladı, aralarında halifenin oğullarına Kur'an okuyan hafızlar da bulunuyordu. Sonra Hasan Sabbah'ın Mısır'daki casuslarına gönderdiği parayı getiren ulakları da ele geçirdi, paraya el koydu. Me'mun'un bu tedbirleri gerçekten de çok faydalı olmuştu. Dünyanın her tarafına gönderdiği casuslar, bir Bâtınî'yi Alamut'tan ayrıldığı andan itibaren takip ediyor ve (Nil Deltası'ndaki) Bilbeys'e varmasına kadar adım adım izliyordu. Bâtınî orada tutuklanıyor, Me'mun'un huzuruna çıkartılıyor ve idam ediliyordu. (İbn Müeyesser)

Kaynaklarda, Alamut'tan gönderilen beş Bâtınî'nin yakalandığı, çarmıha gerildiği ve paralarına el konulduğu yazmaktadır. Pazar yerlerindeki muhafızların sayısı artırılmış törenlerde ve Halife Âmir'in at gezintilerinde daha yoğun güvenlik önlemleri alınmaya başlanmıştı. Ama vezirinin aldığı bu önlemlerin mutlak güvenliği sağlamadığını, halife bizzat tecrübe edecekti.

Fiziki tehditlerin yanı sıra, başa çıkılması gereken ideolojik tehditler de söz konusuydu, Alamut Bâtınîleri 1095 yılında öldürülen Nizar'ı imam olarak kabul ediyor ve Fatımî Halifesi Âmir'in imamlığının meşruiyetini sorguluyorlardı. Alamut'un suç ortaklarının bulunduğu şüphesi, ta sarayın içine kadar sız-

muştı. Nizar geride erkek evlatlar ve bir kız kardeş -halifenin yeğenleri ve teyzesi- bırakmıştı, bunların sadakatinden emin olmak mümkün değildi. Vezir Me'mun'un gözetleme ve casusluk sistemi burada sınırlarına ulaşıyordu, melikleri ve melikele-ri gözetlemesine izin verilmemesinden ötürü halifeye şikâyetle bulunmuştu. Nizar'ın kız kardeşi masum olduğuna yemin ediyordu ancak yine de ona güvenmek niyetinde değildiler.

Aralık 1122'de Kahire sarayında bir istişare meclisi toplandı. Halife Âmir'in dışında, amcaları -Müstansır'ın oğulları- ve çok sayıda yeğeni, başkadî, başdaî ve çok sayıda önemli din büyüğü ve yüksek rütbeli emir de bu meclise katılmıştı. Burada ölüm döşeğindeki babarın, kendisinden sonra gelecek imam olarak Nizar'ı değil de, küçük oğlu Mustalı'yı işaret ettiğine dair akla gelebilecek her türlü "delil" ortaya konuldu. Ancak toplantının zirvesini, Nizar'ın kız kardeşinin sözleri oluşturmuştu. İstişare meclisinin toplandığı salonun yanında yok bir odada, perdenin arkasından konuşan kadın, üvey kardeşlerinin ve kuzenlerinin gözetiminde imam olarak Nizar'ın hiçbir zaman işaret edilmediğini, zaten onun da bu yolda bir gayretinin bulunmadığını anlattı.

Vezir Me'mun, istişare meclisinin sonucuna ve Nizar'ın kız kardeşinin söylediklerine dair bir yazı hazırlatıp bunun camilerde okunmasını emretti. Ayrıca benzer bir yazı, özel olarak Alamut için de hazırlandı. Vezir, Hasan Sabbah'a gönderdiği uzun yazıda onu "gerçeği kabul etmeye ve imamın Nizar olduğu iddiasını sürdürmekten vazgeçmeye davet ediyordu. Bunların delili olarak da söz konusu iddiaları öne sürüyordu. Bu mektubu Alamut'a altı bedeviyle göndermişti." (İbn Müyesser)

Bu mektup, günümüzde hâlen Hindistan İsmailîleri tarafından "el-Hidayet'ül el-Âmiriyye" ismiyle -modern baskıyla yirmi beş sayfa- saklanmakta ve büyük saygı görmektedir. Metin, "şeytana biat etmiş olan" Nizar taraftarlarını sert bir şekilde mahkûm eder. Babası ve selefi tarafından "ölüm anında" bağlayıcı bir şekilde ilan edilen imama biat etmek yerine, tümüyle başına buyruk ve keyfi olarak başka birini imam seçmişlerdi.

Hasan Sabbah'ın cevabı günümüze ulaşmış değil. Kendisi kısa bir süre sonra, 23 Mayıs 1124'te hayatını kaybetmişti. Ancak Alamut'un güçlü bir hafızası vardı.

7 Ekim 1130'da Halife Âmir, deniz kıyısıyla Roda Adası arasında kalan Nil kolunda, taşkın sebebiyle yapılan kutlamaların son faslına iştirak etmek amacıyla yola koyuldu.

Bu tür ziyaretlerde halifeye eşlik edecek atlı birliğe, herhangi bir aksaklığa sebebiyet vermemek için önceden gidilecek yerin bilgisi verilirdi. Böylece Bâtınîler de onun nereye gideceğini öğrendiler. Doğruca adaya gidip köprü'nün kıyıyla birleştiği yerin karşısındaki bir fırına girdiler. Fırıncıya, kendilerine yağlı ve ballı bir ekmek pişirmesi için para verdiler. Onlar ekmeği yerken, Halife Âmir köprü'nün diğer başına geldi ve köprüye doğru saptı. Köprü dar olduğu için yanındaki uşakları ve muhafızları geride kalmışlardı. Halife köprü'nün diğer tarafında adaya ayak basmaya hazırlanırken, Bâtınîler sanki tek bir adammış gibi onun üzerine çullandılar ve bıçaklarını saplamaya başladılar. Hatta içlerinden biri halifenin atının sağrısına sıçramayı başardı ve bıçağını arkadan halifeye defalarca sapladı. Bu arada muhafızlar yetişerek suikasta katılan dokuz Bâtınîyi öldürdüler. Âmir bir tekneyle Lulua'daki konağa götürüldü ama aynı gün içinde öldü. (İbn Tuvair)

4. HASAN SABBAAH'IN HALEFLERİ

Bozorg Ümid (1124-1138)

Hasan Sabbah, 23 Mayıs 1124 tarihinde öldüğünde, geride erkek evlat bırakmamıştı. Söylenene göre oğullarının ikisini de kendi elleriyle öldürmüştü; birini şaraba düşkün olduğu, diğeri de babasına başkaldırdığı için. Ölüm döşeğinde yatarken, uzun yıllardır Lamasar Kalesi'nin kumandanı ve mücadele yoldaşı olan Bozorg Ümid'i halefi olarak belirlemişti. Bugünkü bilgilerimiz ışığında, kökeni hakkında bilgi sahibi olmadığımız ve imamlar sıralamasına girmeyi başaramayan bu İranlının, günümüzün Ağa Hanlarının atası olduğunu söyleyebiliyoruz.

Bozorg Ümid'in hükümdarlığı döneminde, Alamut'un listesine bir düzine kadar başarılı suikast ilave edildi. Hatta ilk defa bir Bağdat Halifesi de listede yer alıyordu: Müstersid. Halifenin ölümü Alamut'ta bir hafta boyunca kutlandıysa da bu aslında –o dönemde yaşayanların da belirttiği gibi– asıl olarak Sultan Muhammed'in oğlu Selçuklu Sultanı Mesud'un hesabına yazılmıştı. 1121 yılında Vezir Afdal'ın Kahire'de öldürülmesi de Alamut'ta kutlanmış ve törenlerle kurbanların listesine eklenmişti, oysa veziri öldürenler Bâtınîler değil, saray içindeki bir klikti. Yani arada sırada Alamut'ta el kazanıyla aş kaynatılıyordu.

Bu dönemde Nizarî doktrininin nasıl bir gelişme gösterdiğine dair maalesef bilgi sahibi değiliz. Nizar'ın imamlığı hâlâ kabul ediliyordu ancak bunun pratikte nasıl uygulandığını bilmiyoruz. Yani 1095'ten bu yana "gayba karışmış" ve "gizlenmiş" Nizar'ın dönüşü mü bekleniyordu yoksa Kahire'de yaşamaya devam eden oğullarından birinin gerçek imam olduğunu mu düşünüyorlardı? Bâtınî inancının sonradan göstereceği gelişim, bu dönemi görünmez kılacaktı.

Her hâlükârda Azerbaycan'da yaşayan ve henüz pek az bir kısmı İslamlaşmış olan İranlıların (Zerdüştilerin) arasında hummalı bir davet faaliyeti yürütülüyordu. Hazar Denizi'nin güney kıyılarındaki sahil şeritlerinde ve dağlardaki (Cürcan,

Mazenderan, Taberistan) hükümrânlık alanı genişletildi ve yeni kalelerin inşasına hız verildi. Bozorg Ümid yönetiminde dikkat çekici isimleri olan birçok kale inşa edildi: Meymunde (Mutlu Kale), Saadet-Kôh (Saadet Dağı), Mübarek-Kôh (Mübarek Dağı), Kerim-Dej (Soylu Hisar) veya Mansure (Muzaffer). Bu kalelerde yaşayan Bâtınîler civar ovaların ve vadilerin köylerini yönetiyor ve vergilendiriyordu. Ayrıca her yıl başta vilayet başkenti Kazvin olmak üzere, dört bir yana yağma seferleri de düzenliyorlardı. 1129 yılında Kazvin'e düzenledikleri bir yağma seferinde iki yüz sığır, iki yüz at ve deve ile üç bin koyun ele geçirmişlerdi. Hatta Rey şehrini bile yakınlarında bulunan Mansurâbâd Kalesi üzerinden tehdit ediyorlardı.

Suriye'deki Kalelerin Ele Geçirilmesi

Birinci Haçlı Seferi'nden sonra, Suriye'de Bâtınîler için gayet uygun bir siyasi durum yaşanıyordu. Haçlılar sahil şeridini ele geçirmişti ancak Şam'dan Halep'e kadar uzanan iç kesimlerdeki şehirler, irili ufaklı yerel Müslüman liderlerin kontrolü altındaydı. Akdeniz ile Asi Irmağı Vadisi arasındaki dağlık bölgenin uğruna verilen savaş devam ediyordu ve henüz sahibi yoktu, Bâtınîlerin buraya yerleşmesi pek de zor olmadı. İlk olarak burada bulunan şehirlerin içinde epeyce taraftar kazandıktan sonra, Alamut örneğine uygun olarak -küçük şehir ve kalelerden oluşan- müstahkem mevziler oluşturmaya başladılar. Kendilerinden başka kimsenin söz söyleme hakkının olmadığı bu yerler, yavaş yavaş küçük bir bölgesel devletin merkezlerine dönüştü. (İbni Kalanisi)

Şam'ın Sünnî nüfusu Bâtınîlerin kendilerini gizlemeye gerek görmeden ortada dolaşmalarına çok kızdığı için atabey, bu tehlikeli gruptan kurtulmaya, ancak bunu yaparken de onlardan faydalanmaya karar verdi. Atabey, vezirinin önerisi üzerine Golan Tepeleri yakınında bulunan ve Haçlı bölgesine sınır teşkil eden Banyas Kalesi'ni 1126 sonbaharında Bâtınîlere verdi.

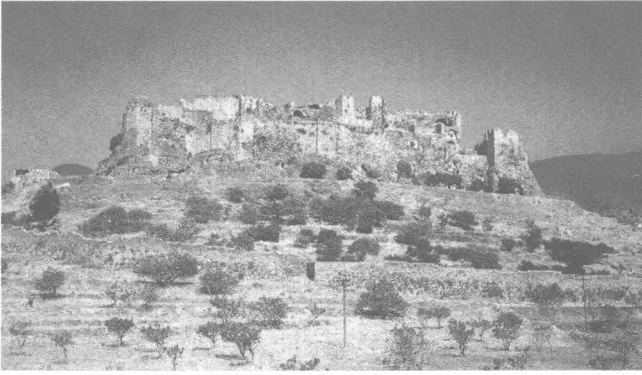
Behram önce kalenin surlarını onardı, sonra daîlerini civar köylere gönderdi ve çetesiyle yolları tekinsiz hâle getirmeye başladı. Şam Hâkimi, onun bu yaptıklarına göz yumdu. Behram 1128 yılında Hermon Dağlarının eteklerinde bulunan ve bugün olduğu gibi o gün de -Mısır İsmailîlerinden ayrılan başka bir grup olan- Dürzîlerin yaşadığı Taim Vadisi'ne bir yağma seferi düzenledi. Behram, savaş esnasında hayatını kaybetti.

Görsel 4: Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki Haşhaşı kalesi Kadımûs.

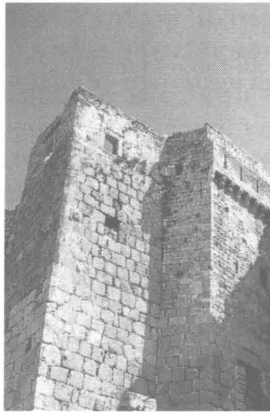
Behram'ın yerine "Acemî" (İranlı) olarak bilinen refiki İsmail geçti. O da önceleri Şam atabeyinin korumasının nimetlerinden faydalandı. Ancak atabey öldüğünde, işler değişmeye başladı. Yerine geçen oğlu Böri, büyük ihtimalle izlediği Bâtınî dostu siyaset nedeniyle vezirini öldürttü. Şam'da Bâtınîlerin büyük kısmının öldürüldüğü bir pogrom yaşandı. Aralarında bir saray harem ağasının da bulunduğu liderlerinden birçoğu, Şam surlarında çarmıha gerildi. Böylece Bâtınîlerin Banyas üssünde de fazla tutunamayacakları anlaşılmış oldu. Liderleri İsmail Acemî kaleyi haçlılara teslim etti ve adamlarıyla birlikte Frenk bölgesine sığındı.

Şam'da artık Bâtınîlerin intikam alması bekleniyordu. Pogroma önyak olanlar "son derece ihtiyatlıydılar ve Bâtınîlerin merkezleri Alamut'tan gönderecekleri fedailerin yapacakları suikastlara karşı tedbir alıyorlardı. Üzerlerine demir zırhlar giyiyor, etraflarından silahlı muhafızları ve kullanmaya hazır silahları eksik etmiyorlardı." (İbni Kalanisi) Ama bunların faydası olmadı, 1131 yılında Atabey Böri de katillerin hançerlerinin kurbanı oldu.

Görsel 5: Masyaf Kalesi, "Dağın Şeyhi"nin Makamı.

Bir veya iki yıl sonra Bâtınîler, Haçlıların Cademois adını verdikleri Kadmûs Kalesi'ni satın alma yoluyla ele geçirdiler. Bu kale Akdeniz'in görülebildiği bir noktada bulunan büyük bir kayanın üzerine inşa edilmişti ve St. John Şövalyelerinin elinde bulunan Merkeb Kalesi'nden sadece yirmi kilometre uzaklıktaydı. Kale 1129 yılında kısa bir süre için Antakya'nın Norman Kralı Boemondo'nun eline geçtiyse de hâlen yakınlardaki Kehf ve Ebu Kubeys kalelerinin de maliki olan yerel bir Müslüman melikin elinde bulunuyordu. Bu melik, görünüşe göre Kadmûs'u Frenklere karşı koruyamayacağını düşündüğü için kaleyi Bâtınîlere satmıştı. Kısa bir süre sonra Kehf ve (yeri belirlemeyen) Khariba kaleleri de Bâtınîlerin eline geçti ve böylece küçük bir yerel Bâtınî devletinin temelleri atılmış oldu.

Görsel 6: Masyaf Kalesi'nin ana giriş kapısı. Kilit taşının üzerinde "Dağın Şeyhi"ne ait bir kitabe bulunmaktadır.

Ancak Asi Ovası'nın batı kenarında bulunan ve 1140 veya 1141 yılında ele geçirdikleri Masyaf Kalesi (Masyat veya Mas-yath olarak da bilinir), bunların içinde en önemli olanlarıydı.

Bu yılda İsmaililer Suriye'deki Masyat Kalesi'ni ele geçirdiler. Orada Şeyzer efendileri olan Beni Münkız'a bir Memlûk kumanda ediyordu. İsmaililer kurnazlıkla onu aldattılar, kaleye çıktılar, onu öldürdüler ve kaleyi ele geçirdiler. (İbnül Esir)

Masyaf Kalesi pek yüksek olmayan ancak son derece sarp bir kayanın üzerinde kurulu olup aynı ismi taşıyan yerleşim yerinde bugün de İsmaililer yaşamaktadır. Buradan Hama'ya olan uzaklık otuz beş kilometredir. Masyaf gelecekte Suriye'deki Haşhaşîlerin komuta merkezi olacaktı.

Masyaf'ın güneyindeki Rusâfe, kuzeyindeki Manike (Frenkçe Malaicas veya Malavans) ve yeri tam olarak tespit edilemeyen Kuleya (küçük kale) kalelerinin Bâtınîlerin eline ne zaman ve nasıl geçtiği kesin değildir. En güneydeki üsleri olan ve Frenklerin elindeki liman şehri Tartus'la arasında sadece on iki kilometre bulunan Havâbî'yi (Frenkçe Le Coible) 1154, Kadmus'un kuzeyindeki Ulleyka'yı 1162 yıllarında ele geçirdiler.

Otuz yıl boyunca elde edilen bu "dava kaleleri" sayesinde Bâtınîler, küçük bir bölgeyi kontrol ediyor ve "Müslüman, Frenk demeden komşularıyla savaş ediyorlardı, öyle ki bunların hepsi onların komşuluğundan nefret ediyordu." (İbnül Esir) Bu kitabın giriş kısmında yapılan alıntıda, Başpiskopos Surlu Vilyam (ölümü 1186) Assissini kalelerinin sayısını on ve bunlarda yaşayanların sayısını altmış bin olarak verir.

I. Muhammed Bin Kiya (1138-1162)

Bozorg Ümid'in ardından, oğlu Muhammed üçüncü "Büyük Üstad" olarak Alamut'un lideri oldu. I. Muhammed de Alamut kaynaklarına göre babası gibi Farsça Kiya, yani "padişah" unvanını taşıyordu. Alamut'ta yirmi beş yıldan uzun süre hüküm sürmüş olmasına rağmen, bu uzun süre zarfında sadece bir düzine kadar başarılı suikast kayıtlara geçmiştir. Ancak yine de hükümdarlığı dikkat çekici bir başarıyla başlamıştı.

Babasının faaliyetleri nasıl Halife Müstersid'in öldürülmesiyle son bulduysa, Bozorg Ümid'in oğlu Muhammed'in icraatı da Müstersid'in oğlu er-Raşid'in öldürülmesiyle başladı. Olay şöyle gerçekleşti: Raşid'in halifeliliği ilan edildiği zaman, bir kısım insan onu

devirmek istedi, bir kısmı da biat etti. Biat merasimleri bittiği zaman babasının intikamını almak için Bağdat'tan Bâtınîlerin üzerine yürümeye başladı, Selçuklu Sultanı Mahmud'un oğlu Davud da birlikleriyle ona katıldı. Ancak Raşid yolda hasta oldu ve bu yüzden İsfahan'a gittiler. 532 yılının Ramazan ayının son gününde (11 Haziran 1138) birden dört fedai saraya girdi ve (halifeyi) bıçaklayarak öldürdüler. Birlikleri, atlı savaşçıları ve köleleri, dört bir yana dağıldı. Halifenin ölüm haberi Alamut'a ulaştığında, yedi gün boyunca kutlama yapıldı. (Reşidüddin)

Sultan Mahmud'un oğlu Davud da Suriyeli dört fedai tarafından öldürüldü.

Listede yer alan diğer kurbanların arasında yüksek rütbeli emirlerin yanı sıra, Kuhistan, Tiflis ve Hamedan kadıları da bulunuyordu. Hamedan Kadısı, "çok sayıda refiki idam ettirmiş ve ateşe attırmıştı." Ayrıca Hazar Denizi'nin güney kıyılarındaki irili ufaklı İranlı hükümdarlara karşı seferler düzenlediği de yazıyordu. Alamut'tan çıkan gruplar vilayet başkenti Kazvin civarına saldırarak kadın, çocuk ve hayvan kaçırıyordu. Kazvin birlikleri de sık sık Lamasar Kalesi'ni kuşatıyor ancak mancınıkları kalenin surlarına zarar veremiyordu.

Sultan Sancar'la Görüşmeler (1118-1157)

Selçukluların arasındaki kardeş kavgasından Doğu İran Hükümdarı Sancar 1118 yılında galip olarak ayrılmıştı, yeğenlerini ve yeğenlerinin çocuklarını saf dışı bırakarak Büyük Selçuklu tahtına oturan son hükümdar olmuştu. Sancar da diğer sultanlar gibi Bâtınîlerin amansız bir düşmanıydı çünkü çok sayıda emir ve valisini, hatta 1111 yılında Nizamülmülk'ün oğlu Fahrülmülk'ü dahi öldürmüşlerdi.

Ancak bir süre sonra, görünüşe göre zapt edilmeleri imkânsız olan bu kaleleri ele geçirmek için çıktığı seferlerin sonuçsuz kalacağını anlamış ve Bâtınîlerle bir tür barış içinde birlikte yashamanın yollarını araştırmaya başlamıştı.

Bu girişim görünüşe göre Alamut tarafından başlatılmıştı. 1147 yılında Alamut'tan gönderilen bir elçi sultanın sarayına gitmiş, Sancar da 1149 yılında Rey'de bulunurken bir elçisini kaleye göndererek şu sorunun cevabını bulmaya çalışmıştı: "Tam olarak neye inanıyorsunuz?" İsfahan yakınlarındaki Şahdiz Kalesi 1107 yılında kuşatılmasında olduğu gibi, Bâtınîler bu kez de gerek İslam inancına sahip olduklarını ifade etmişlerdi:

Sadece bir tek ilah vardır, o da tek olandır... Doğru yol Allah'ın sözüyle ve elçisi (Muhammed'in) sözüyle uyum içinde olandır. Kitaptaki hükümleri, Allah nasıl dilediyse, o şekilde yerine gelecektir... (Biz) Allah'ın Kur'an'da belirttiği ve Peygamber'in (salallahu aleyhi ve sellem) tarif ettiği şekliyle kıyamete ve ahirete inanıyoruz... Hiç kimse Allah'ın ve peygamberinin hükümlerini dilediği gibi yorumlamaya ve kıyamete kadar tek bir harfini dahi değiştirmeye cesaret edemez! (...) Bu cemaatin inancı ve dini, ilkeleri ve esasları işte bunlardır. Bunlar size iyi ve güzel geliyorsa, ne âlâ! Yok, eğer öyle değilse, o zaman sultan daha akıllı bir adam göndersin ki kapsamlı bir sonuca ulaşabilmek için bildiklerimizin tümünü ona anlatalım. (Reşidüddin)

Moğollar yaklaşık yüz yıl sonra, 1256'da Alamut'u ele geçirdiğinde ve -en önemli kaynaklarımızdan biri olan- Vezir Cüveynî kalenin kütüphanesine ve arşivlerine göz attığında şöyle diyordu: "Alamut'un fethi sırasında oradaki kütüphanede Sancar'ın birkaç fermanına (menşur) rastladım. Sancar, o fermanlarda onları barış ve dostluğa çağırıyordu. Buradan Sultan Sancar'ın onlara karşı büyük bir sabır gösterdiğini ve onlarla iyi geçinmek niyetinde olduğunu anladım."

5. SON DÖNEMİN BAŞLANGICI

II. Hasan (1162-1166)

“Büyük Üstat” Muhammed bin Kiya’nın oğlu, henüz babasının sağlığında büyük nüfuz sahibi olmuş, başına buyruk öğretiler yaymaya, etrafına sadık adamlar toplamaya ve sonuçta bütün bunlar babasının gözüne batınca da aralarında büyük bir çatışma yaşanmaya başlamıştı. 1256’da Alamut’ta ele geçirilen ve İranlı tarih yazarları Cüveynî ile Reşidüddin’in eserlerinde aktarılan yazılar, bu konuda da ayrıntılı bilgiler vermektedir.

1126 veya 1127 doğumlu Hasan, daha çok erken yaşlarda bilgiye olan susamışlığı ve eline geçirdiği her şeyi büyük bir şevkle okumasıyla dikkat çekmeye başladı. “Babası Kiyâ Muhammed henüz sağken sürekli olarak konuşmalar yapmaya, ilk anda sıradan halkın hoşuna gidecek şeyler söylemeye, onları cezp edecek şekilde davette bulunmaya başladı.” (Reşidüddin)

Hasan görünüşe göre İslam kurallarına aldırış etmez, hatta bilinçli olarak bunları dikkate almazken, babası “beklenen imam için sürdürülen davada ve İslam’ın kurallarına harfiyen uymakta son derece katıydı.” Bunlar karşısında baba duruma müdahale etmek zorunda kalmış ve şu açıklamada bulunmuştu: “Bu Hasan, benim oğlum! Ben kendim imam değilim, sadece imamın daîlerinden biriyim. Başka bir şey duyan ve buna inanan kişi, dinsiz kâfirin tekidir!” Sonra oğlunun takipçilerini ağır bir şekilde cezalandırdı, bazılarını da kaleden kovdu.

Oğlu pes etmiş gibi görünüyordu. Daha önceki görüşleriyle arasına mesafe koyduğunu ve güya babasına boyun eğdiğini ifade eden bir yazı kaleme aldı. Ancak gizliden gizliye düşüncelerini yaymaya devam ediyordu: “Maiyetindekiler ve takipçileri, onun haram olan şeylerin yapılmasına ve şarap içilmesine izin vermesini, gelmesi beklenen imamın o olduğunun işareti olarak görüyorlardı.” 1162 yılında babası öldüğünde, tahta çıkan otuz yedi yaşındaki Hasan, maskesini derhâl indir-

mişti. “Bağımsızlığını kazandıktan ve kendi kendisinin efendisi olduktan sonra, artık insanları bu tür ahlaksızlıklar için cezalandırmadı. Efendimiz (Seyyidna) zamanında çok katı bir şekilde uyulan İslami kuralları ve şer’i hükümleri feshetti ve hükümsüz kıldı.” İki yıllık bir hazırlıktan sonra da sansasyonel bir törenle yeni bir çağın başladığını ilan etti.

Alamut, 1164: Kıyamet

559 yılının Ramazan ayında (Temmuz-Ağustos 1164) Alamut’un eteklerinde bulunan bir alanda İslami kurallara aykırı olarak içyüzü kible tarafına dönük minberli bir cami yaptırdı. 17 Ramazan (8 Ağustos) tarihinde diğer vilayetlerden Alamut’a çağırdığı insanları orada topladı. O gün için hazırlanan beyaz, kırmızı, yeşil ve sarı renklerinde dört ayrı bayrağın her birini minberin bir ayağına taktıktan sonra minbere çıktı. Hilesine ve yalarına kanmış talihsiz ve ziyan içindeki sapıklara dönerek, kayıp imamın hutbe metnini içeren bir tomar kâğıdı biriyle kendisine gönderdiğini duyurdu. Yanlış kurulmuş minberin üzerinden, imamların rahmet kapısı olduğu, o kapının bütün Müslümanlara ve inananlara açık bulunduğu, onlara her zaman rahmet yağdırdığı, seçkin ve özel kullarını yanına çağırdığı, onların üzerindeki sıkıntıları ve şeriat yükümlülüklerini kaldırdığı ve onları kıyamete erıştirdiği konularında yanlış ve sapık inancını söyledikten sonra muhtevası hurafelerle, yalan yanlış ve çarpıtılmış cümlelerle dolu Arapça hutbeyi okudu. Hutbede adı bilinmeyen, aslında mevcut olmayan imamların adını zikretti. Arapçayı bilen cahillerin cahili, sapıkların sapığı, rezillerin rezili olan ve minberin ayağında duran biri, onun ipe sapa gelmez boş sözlerini ve bozuk cümlelerini Farsçaya çevirip orada bulunanlara açıkladı.

Gizli imamın gönderdiği yazının muhtevası şöyleydi: “Hasan b. Muhammed b. Bozorg Ümid, bizim halifemiz, hüccetimiz ve daîmizdir. Mezhebimizin taraftarları, dini ve dünyevi işlerde onun emirlerine uyup ona itaat etsinler.” Hasan, vaazından sonra “minberden indi ve iki rekât bayram namazı kıldı.” Dikkat ediniz: Henüz Ramazan ayının tam ortasıydı. “Sofra kurup iftar ettiler. Daha sonra şarkıcıları ve çalgıcıları getirterek eğlenip neşelenmeye başladılar ve ‘Bugün bayram’ dediler. O zamandan sonra bu mülhitler, Ramazan’ın on yedisini Kıyam Bayramı (iyd-i kıyam) ilan ettiler. O gün şarap içip sazlı sözlü eğlenceler düzenlediler.” (Cüveynî)

Burada yapılmak istenenin ne olduğu barizdi: İsmi ve kimliği konusunda hiçbir açıklama yapılmayan kayıp imamın emri üzerine, onun halifesi II. Hasan şeriatı hükümsüz kıldı ve İslam

hükümdarlığının sona erdiğini ilan etti. Semboller, yanlış anlaşılması mümkün olmayan bir lisanı ifade ediyordu. Minber geçerli uygulamanın tam aksine olmak kaydıyla, batı yönüne dönmüştü. Böylece orada toplanan müminler, sırtlarını Mekke'ye dönmüş oluyorlardı. Ramazan'da, gün ortasında iftar açılıyor ve çok defa belirtildiği gibi şarap içiliyordu.

II. Hasan'ın burada sahnelediği şey, *kıyam* veya *kıyamet* olarak adlandırılıyordu. Arapça "kâma" kökünden (ayakta durmak, ayağa kalkmak) gelen bu kelime, normalde dünyanın sonu geldiğinde ölülerin dirileceği günü işaret ediyordu. Ancak bu bağlamda kastedilen elbette ki bu değil (ve Christian Jambert'in kitabının başlığı *La grande résurrection d'Alamut*, bu yüzden insanı yanılığa sevk ediyor). Bu daha ziyade yeni bir çağın, İsmailî kaynaklarda Kâim (var olan, ayakta duran) olarak da adlandırılan Mehdi'nin dönemini belirten bir ifade. Bu olaylardan kısa bir süre sonra Alamut'ta Farsça kaleme alınmış ve Orta Asya İsmailîleri tarafından korunmuş *Heft bâb-ı Bâbâ Sayyidna* kitabına göre, II. Hasan'ın takipçileri kendilerine *kâimiyân* adını veriyor ve tüm zamanlar için kurtuluşlarını *Kâim-i kıyamete* borçlu olduklarını düşünüyorlardı.

İslam dininin yasalarının ilga edilmesi, İsmailî geleneği açısından bakıldığında şaşırtıcı değildi. Bu durum zaten öğretilerinde mevcuttu ve üstü kapalı olarak her zaman varlığını sürdürmüştü. Kur'an'ın ve şeriat hükümlerinin görünür (zahiri) anlamları ile ayetlerin, emir ve yasakların gerçek (bâtınî) anlamları arasında ayırım yapılması da zaten bu anlama geliyordu. Kur'an'ın ve şeriatın görünen kısmı, ilahi mesajın gerçek özünü saklayan koruyucu bir kılıftan ibaretti. Bu gerçek öz imamlar tarafından muhafaza ediliyor ve yapılan özel toplantılarda seçilmiş kişilere aktarılıyor, geri kalan, gözleri kör edilmiş Müslümanlar ise bu özden mahrum kalıyordu. Ancak büyük dönüşümün yaşanacağı günde bu öz bütün dünyaya ilan edilecekti; bu anda Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerinin dış kabukları düşecek ve o sıkıntılı kural ve kaideler olmadan, Tanrı'ya doğrudan ve kolayca ibadet edilecekti, tıpkı bir zamanlar cennette olduğu gibi.

Ancak Mehdi veya Kaim zuhur etmedikçe, Kur'an'ın ve şeriatın emir ve yasaklarına mutlak bir surette uyulmaya devam edilmesi gerekiyordu, hem Kahire'deki Fatımî halifeleri hem de Alamut'taki Hasan Sabbah ve halefleri buna her zaman büyük bir özenle riayet ediyorlardı.

Ancak şer'i kanunların yükünden vaktinden önce kurtulma girişimlerine sık sık rastlanmıştı. Bu girişimlerin hepsi Alamut'ta cereyan eden hadiselere bağlı olarak ve ağır sosyal huzursuzluklar eşliğinde yaşanmıştı. Bugünkü Tunus'ta hüküm süren ve aslında ismiyle bu tür beklentilerin bağdaştırılabileceği Fatımî Halifesi Mehdi, 931 yılında şeriatı ilga ettiklerini ilan eden mülhitlerin üzerine asker göndermek zorunda kaldı. On yıl sonra, 931'de, Basra Körfezi'nin Arabistan kıyılarında (günümüz Suudi Arabistan'ının On İki İmamcı doğu bölgesi) yaşayan ve İsmailîlerden ayrılan bir kol olan Karmatîlerde, sakalsız bir delikanlı halka bizzat Tanrı'nın vücut bulmuş hâli olarak takdim edildi; ona inananlar, Âdem'in cennetinde var olan en eski dinin geri döndüğünü düşünerek, etrafında çıplak olarak dans etmeye başladılar ancak genç tanrı, bir ölüyü diriltme çabasında başarısız olunca, bu deney bir felaketle sonuçlandı. 1014 yılında ise Kahire'deki İsmailî ruhbanlar arasında, iktidardaki Fatımî halifesi Hâkim'in şeriatı ilga etmek üzere yeryüzüne indiğini ve yine Hâkim'in Allah'ın tecessüm etmiş hâli olduğunu düşünen ilk kâhinler zuhur etti. Bugün de varlığını sürdüren Dürzî cemaatinin çıkış noktası, işte burasıydı. Ancak resmi Fatımî doktrini bu tür maceralarla arasına daima mesafe koyuyordu; dünyanın sonunun geldiğini düşünen aşırıcılarla devlet kurmak mümkün değildi.

Yani II. Hasan'ın Alamut'taki devrimci eylemi, aslında resmi İsmailî öğretisi kabuğunun altında içten içe fokurdayan çatışma lavlarının, vaktinden önce gerçekleşen ifrazatlar dizisinin dördüncüsünden ibaretti.

Alamut'taki tören esnasında II. Hasan kendisini kayıp imam ilan etmemiş, sadece onun temsilcisi (halifesi) olduğunu söylemişti. Ancak yine de kıyameti ilan eden ve gerçekleştiren kişi olarak, özel bir konuma sahipti. Takipçileri onun ismini anarken "Alâ Zikrihisselâm" demeyi ihmal etmiyorlardı, hatta bu ifade onun lakabına dönüşmüştü.

Yine mülhitler güruhunun inancına göre, sözünü ettiğimiz Hasan, 'Alâ Zikrihisselâm' lakabıyla şöhet kazandı. Bu lakap ona *daîliğe* başladığı ilk günlerde takılmış, o zaman herkes onu o lakapla anmaya başlamış. Daha sonra bu lakap, adının yerini almış ve o bu addan başka adla anılmamış. (Cüveynî)

Yeni bir çağın başladığı, Alamut'un iktidar alanının dış bölgelerine, Doğu İran'daki Kuhistan'a ve Suriye'ye de ulaklar vasıtasıyla bildirildi. Hasan, bir adamını doğuya yollamak suretiyle

kayıp imamın sözlerini, nutkunu ve hutbe metnini de göndermişti. 17 Ekim 1164'te oradaki temsilcisi:

Bir küfür ve sapıklık yuvası olan Müminâbad Kalesi'nde, sahte seyyidler ve rezil imamlar tarafından Alamut'ta kurulan ve İslami kurallara uymayan minberin aynısını dikti. Sonra minbere çıkıp ona gönderilmiş olan *hutbenin* ve nutkun metnini okudu. (...) Mülhitlerin ini olan Müminabad'da bu yalanların ve sapık düşüncelerin açığa çıktığı o gün, aynı minberin ayağının dibinde ve toplanılan yerde *çeng'in* ve *rebab'*ın eşliğinde şarap içtiler. (Cüveynî)

Kıyametin Suriye'deki kalelerde de ilan edildiği, yerel Sünni vakanüvisler tarafından kayıt altına alınmıştı: "(...) şarap içtiler ve (günde beş vakit) namazı ve Ramazan'da oruç tutmayı ilga ettiler." (Hamevî)

Ancak Nizarî/Bâtînî dünyasının tümü bu yeni öğretiyi takip etme heveslisi değildi. Bazıları sessizce boyun eğerken, başkaları Selçuklu sultanları tarafından kontrol edilen bölgelere iltica etmeyi tercih ettiler. Ancak bir adam, Hasan'ın kayınbiraderi, bu olanlara göz yummak niyetinde değildi. Tarihçi Cüveynî büyük bir memnuniyetle şunları yazıyordu:

Onların arasında henüz kalplerinde Allah korkusu, burunlarında diyanet kokusu olanlar vardı. Bunlardan biri de Hasan'ın karısının kardeşi Hasan b. Namaver idi. Tarih kitaplarında nakledildiğine göre o, aslen Deylemli ve Büveyhoğullarından idi. Bu utanç verici düşüncelerin ve görüşlerin yayılmasına daha fazla dayanamadı. 6 Rebiyülevvel 561 (9 Ocak 1116) Cumartesi günü Lammasar Kalesi'nde insanları baştan çıkaran Hasan'ı bıçakladı. Hasan, yediği bu darbe sonucu dünyadan ayrılarak Allah'ın ateşini boyladı.

Kıyametin ilanından sadece bir buçuk yıl sonra, sadece kırk bir yaşındaki yeni peygamberin sonu gelmişti.

II. Muhammed (1166-1210) ve Yeni İmamlar

Hasan'ın oğlu ve halefi Muhammed, 1116 yılında babasının yerini aldığı anda sadece on dokuz yaşındaydı. Katilden ve sülalesinden kanlı bir intikam aldı. Sadece ismen Muhammed (övlümüş) fakat aslında melun olan bu şahıs, "kıyamete davet" dedikleri o sapıklığı yerleştirmek için her şeyi mübah (ibahet) saymakta babasının da önüne geçti" diye yazıyordu Alamut Kütüphanesinde muhtemelen onun yazılarının birçoğunu gözden geçirmiş, ancak sonra imha edilmelerini emretmiş olan Sünni Cüveynî. II. Muhammed, getirdiği çarpıcı bir değişiklik-

le Nizarî öğretisine yeni bir yön vermişti. Babasının kendisini kayıp imamın temsilcisi (halifesi) ve emir kulu olarak görmesine rağmen, II. Muhammed babasının söz konusu imamın ta kendisi olduğunu ilan ediyordu. Yukarıda belirtilen ve bu dönemde kaleme alınan *Heft Bâb-ı Bâbâ Sayyidnâ* isimli eserde de bu durum belirtiliyordu.

Ancak bunun için II. Hasan'ın kabul edilen imamlar silsilesi içine dâhil edilmesi gerekiyordu, üstelik On Dokuzuncu İmam Nizar'ın doğrudan soyundan gelen biri olarak. Bu biraz sıkıntılı bir durumdu çünkü Alamut'un efendileri açıkça bilindiği üzere Hasan Sabbah'ın maiyetindeki İranlı Bozorg Ümid'in soyundan geliyorlardı. Ancak imamın Muhammed Peygamber'in soyundan gelen safkan bir Arap olması gerekiyordu.

Peki, Kahireli imamın Alamut kalesinde ne işi vardı? Buna dair anlatılan hikâyenin iki farklı versiyonu vardır. Bir tanesi şöyledir: Fatımî Halifesi Müstansır'ın ölümünden bir yıl sonra, 1095 yılında, halifenin güvenilir adamlarından bir kadı Kahir'e'den yola çıkarak Hasan Sabbah'ın yanına gelmişti:

Nizar'ın oğlundan torununu da başka bir ad altında Alamut'a getirdi ve onun imamın torunu olduğunu Hasan-ı Sabbah'tan başka kimseye söylemedi. Sonra çocuğu Alamut'un kenarında bulunan bir köye yerleştirdi. Onlara göre, ezeli hikmetin gereği olan imamet makamının Mısır'dan Deylem'e nakledilmesi (...) ve *davet-i kıyamet'in* de Alamut'ta başlaması gerekiyordu. Aslında Mısır'dan gelen o adamın, doğum yeri Alamut olan o çocuğun hikâyesi şöyleydi: Mısır'dan gelen adam, Muhammed b. Bozorg Ümid'in karısıyla zina etti. Kadın da ondan hamile kaldı. O uğursuz çocuk Muhammed b. Bozorg Ümid'in evinde doğunca hem Muhammed hem de halk onu Muhammed'in çocuğu bildiler. Sözde imamın oğlu İmam Hasan'ın gerçek kimliği budur." (Cüveynî)

Bu biraz daha halk tipi versiyonun yanı sıra, zina durumunu inkâr etmesinden ötürü resmi olduğu düşünülen bir versiyon daha vardı:

Bozorg Ümid'in evlatları ve taraftarları, yani Alamut'un ileri gelenleri tarafından kabul edilmiş bir rivayete göre de Muhammed b. Bozorg Ümid'in Alamut'ta bir çocuğu oldu. Aynı gün Alamut'un eteğinde bulunan bir köyde sözünü ettiğimiz Hasan, gözle görünmeyen imamın oğlu olarak dünyaya geldi. Onu doğuran kadın, o doğduktan üç gün sonra onu alıp Alamut Kalesi'ne giderek Muhammed b. Bozorg Ümid'in sarayına girdi. Birkaç kişi, onun saraya girerken eteğinin altında bir şey tuttuğunu fark etti. Sarayda, o sırada yanında kimsenin bulunmadığı çocuğun uyuduğu yere kadar

girmeyi başardı. İmamın oğlu Hasan'ı oraya bırakıp, Muhammed b. Bozorg Ümid'in oğlunu alarak oradan uzaklaştı. (Cüveynî)

Bu daha az itici versiyona göre II. Hasan bir veled-i zina değil, bununla suçlanan bir çocuktur. Ancak her hâlükârda Mısırlı Hali-fe Müstansır'ın oğlu Nizar'ın gerçek torunu, böylelikle de gerçek bir Fatımî ve beklenen İmam'ın ta kendisiydi. Nizar ile II. Hasan arasında kaç kuşağın bulunması gerektiği, o zamanlar bile tartışmalı bir konuydu. Günümüzde Ağa Han tarafından yönetilen İsmailî cemaatinin resmi imamlar silsilesi şu şekildedir:

18. (Fatımî Halifesi) Müstansır Billah

19. Nizar Mustafa

20. Ali Hâdi

21. Muhammed Muhtedi

22. Hasan Kâhir

23. Hasan (II.) Alâ Zikrihisselâm

24. Muhammed (II.) ibni Hasan

Bu jeneolojide yer alan yirminci, yirmi birinci ve yirmi ikinci imamların varlığı tarihi olarak ispatlanamamıştır ve muhtemelen hayali kişilerdir. Bu silsile günümüzde de sürdürülmektedir: Bugünkü IV. Kerim Ağa Han, Nizari İsmailîlerinin kırk dokuzuncu imamıdır.

Bu yeni öğreti, aralarında İmam II. Muhammed'in kendi kaleminden çıkan *Fusul-i Mübarek* veya *Fusul-i Mukaddes*'in de bulunduğu birçok eserde yer almıştı. Söz konusu bu iki esere daha sonra yazılan kitaplarda da değinildi ancak kendileri Moğolların imhasına kurban gitmişlerdi.

6. DAĞIN ŞEYHİ

Raşidüddin Sinan (1162-1193)

Kıyameti ve şeriatın kaldırılışını Suriye’de büyük bir coşkuy-
la ilan edenlerin başında, Alamut’tan gönderilen ulak geliyo-
du. Bu adam kuzeyinde Antakya Prenslığı, güneyinde Trablus
Kontluğu bulunan, yani Haçlılarla sınır komşusu olan Masyaf
Kalesi’nde yaşıyordu. Haçlılar onun ismini bilmiyorlardı; bu
yüzden, bu adam, selefleri ve halefleri, yarı efsanevi bir kişinin
kimliğinde bir araya getirilmişti. Ona *senex*, yani ihtiyar ya da
vetulus de montanis, Dağın Şeyhi diyorlardı. Bu isim büyük ihti-
malle yaşlı adam anlamına gelen Arapça *şeyh* kelimesinden tü-
retilmişti ancak aynı kelime din büyükleri için de kullanılıyor-
du. Eski Fransızca kaynaklarda bu kavram *seignor do montana*, *le*
seignor veya *le vieil des Haississis*, Haississilerin piri sözcükleriyle
ifade ediliyordu, yani Şeyh’ül Cebel, Dağın Şeyhi. Haçlılar, bu
adamın kendisinden önemli bir başka adama hizmet ettiğini de
bilmiyorlardı. “Haşhaşi”lerin gerçek reislerinin Hazar Deni-
zi’nin güneyindeki dağlarda yaşadığı bilgisi ancak Marco Polo
vasıtasıyla Batı’ya ulaşmıştı.

Arap kaynakları ise Dağın Şeyhi’nin ismini pekâlâ biliyo-
du: Sinan ibn Salman ibn Muhammed’in lakabı “Raşidüddin”-
di ve otuz yıldan uzun bir süre -1161 ile yaklaşık 1193 arası-
boyunca Masyaf Kalesi’nde hüküm sürmüştü.

Raşidüddin Sinan’ın yaşam öyküsü -Alamut’un ilk efendi-
si Hasan Sabbah’a benzer bir şekilde- kendisi hakkında anlat-
tıklarına dayanır. Hayatını kendisini ziyaret eden Halepli bir
mabeyinciye anlatmıştır ve bu anlatı Halepli Vakanüvis İbn’ül
Adîm’in eserine girmiştir (1192-1262; B. Lewis tarafından ter-
cüme edilmiştir).

Sinan, Irak’ın güneyinde, Basra yakınlarında, Şîi aşırıların
yaşadığı bir bölgede dünyaya gelmişti:

Çocukluğum Basra'da geçti. Babam buranın ileri gelenlerindendi. İsmailî öğretisi de burada yüreğime işledi. Sonra erkek kardeşle-
rimle aramda geçen bir hadise, beni onlardan ayrılmaya mecbur
bıraktı. Yanımda binek hayvanı ve kumanya olmadan Alamut'a
doğru yola koyuldum. Oraya ulaştığımda, Muhammed bin Kiya
hüküm sürüyordu.

Sözü edilen Muhammed, Bozorg Ümid'in oğlu ve babasından
sonra üçüncü "Büyük Üstat" idi:

Kiya Muhammed'in iki oğlu vardı: Hasan ve Hüseyin. Beni on-
larla birlikte mektebe gönderdi ve bana kendi oğullarından farklı
davranmadı. Bana bir çocuğun ihtiyaç duyduğu sevgiyi verdi ve
kendi oğullarıyla aynı dersleri görmemi, aynı kıyafetleri giymemi
sağladı. Kiya Muhammed ölünceye kadar orada kaldım. Sonra ye-
rine Hasan geçti (1161) ve bana Suriye'ye gitmemi emretti. Bas-
ra'dan nasıl ayrıldıysam, oradan da aynı şekilde ayrılarak yola ko-
yuldum. Şehirlerden mümkün olduğunca uzak durmaya çalıştım.
Hasan bana görevler ve mektuplar vermişti. Böylece (Dicle kıyı-
sındaki) Musul'a geldim ve marangozların mahallesindeki camiye
yerleştim. Geceyi orada geçirdim, sonra yine şehirlere uğramadan
yola devam ettim ve (Fırat kıyısındaki) Rakka'ya ulaştım. Orada-
ki refiklerden birine vermem gereken bir mektup vardı, bunu ona
teslim ettim. O da bana erzak verdi ve Halep'e gitmem için bir bi-
nek hayvanı kiraladı. Orada yine refiklerden biriyle buluştum ve
ona da bir mektup teslim ettim. O da benim için bir binek hayvanı
kiraladı ve beni Kefh'e gönderdi.

Suriye sahillerindeki dağlarda bulunan Kefh Kalesi, 1135 ile
1139 yılları arasında satın alınmak suretiyle Bâtınîlere geçmiş-
ti. Sinan burada ilk olarak kaleyi yöneten daînin emrine girdi,
öğretmen kisvesine bürünerek, kalenin eteklerinde bulunan bir
köy okulunda oğlan çocuklarına ders vermeye başladı. Hayat
hikâyesinde amirini -tıpkı Haçlılar gibi- Şeyh'ül Cebel (Dağın
Şeyhi) olarak adlandırması ilginçtir. Amir öldüğü zaman Suri-
yeli daîler arasında kimin halef olacağı konusunda kavgalara
ve ölümlere varan tartışmalar yaşandı, sonra Alamut'tan gelen
bir yazı, Sinan'ın Suriye cemaatlerinin yöneticiliğine atandığını
bildirdi. Sinan, Kur'an'dan alıntılarla süslenen ve günümüze
de ulaşan bu yazıyı kalelerde okuttu ve anlaşılana göre bunu
kabul ettirmekte büyük bir zorluk yaşamadı.

Vieil des Haissisis, Bâtınîlerin Suriye kolunun yöneticisi ola-
rak otuz yıllık iktidarı boyunca (1162-1192/93) yorulmak nedir
bilmeden faaliyet gösterdi, yeni kaleler ele geçirdi, tamir etti ya
da kurdu, Rusâfe ve Havâbî kalelerini tamir ettirdi, Ulleyka Ka-
lesi'ni ele geçirdi. Sinan hakkında hayranlarından biri tarafından

yazılan ve üstadının iyiliklerini ve sertliğini, iyileştirici gücünü ve kehanet yeteneğini anlatan bir anekdottan oluşan kısa bir hagiografik¹ metin bulunmaktadır (S. Guyard tarafından tercüme edilmiştir). Burada "Sahib'ül Cebel" özellikle Masyaf, Kehf ve Kadmûs kaleleri arasında yorulmak bilmeden gidip gelmekte, topraklarını yönetmekte, bazen küçük mucizeler göstermektedir. Ancak en önemli görevini 1164 yılında, eski okul arkadaşı II. Hasan kıyameti ilan ettiği zaman üstlendi. Raşidüddin, Alamut'tan gelen direktiflere uymakta bir an bile tereddüt etmedi: Hama şehrinden bir vakanüvisin kayıtlarına göre, kendisine bağlı olanlar şarap içmeye başlamış, günde beş vakit namaz kılmayı ve Ramazan'da oruç tutmayı bırakmışlardı.

"Assassin" (Haşhaşiler) İsmi

Surlu Vilyam'ın eserini Fransızca olarak tamamlayan kimliği belirsiz tarih yazarı, Haçlıların dağlarda yaşayan gizemli düşmanını *Le vieil des Haississis*, "Haississis Şeyhi" olarak adlandıırıyordu. Surlu Vilyam da bu tanımlamayı kullanmıştı. "Hem bizim insanlarımız hem de Sarazenler onlara *Assissini* derler ki bu ismin kökeni hakkında herhangi bir malumatımız yoktur." Arnold von Lübeck'in güvenilir adamı Strasburglu Burchard da *Heysessini* ismini kullanmışsa da bu ismin kökenine dair en küçük bir açıklamada dahi bulunmamıştı.

Bu muamma, on dokuzuncu yüzyıla kadar aydınlığa kavuşturulamamıştı. Ancak 19 Mayıs 1809 tarihinde, bilimsel Şarkiyatçılığın kurucularından Fransız Baron Silvestre de Sacy, Paris'te bulunan *Fransa Enstitüsüne*, yüzlerce yıllık bu muammayı çözebilecek kapsamda bir hatırat sundu (1818'de basılmıştır). Paris Ulusal Kütüphanesinin zengin Arapça eserler koleksiyonlarına erişebilen de Sacy, "Assassin"lerin dönemin Arapça kaynaklarında "ot, kenevir, esrar" kelimeleriyle bağlantılı olan Arapça "haşhaş" kelimesiyle tanımlandıklarını ortaya koymuştu.

Her ne kadar bu temel üzerine inşa ettiği spekülasyonlar gayet şüpheli olsalar bile, de Sacy'nin bu keşfi gerçekten de çığır açıcı nitelikteydi. Çünkü de Sacy, bu kavramın ortaya çıkışını, öldürülmeleri durumunda kendilerini neyin beklediğini bilmeleri için seçilmiş gençlere tarikatın yöneticileri tarafından cennetin zevklerinin tattırılmış olmasına bağlıyordu. De Sacy'nin

1 Genelde azizlerin hayatını efsaneler ve mucizelerle yoğrulmuş bir hâlde anlatan eserler. (ç.n.)

bu görüşü, büyük ihtimalle güvenilir adamı Burchard'ın 1175 yılında Friedrich Barbarossa'nın elçisi olarak Suriye'de bulunan Selahattin'in yanına giden Arnold von Lübeck'e dayanıyordu. Arnold'a göre sihirli güçleri olan "şeyh", bir suikast için seçilmiş olan genç erkeklere uyuşturucu bir içki vasıtasıyla güya cenneti tanıtıyor, "sihirli gücü sayesinde onların zevkler ve eğlencelerle dolu harika rüyalar görmelerini sağlıyordu." Bu gençler uyanmalarından (!) sonra kendilerine gösterilmiş olan cennete geri dönebilmek için istenilen her şeyi carugönülden yapıyorlardı.

Peki ya İslam kaynakları bu hususa dair ne diyor?

Bu konuda sadece *Haşhaşîyye* (Haşhaşîler) kelimesi, kolektif bir tekil olarak kaynaklarda yer almaktadır. Bu kavramın Nizarîleri/Bâtınîleri tanımlamak için kullanıldığı en eski metin, Fatımî Halifesi Âmir'in idari kadrosunun, Nizar'ın imamlığını bir kez daha reddetmek ve Âmir'in meşru imam olduğunu onaylamak için Suriye İsmailîlerine 1123 yılında gönderdiği mektuptu. Bir tamim niteliği taşıyan bu mektupta Suriye Nizarîleri iki defa *Haşhaşî* olarak tanımlanmış ancak bu kelimenin ne anlama geldiğine dair bir açıklama yapılmamıştı. Bu isim sonraları coğrafyacı İdrisî'de (yak. 1100-1165) ve sekreteri Kâtib İsfahanî (öl. 1201) ya da biyografi yazarı Ebu Şâme (1203-1267) gibi Sultan Selahaddin'in yakın çevresinden yazarlarda da görülmekte olup Baron Silvestre de Sacy de keşfini yaparken özellikle bu isimlere dayanmıştır.

Peki ama *Haşhaşîler* kelimesi ne anlama gelmektedir? İlk olarak, bu ismin İsmailî/Bâtınî metinlerinde bir kere bile ortaya çıkmadığını tespit etmek gerekir. Farsça yazan Cüveynî ve Residüddin ile Iraklı Arap Esir (1160-1233) de bu kelimeyi kullanmamıştır. Bunu yapanlar, sadece Suriyeli ve Mısırlı vakanüvislerdir. Ayrıca Arapça ve Farsça kaynakların bir tekinde bile keyif verici madde kullanımı ile Haşhaşîler arasında bir bağlantı olduğundan söz edilmez. Ne İsmailî/Nizarî yazarları ne de düşmanları bu konuda tek kelime yazmamıştır.

Haşhaşîyye ile gerçekte ne kast edilmek isteniyordu? Bunu bugüne dek bilmiyoruz. İngiliz-Amerikalı Şarkiyatçı Bernard Lewis'in 1967 yılında yayınlanan *The Assassins* (Haşhaşîler) kitabında yaptığı açıklama daha makuldür:

Haşîşi ismi Suriye coğrafyasına aittir ve muhtemelen her yöne çekilebilecek bir kelimedir. Her hâlükârda hikâyeyi çekici kılan, bu

isim olmuştur. Önümüze konmuş çeşitli izahatlar arasında kulağa en makul geleni, bunun, tarikat mensuplarının -yaptıklarından ziyade hâl ve tavırlarına saplanıp kalınarak- yabani inançlarını ve abartılı tavırlarını hakir görmenin bir ifadesi sayılmasıdır.

Farhad Daftary, 1994 yılında yayımlanan *Assassin Legends* (Alamut Efsaneleri) kitabında, buna bir nüans daha eklemiştir:

İslam toplumunda haşhaş kullanıcıları böylece net bir şekilde, sosyal olarak dışlandı ve suçlu insanlar olarak kabul edildiler. Ayrıca Haşhaşıye de İslam'a karşı bir tehlike olarak damgalandı ve en azından on birinci yüzyılın ikinci yarısından sonra çoğunluk tarafından bu şekilde kötülendiler. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda Haşhaşıye teriminin Nizari İsmâîlîleri için kullanılması, haşhaş kullanıcılarını "düşük sınıf insan sürüsü" ve "dinsiz sosyal dışlanmışlar" olarak gören kötüleyici anlayıştan çıkarılan bir metafordan kaynaklanmış gibi görünmektedir. Yoksa Nizarîlerin ve fedailerinin düzenli olarak haşhaş kullandıklarını gösterecek hiçbir kanıt yoktur. Görevlerini yerine getirme fırsatını yakalamak için, uzun süre sabırla tetikte bekleyen fedailerin, bilhassa haşhaş gibi insanı güçten düşüren bir ilaca bağımlı olmalarının, başarılarını son derece kötü bir şekilde etkileyeceğini söylemeye de aslında hiç gerek yoktur.

Dolayısıyla, Sünnîlerin bakış açısına göre, bu kavram kafayı bulmuş esrarkeşleri tanımlamakta kullanılıyordu. Bunlar, aşağılık ve tehlikeli ayaktakımından başkası değildi. Lewis ile Daftary'ninkinden daha ikna edici bir açıklama bugüne dek yapılamamıştır.

Dağın Şeyhi'nin Suikastları

1152 yılında geri kalan üç Haçlı devleti -Urfa Kontluğu 1144 yılında Musul Atabeyi Zengi tarafından İslam'a geri kazandırılmıştı-, Trablus'ta düzenlenen bir toplantıda bir araya geldi. Genç Kudüs Kralı III. Balduin toplantıya annesinin eşliğinde katıldı. Kuzeydeki Antakya Prensliği'nden Prenses Konstanz, şehrin patriği ve piskoposları eşliğinde geldi, ev sahibi ise Toulouse kontları sülalesinden Trablus Kontu II. Raymond' du.

Toplantı bittikten sonra, Prenses Konstanz tekrar Antakya'ya dönmeye hazırlandı. Kont Raymond, birkaç şövalyesiyle birlikte ona bir süre eşlik ettikten sonra geri döndü.

Kont, her şeyden habersiz şehrin kapılarına ulaşıp içeri girmeye yeltendiğinde, kapının tam önünde (...) Haşhaşîlerin hançerleriyle

karşılaştı ve hayatı acıklı bir şekilde son buldu (...) Kont'un öldüğü haberi yayılınca, şehirde büyük bir heyecan yaşandı, şehir sakinleri silahlarına sarıldılar ve dillerinden ya da kıyafetlerinden yabancı oldukları anlaşılan herkesi ayırım yapmadan öldürmeye başladılar çünkü her birinin katil olabileceğini düşünüyorlardı.

Bunları anlatan Sur Başpiskoposu Vilyam, bu olayı *Assissini* hakkında bu kitabın başında aktarılan bilgileri nakletmekte kullanmıştı.

Haşhaşiler bu suikastla ilk defa bir Hristiyan soylusunu öldürmüş oluyorlardı çünkü esas düşmanları aslında Sünni ve Fatımî-İsmailî Müslümanlardı. Bir bütün olarak bakıldığında, Haşhaşilerin Haçlı devletlerinin sınırları içindeki kurbanlarının sayısı pek düşüktü. Bu, muhtemelen, Dağın Şeyhi'nin sırtını Haçlılara yaslayarak gerçek düşmanları olan Müslümanlara karşı avantaj sağlamaya çalışmasıyla ilişkiliydi. Ayrıca Haçlıların özellikle St. John Şövalyeleri (Hospitalier) ve Tapınak Şövalyeleri tarafından temsil edilen askeri gücü fazlasıyla büyük ve yakındı. Haşhaşi kalelerinin bir kısmı sahilten çıplak gözle görülebiliyordu. Sinan'ın emri altında bulunan bir düzine kadar kale, Hristiyanların hâkimiyetinde bulunan sahil şeridiyle, Zengi'nin oğlu Nureddin'in hâkimiyeti altında bulunan Orontes Ovası arasına sıkışmış durumdaydı. Halep'in (1146'dan bu yana) emiri olan Türk, 1143 yılında Şam Emirliği'ni ele geçirmeyi başarmış ve bu sayede Haçlı tehdidi karşısında Müslümanların ihtiyaç duyduğu şeyi de gerçekleştirmiş gibiydi: Suriye Müslümanlarının İslam düşmanlarına karşı cihat ilan etmeye kararlı olan bir tek hükümdarın bayrağı altında birleşmeleri.

Nureddin için İslam düşmanları arasında elbette Haşhaşiler de bulunuyordu ve bu nedenle Dağın Şeyhi'nin Frenklerden destek alma çabası içinde olması hiç de şaşırtıcı bir durum değildi. Surlu Vilyam, kendi döneminde -1186 yılında ölmüştü- *Assissin*lerin Tapınak Şövalyelerine yılda iki bin altın dinar vergi ödediğini yazıyordu. Bu anlaşmaya nasıl varıldığını bilmiyoruz ama büyük savaş gücüne sahip Tapınakçıların Haşhaşileri zor duruma düşürdükleri ve onların da kendilerini -Sünni Nureddin gibi- din değiştirmeye zorlamayacak Hristiyanların vasalı olmayı tercih ettikleri düşünülebilir.

Dağın Şeyhi, bu hoşla gitmeyen vergi yükümlülüğünden kurtulmak için 1173 yılında Kudüs Kralı Amalrich'e bir elçi gönderdi ve ittifak teklifinde bulundu. Bu esnada Haşhaşilerin Hristiyanlığı kabul etmesi teklifinde bulunduğu da söyleniyor-

du ancak bu gerçek olsa dahi, muhtemelen sadece taktik bir hamle olmalıydı. Kral Amalrich teklifi kabul etti, Dağın Şeyhi'ni kendi müttefiki olarak görmek onun için daha avantajlı bir durum olmalıydı ve Tapınakçılara yıllık iki bin altın vergiyi kendi kasasından ödemeyi teklif etti. Ancak Tapınak Şövalyeleri bu durumdan hiç mi hiç memnun kalmamışlardı. Dağın Şeyhi'nin elçisi, dönüş yolunda Şövalye Walter du Mesnil komutasındaki birkaç Tapınakçı tarafından tuzağa düşürülerek öldürüldü. Kudüs Kralı, elçinin öldürülmesini büyük bir öfkeyle karşıladı ve Tapınak Şövalyelerini suçladı, failleri zincire vurdu ve Dağın Şeyhi'ne özürlerini sundu. Ancak Amalrich kısa bir süre sonra ölmesiyle (1174) ittifak meselesi de kendiliğinden rafa kalktı ve Haşhaşiler, Tapınak Şövalyelerinin vasalı olarak kalmayı sürdürdüler.

Sinan ve Sultan Selahaddin

Frenkler ile Haşhaşiler neredeyse yirmi yıl boyunca bir tür barış içinde birlikte yaşadılar. Bunun en önemli sebebi, Sultan Selahaddin'in kimliğinde her iki taraf için de Nureddin'den daha tehlikeli bir düşmanın ortaya çıkmasıydı. 1171 yılında Kahire'deki Fatımî halifelerinin iktidarı son bulmuştu. Son üç Fatımî imam-halifesi, birbirleriyle rekabet içinde olan vezirlerin ve generallerin ellerinde oyuncağa dönen çocuklardan ibaretti. Ülkenin içinde bulunduğu bu karmaşık durum, hem Frenklerin hem de Suriye Müslümanlarının Mısır'a tekrar tekrar müdahalelerde bulunmalarına fırsat vermişti. Lusignan sülalesinden, III. Balduin'in kardeşi ve halefi olan Kudüs Kralı I. Amalrich (1163-1174), emrindeki şövalye ordusuyla en az beş kere Mısır'a saldırdı ve üçüncü defasında (1167) Mısır üzerinde bir tür Frenk himayesi tesis etmeyi dahi başardı. Frenkler Kahire'nin surlarını ve kulelerini ele geçirdiler ve halifenin sarayına giriş hakkı elde ettiler.

Suriye'de hüküm süren Nureddin ise karşı hamle olarak ordularıyla Hristiyanları Mısır'dan söküp atmaya çalıştı. Neticede Suriyeliler üstünlüğü ellerinde tuttular. Ocak 1169'da Nureddin'in Kürt Generali Şirkuh, henüz yirmi yaşına yeni giren ve herhangi bir gücü bulunmayan Fatımî Halifesi Âdid'e kendisini vezir ilan ettirdi, böylece Mısır'da iktidarın da gerçek sahibi oldu. Şirkuh iki ay sonra öldüğünde, yeğeni Yusuf vezir

olarak onun yerini aldı ve isminin önüne bu makama uygun bir lakap getirdi: Selahaddin (dinin kurtarıcısı).

Frenklerin *Saladinus* olarak andığı Selahaddin, uzun süre bir İsmailî imamının veziri görevini sürdürmek niyetinde değildi. 10 Eylül 1171’de cuma namazı hutbesini Bağdat’taki Sünnî Halifesi Mustadî adına okuttu. Bu, Fatımî iktidarının son bulması anlamına geliyordu. Son Fatımî İmam-Halifesi, yirmi yaşındaki Âdid, kısa bir süre sonra anlaşılamayan nedenlerden ötürü hayatını kaybetti. Fatımî sülalesinin bütün mensupları –yüz otuz yetişkin ve yetmiş beş genç erkek, ayrıca belli olmayan sayıda kadın ve kız- gözaltına alındı, meliklerden bazıları uzun bir süre hapiste kaldı. Fatımî hanedanlığının çöküşü, aynı zamanda Mısır İsmaililiğinin sonu anlamına da geliyordu. Selahaddin, Fatımîler döneminde Mısır’da göz yumulan Sünnî inancını, İslam’ın tek geçerli şekli hâline getirdi. İsmailî davasının ağırlık merkezleri ise o dönemden sonra, uzunca bir süredir İsmailî cemaatlerinin bulunduğu Yemen ve Hindistan’a kayarak günümüze kadar ulaştı.

Mısır’daki iktidarını sağlamlaştıran Selahaddin, derhâl Haçlı devletleriyle savaşmaya başladı. Henüz vezir olduğu günlerde bile Akdeniz kıyısındaki Gazze’yi ve Kızıldeniz kıyısındaki Aila’yı (Akabe) fethetmişti. Ancak hâkimiyet alanını Transürdün ve Suriye’nin tamamını kapsayacak şekilde genişletmeye ancak eskiden efendisi olan fakat son dönemlerde maiyetinden ayrıldığı Nureddin’in Mayıs 1174’te Şam’da ölmesinden sonra başlayacaktı. Selahaddin, Kasım 1174’te Şam’a girdi. Aynı yıl içinde Orontes Ovası’nda bulunan Humus ve Hama şehirlerini ele geçirdi, Mayıs 1175’te ise Bağdat Halifesi’nin fermanıyla resmen Mısır ve Suriye sultanı olarak tanındı.

Orontes Ovası’nı ele geçirmesiyle birlikte, Selahaddin Mas-yaf Kalesi etrafında varlığını sürdüren küçük Haşhaşî Devleti’nin komşusu olmuştu. Bu tehlikeli mülhitlere tahammül gösterme niyetinde değildi ve Sinan’dan biat etmesini istedi ancak cevap olarak bu talebini reddeden oldukça kibirli bir mektup aldı.

Selahaddin o an Haşhaşîlerle ilgilenecek durumda değildi çünkü Nureddin’e bağlı emirler onun küçük oğluyla birlikte Halep’e çekilmişlerdi ve Selahaddin’in hâkimiyetine boyun eğmek istemiyorlardı. Selahaddin şehrin önlerine gelip kuşatma harekâtına başladığı zaman da, ondan kurtulmak için Haşhaşî-

lerle anlaşmayı düşündüler. Sinan'a bir mektup yazarak, Selahaddin'i öldürmek üzere fedailerinden birkaçını göndermesini istediler. Karşılığında ona para ve civardaki çok sayıdaki köyü vereceklerdi. Dağın Şeyhi görünüşe göre emirleri fazla yalvartmadı çünkü can düşmanı Sünni sultanın ortadan kaldırılması kendi çıkarları bakımından da gerekiyordu.

Fedailer gerçekten de Aralık 1174 tarihinde Selahaddin'in kampına sızmayı başardılar ancak Haşhaşi kalelerinin yakınlarında toprağı bulunan ve onlarla sık sık iş yapan bir emir onları tanıdı ve sorgulamaya çalıştı. Fedailer onu öldürdüler ve içlerinden biri elinde hançeriyle Selahaddin'in çadırına girmeyi bile başardı fakat muhafızlar epeyce kayıp verme pahasına suikastçıların hepsini öldürmeyi başardı.

İkinci bir girişim, Mayıs 1176'da Selahattin Suriye'nin kuzeyindeki Azaz şehrini kuşattığı esnada gerçekleşti. Kuşatma altındakiler bu kez de Dağın Şeyhi'ne başvurdular ve yardımını istediler. Sinan, asker kılığına giren dört fedaisini Selahaddin'in kampına gönderdi, hatta onların savaşa katılmasını bile sağladı. Sultan, bir gün emirlerinin birinden çadırının önünde kuşatmanın gidişatı hakkında bilgi alırken, Haşhaşilerden biri onun üzerine saldırdı ve hançeriyle kafasına bir darbe indirdi. Başlığının altına giydiği zincir örgü zırh sultanın hayatını kurtardı; Selahaddin sadece hafifçe yanağından yaralanmıştı. Etraftaki emirler derhâl saldırganı ve onun peşinden sultanı öldürmeye çalışan üç diğer Haşhaşiyi etkisiz hâle getirdiler, Selahaddin'in adamlarından sadece biri ağır bir şekilde yaralandı. Selahattin endişelenen birliklerini sakinleştirmek için atla kampta dolaşmak zorunda kaldı, o andan itibaren de çadırında değil, sadece kim olduğu bilinen kişilerin alındığı tahta bir kulede uyumaya başladı.

Kısa bir süre sonra Halep teslim oldu ve Selahaddin'in önünde Haşhaşilerden intikam almak için engel kalmadı. Temmuz 1176'da Haşhaşi topraklarına saldırdı ve köyleri yakıp yıktı. Sonra ana kale olan Masyaf'ı kuşattı ve mancırıklarını hazırlattı. Ancak kısa bir süre sonra aniden Sinan'la barış anlaşması imzaladı ve birliklerini geri çekti. Bu anlaşmaya hem Selahaddin'in dayısı hem de Haşhaşi Devleti'nin en yakın komşusu Hama Emiri aracılık yapmıştı ancak bu ani düşünce değişikliğinin sebebi konusunda görüş birliği yoktur. Haşhaşilerin hagiografik geleneği, Selahaddin'in telaşla geri çekilmesini Dağın Şeyhi'nin mucizevi güçlerine bağlamaktadır. Söylenene göre,

Dağın Şeyhi, bir gece muhafızlarına görünmeden Selahaddin'in çadırına gitmiş ve uyuyan sultanın yanına -uyarı mahiyetinde- zehirli bir hançer bırakmıştı. Bunu gören sultan da çareyi apar topar kaçmakta bulmuştu. Bu, dost ve düşmanın Haşhaşiler hakkında anlattığı efsanelerden biriydi. Sünni vakanüvisler ise Sinan'ın, geri çekilmediği takdirde Selahaddin'in kendisini ve bütün emirlerini öldürme tehdidi savurduğunu yazmaktadır. Ancak Suriye'nin kuzeyinde kaleleri ardı ardına fetheden Selahaddin'in böyle bir tehlikeden korkacağını düşünmek pek akla yakın değildir. Gerçek sebep, Halepli akliselim tarihçi İbn Abi Tayyî'nin aktardığı gibi, Frenkler güneyde Lübnan ile Antilübnan arasındaki ovaya saldırmış ve Selahaddin'in başkenti Şam'a da saldırılacağından korkmuş olmasıdır.

Takip eden dönemde Selahaddin Frenklerle çok sayıda ateşkes -1180'de iki yıllık, 1182 ve 1185'te beşer yıllık dönemler için- yaparak, bu dönemleri hâkimiyet alanını Mezopotamya'nın kuzeyine doğru genişletmekte kullandı. 1182'den bu yana sultan kalıcı olarak Suriye'ye yerleşmişti. Mısır'ın kaynaklarına dayanarak artık Frenklerle uzun süredir beklediği nihai çatışmaya girmeye hazırды. Ateşkesin ihlal edilmesi -Baron Renaud de Chatillón 1187 başlarında Transürdün'de bir Mısır kervanına saldırmıştı- ona beklediği gerekçeyi sunmuştu. Selahaddin, 4 Temmuz 1187'de Kudüs Kralı Guy de Lusignan komutasındaki Frenk ordusunu Celile Gölü'nün batısındaki Hattin'de kuşattı ve ağır bir yenilgiye uğrattı. Kral, çok sayıda baron ve Tarikat Şövalyesiyle birlikte esir alındı. Aynı ayda sahildeki Beyrut, Sidon, Akka, Yafa, Aşkelon ve Gazze şehirleri de Müslümanların eline geçti. Selahaddin, 2 Ekim'de Kudüs'e girdi. Ertesi yıl da fetihlerine devam etti.

Kudüs Krallığı'nın çöküşü, Avrupa'da şok etkisi yarattı. Batı dünyasının en güçlü üç hükümdarı, tarihe III. Haçlı Seferi olarak geçecek girişimi başlatmak üzere bir araya geldiler. Mayıs 1189'da Keyzer Friedrich I. Barbarossa'nın ordusu Macaristan ve Konstantinopolis üzerinden kara yolunu kullanmak amacıyla Regensburg'dan yola çıktı, 4 Haziran 1190'da da Fransa Kralı II. Phillip ve İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard, Burgund'daki Vézelay'dan harekete geçtiler. Gerçi Kayzer, Haziran 1190'da Küçük Asya'daki Saleph Nehri'nde² boğularak hayatını kaybettiği için kutsal topraklara ulaşamadı ancak Sicilya üzerinden deniz yolunu kullanan diğer iki kral, kazasız belasız

karaya çıktılar. Üç aylık kuşatmadan sonra teslim olan Akka Kalesi'ni ele geçirdiler ama Kudüs'ü yeniden alamadıkları için bu şehri Kudüs Krallığı'nın başkenti yaptılar. Fransa Kralı'nun geri dönmesinden sonra, Arslan Yürekli Richard Ağustos 1191 ile Ekim 1192 arasında *Outremer*³ Frenk Hükümdarlığı'nın fiilen yöneticisi olmuştu. Haşhaşilerin Hristiyan bir hükümdara düzenlediği son suikast da bu dönemde yapılmıştı ancak bu suikast birçok gizem barındırdığı gibi, çok sayıda dedikoduya da neden olmuştu.

Konrad de Montferrat'ın Öldürülmesi (1192)

Yukarı İtalya'da bulunan Montferrato (Montferrat) Dükü, Kayzer Friedrich Barbarossa'nun ve Fransa Kralı'nun yeğeni Konrad, Haçlı şövalyesi olarak Sur'a gelmiş, şehrin Sultan Selahaddin'e karşı savunulmasına katılmış ve ardından kendi hükümdarlığını kurmuştu. 1190 yılında Kral Amalrich'in kızı İsabella (Sibylla) ile evlendi ve böylece Kudüs tahtında hak sahibi oldu. O zamanlar kutsal topraklarda bulunan Arslan Yürekli Richard bunu engellemeye çalıştıysa da başarılı olamadı ve Kudüs Krallığı'nun baronları kırk altı yaşındaki Konrad'ın müstakbel kral olduğunu tescil ettiler. Ancak Konrad o tacı başına geçirmeye fırsat bulamayacaktı.

Birkaç gün sonra, 28 Nisan 1192'de, eşi Prenses Sibylla'nun banyoda normalden çok daha uzun zaman geçirmesi üzerine, akşam yemeğini sabırsızlıkla bekleyen Konrad daha fazla dayanamadı. Yiyecek bir şeyler bulurum umuduyla Sur Piskoposu'nun evine gitti ancak piskopos yemeğini çoktan yemişti. Konrad tekrar eve dönerken, bir sokağın başında beliren iki adam ona yaklaştı, biri okuması için bir mektup uzatırken, diğeri elindeki hançeri vücuduna sapladı. Katillerden biri, Konrad'ın maiyeti tarafından oracıkta öldürüldü. Diğeri canlı yakalandı ve arkadaşıyla birlikte Haşhaşi olduklarını ve Dağın Şeyhi tarafından gönderildiklerini itiraf etti. Frenk Vakanüvisi Ernoul, olayı bu şekilde nakletmişti.

Dağın Şeyhi ile Kudüs Krallığı arasında o güne dek süregelen iyi ilişkiler, bu cinayet hakkında pek çok spekülasyona sebep olmuştu. Çok sayıda kişi, suikastın arkasındaki ismin Arslan Yürekli Richard olduğundan şüpheleniyordu. Sur'un

3 Eski Fransızcada "denizaşın" anlamına gelen kelime. Haçlı Seferleri sırasında Levant'ta kurulan dört Haçlı devleti bu isimle anılmıştır. (ç.n.)

Fransız Başpiskoposu Phillip de Beauvais, bu şüphesini açıkça kralın yüzüne karşı dile getirmişti. Konrad de Montferrat ile Arslan Yürekli Richard daha önce çeşitli konularda sık sık anlaşmazlığa düşmüşlerdi ve Richard, Konrad'ı kralları olarak görmek isteyen Frenk baronlarının bu talebine gönülsüzce boyun eğmişti. Ayrıca Richard'ın Kudüs Kralı adayı Kont Henry de Champagne idi ve Henry'nin suikasttan hemen sonra dul İsabella ile evlenmesi ve Kudüs tahtına çıkması bu şüpheyi daha da körüklemiş olmalıydı. Ancak yine de cinayetin ardından Arslan Yürekli Richard'ın bulunduğu dair somut bir delile ulaşamadı.

Müslüman cephesindeyse söylentilerin ardı arkası kesilmek bilmiyordu. Iraklı Vakanüvis İbnül Esir, zaten normalde de pek hoşlanmadığı Sultan Selahaddin'den kuşkulanıyordu:

O yıl ... Frenk markisi -Allah onu lanetlesin!- olan Sur Kralı öldürüldü. Ölümünün nedeni, Selahaddin'in İsmaililerin başı Sinan'la İngiltere Kralı'nın öldürülmesi hususunda anlaşmış olmasıydı. Marki'yi de öldürmeyi başardığı takdirde, ayrıca on bin dinar daha alacaktı. Ancak Sinan, İngiltere Kralı'nı öldürmedi çünkü bunu yaptığı takdirde Selahaddin'in artık Frenklerle uğraşmak zorunda kalmayacağını ve bakışlarını kendisine çevireceğini düşünüyordu. Yine de para tatlı geldi ve Marki'yi öldürmek için hazırlıklara başladı. Adamlarından ikisini keşiş kıyafetiyle Sidon Kralı'nın ve Ramla Kralı İbn Barzan'ın (II. Balian de İbelin) hizmetine soktu. Bunların ikisi de o esnada Sur'da, Marki'nin yanında bulunuyordu. Altı ay boyunca efendilerine sadakatle hizmet ettiler, öyle ki, sonunda Marki dahi onlara güvenmeye başladı. Bu sürenin sonuna gelindiğinde Sur Piskoposu Marki'nin şerefine bir ziyafet verdi; Marki de davete icabet etti, yemek yiyip şarap içti, sonra da evine geri döndü. Tam bu esnada söz konusu Bâtınîler Marki'ye saldırdılar ve vücudunda ölümcül yaralar açtılar; içlerinden biri kaçmayı ve bir kilisede saklanmayı başardı. Marki'yi de tesadüfen o kiliseye getirerek yaralarını sarmaya başladılar ancak Bâtınî bir kez daha Marki'ye saldırdı ve onu öldürdü. Sonra her iki Bâtınî de aynı şekilde öldürüldü. Frenkler, sahil şeridine tek başına hükmedebilmek için suikastı İngiltere Kralı'nın planladığını öne sürdüler.

Selahaddin'in vakanüvisleri ise efendilerinin üzerine düşen şüpheyi elbette ki reddediyorlardı. Bunların başında Selahaddin'in sır katibi İmâdüddin İsfahanî (1125-1201) geliyordu. Kafi-yelerle ve kelime oyunları ile süslenmiş raporuna göre Konrad:

Sur Piskoposu'nun misafiriydi ve son yemeğini yiyordu çünkü son günü gelip çatmıştı. Kapının önünde, onun umutlarını tüke-tecek olan bekliyordu. Davet edildiği cehennemde (melek) Mâlik

onu bekliyor, kızgın korlar yolunu gözlüyor, ateş güldür güldür yanıyor, alev dilleri hasretle yalanıyordu... Ama Konrad sonunun yakın olduğunu bilmediği için keyifle yiyip içiyor, ziyafetin tadını çıkartıyor, karnı doyuruyordu. Epeyce yiyip içtikten, karnı doyurduktan sonra, ayağa kalktı ve sokağa çıktı. Tam o esnada kapının önünde bekleyen iki adam, hayır, iki vahşi kurt, hançerleriyle yürümesine engel oldular ve dükkânların önünde onu yere serdiler. Adamlardan biri, o aşağılık carı aldıktan sonra, kaçarak bir kiliseye sığındı. Marki delik deşik olmuştu ama içinde kalan son nefesle "Beni kiliseye götürün!" dedi. Adamları da Marki'nin orada güvende olacağını düşünerek, efendilerini kiliseye taşıdılar. Ama oraya saklanmış hançerli katillerden biri, onu görünce öldürmek amacıyla tekrar üzerine atladı ve hançerini peş peşe vücuduna sapladı. Frenkler o iki katili yakaladılar ve onların İsmailî fedaisi denilen mülhitlerden olduklarını anladılar. Onlara sordular: "Bu cinayeti işlemeniz için sizi kim gönderdi?" Adamlar cevap verdi: "İngiltere Kralı." Orada bulunanlar, bu ikisinin altı ay önce Hristiyan olduğunu, mütevazı ve münzevi bir hayat sürdürdüklerini, kiliseyi hiç ihmal etmediklerini ve kendilerini dine adadıklarını anlattılar. Marki'ye sürekli yakın olmak ve güvenini kazanmak için biri İbn Barzan'ın (Balian de İbelin), diğeri de Sidon Kralı'nın hizmetine girmişti. Sonunda da atının eyerine yapışmış ve onu katletmişlerdi. İki katil olabilecek en gaddarca muameleye tabi tutulduktan sonra, korkunç bir şekilde öldürüldü. Bu, eşsiz bir örnekti. İki kâfir bir kâfirin kararı döktü, iki mücrim bir mücrimi öldürdü!

Konrad de Montferrat'ın ölümü, Sinan'ın hagiografik biyografisinde de efsanevi bir şekilde yer aldı. Dük, burada isim verilmeden "Frenklerin Kralı" olarak anılıyor ve Dağın Şeyhi de dostu (!) Selahaddin'e iyilik yapmak için onu ortadan kaldırma-ya karar veriyordu. Bunun için iki fedai Frenk dilini öğrenmiş, Frenk kıyafetleri giymiş, Frenk silahları kuşanmış ve "kralın" hizmetine girmişti. Ardından da sarhoş bir hâlde uyuyan kralı öldürmüş, kellesini, kemerini ve kılıcını Selahaddin'e getirmiş, o da sevinçle fedaileri ödüllendirmiş ve Frenk ordusunu yok etmişti.

Bu hikâye büyük ihtimalle Sinan'ı Selahaddin'in sadık bir müttefiki olarak göstermek için sonradan oluşturulmuş ve biyografiye eklenmişti. Metinde fedailerin duygu ve düşüncelerinin -İsmailîler açısından- izah edildiği bir kısım, özellikle ilgi çekicidir: "Biz hayatlarımızı Allah'ın hizmetine sunduk, bu dünyadan ve nimetlerinden vazgeçtik. Bu yüzden, bu dünyadan artık bir beklentimiz yok, son bir dileğimiz hariç: Ailelerimizin yanından ayrıldığımızda, çocuklarımızın hiç unu kalmamıştı,"

diyor ve geride bıraktıklarının beslenmesi için Selahaddin'den iki çuval un rica ediyorlardı. (Gabrieli, s. 299-302)

Ancak bu cinayetin nedenleri arasında Sinan'ın kendi çıkarları da sayılmaktadır: Sinan, kendi gemilerinden birine el koyan Konrad'dan intikam almayı istemişti. Ancak nihayetinde Konrad de Montferrant cinayetinın arkasında kim olduğu, bugüne kadar kesin olarak anlaşılamamıştır.

Cinayetten altı ay kadar sonra, Arslan Yürekli Richard Kutsal Topraklar'dan ayrıldı. 2 Eylül 1192 tarihinde gemisine binmeden kısa bir süre önce, Selahaddin ile üç yıllık bir ateşkes anlaşması daha imzalamayı başarmıştı. Bu anlaşmaya göre, Aşkelon dışındaki sahil şehirlerinin birçoğu Frenklere geri verilecek, Hristiyan hacıların Kudüs'e rahatça girip çıkmalarına izin verilecekti. Arslan Yürekli Richard bu anlaşmayı Hristiyan prenslerin ve baronların adına imzalarken, Selahaddin de imzasını Suriye ve Mısır'ın Müslüman emirleri ve -yeni bir durum olarak- Haşhaşîlerin egemenlik alanları adına atıyordu. Böylelikle, Dağın Şeyhi, Selahaddin'in vasalı olarak uluslararası alanda tanınan bölgesel bir hükümdar oluyordu. Ancak bu durum Haşhaşîleri hareketsiz kalmaya zorluyordu ve onlar da görünüşe göre buna uyuyordu.

Konrad de Montferrat cinayeti, Sinan Reşidüddin'in sağlığında düzenlenen son suikasttı. Dağın Şeyhi bundan kısa bir süre sonra, 1193 yılında Kehf Kalesi'nde hayatını kaybetti. Suikasttan sonra Kont Henry de Champagne halk tarafından Sur'da Kudüs Kralı ilan edilmişti ancak bu tacı asla takamamış, unvanını da hiçbir zaman kullanamamıştı. Yine de 1194 yılında Sinan'ın halefi Nasır Acemî'yi kalelerinden birinde ziyaret ederek Konrad'ın öldürölmesiyle bozulan ilişkileri yeniden düzeltmişti.

7. HAŞHAŞİLER VE KAYZER II. FRIEDRICH İLE KRAL AZİZ LOUIS'NİN HAÇLI SEFERLERİ

Antakyalı Raymond'un Öldürülmesi (1213)

Dağın Şeyhi olarak bilinen Sinan'ın 1194 ile 1273 yılları arasında hüküm süren on iki halefini ismen takip edebiliyoruz. Bunların hepsi Esedüddin (Dinin Aslanı), Maceddin (Dinin Büyüğü), Taceddin (Dinin Tacı) gibi dinle ilgili lakaplar taşıyordu. Bazılarından geriye Masyaf Kalesi'nin surlarında ve ana giriş kapısında, Kehf hamamında ve Kadmus Camisi'nde görülebilen kitabeler kalmıştır. Ancak bu isimler hakkındaki bilgileri, esas olarak Hama kökenli tarih yazarı Hamevî'nin, Humus'un Eyübî efendileri için kaleme aldığı ve 1233 yılına kadar uzanan tarih kitabından ediniyoruz. Yazar, komşusu olduğu Haşhaşîlerin hareketlerini sık sık yakından inceleme imkânına sahip olmuştu. Sinan'ın Alamut'tan kıyameti ilan ve şeriatı ilga etme yolunda aldığı emre itaatle boyun eğdiğini de ondan öğreniyoruz: "...Şarap içtiler ve (günde beş vakit) namazı ve (Ramazan'da) orucu ilga ettiler."

Selahaddin'le yapılan barış anlaşmasından sonra, Müslüman ileri gelenlerine yapılan suikastlar sona ermişti. Suriyeli Haşhaşîler, o günden bu yana Selahaddin tarafından kurulan ve babası Eyüb'ün adını taşıyan Eyyübî hanedanının sadık tebaası görünümündeydi. Ancak bu aynı zamanda Frenklerin Haçlı devletleriyle arasının bozulması anlamına geliyordu. Yine de Frenklerle olan ilişkiler epey muğlaklıkta çünkü Haşhaşîler bu taraftan da -özellikle şövalye tarikatlarından- ağır bir baskı altında tutuluyorlardı. Frenk soylularına pek nadir olarak suikast düzenleniyordu.

1213 yılında sahil şehri Tortosa'da (Tartus), Antakya'nın Norman Prensi IV. Boemondo'nun on sekiz yaşındaki oğlu Raymond'a bir suikast düzenlendi. Bu suikastın ısmarlama olduğuna dair şüpheler büyüktü. O dönemde Haşhaşîler, St.

John Şövalyelerine vergi ödedikleri için, katillerin söz konusu şövalyeler tarafından yönlendirildiği düşünülüyordu.

Öldürülen gencin babası Prens IV. Boemondo, Tapınak Şövalyelerinden de destek alarak ordusuyla dağlara gitti, Haşhaşîlerin kalesi Havâbî'yi kuşattı ancak Selahaddin'in Halep'ten gelen oğlu Zâhir ve Selahaddin'in Ölü Deniz'in ötesindeki kalelerin efendisi olan küçük kardeşi tarafından geri çekilmeye zorlandı. Selahaddin'in haleflerinin, başka bir deyişle Eyyûbîlerin bu müdahalesi, Haşhaşîleri korumaları altında bulunan tebaaları olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.

II. Friedrich'in Haçlı Seferi (1228/29)

Eylül 1228 başlarında Staufer hanedanından Kayzer II. Friedrich, taç giyme töreni esnasında adadığı bir adağı yerine getirmek için Akka'da karaya çıktı. Önceden Selahaddin'in yeğenlerinden biri olan Eyyûbî Hükümdarı Melik Kâmil'le Kudüs'ün Hristiyanlara geri verilmesi konusunda muhtelif müzakereler yapılmıştı ve gerçekten de Şubat 1229'da imzalanan anlaşma uyarınca, Müslümanların elinde kalacak Harem-üş Şerif ve Aksa Cami hariç olmak üzere, şehir Kayzer'e teslim edilecekti. Kayzer, 17 Mart 1229'da Kudüs'e girdi ve ertesi gün Kutsal Mezar Kilisesinde Kudüs Krallığı tacını taktı.

Latince ve Eski Fransızca yazan vakanüvisler, II. Friedrich'le Haşhaşîler arasındaki ilişkilere dair bir şey yazmamışlardır. Ancak Hamevî'nin tarihinde şöyle deniliyordu:

Bu yılda imparatorun elçileri, imparatora yazmış oldukları mektubun cevabını teslim etmek üzere İsmailîlerin Suriye'deki kalelerine gitti. Yanlarında neredeyse seksen bin dinar kıymetinde hediyeler vardı. Kalelerin hâkimi Mecdeddin ise elçilere şöyle dedi: "Alamut'a ve Celaleddin'e giden yol, Harzemliler ve başkaları tarafından güvensiz hâle getirilmiş durumda, güvenliğinizi için endişeleniyoruz! Bu yüzden yol güvenli hâle gelene kadar burada kalın ve yanınızda bulunanları (geçici olarak) burada muhafaza edin! İmparatorun başına bir şey gelmesini istemeyiz ve onun güvenliğini garanti ediyoruz!" Sonra da elçilerin huzurunda yemin etti ve güvence olarak usul olduğu üzere onlara gömleğini verdi.

Buradan imparatora giden yazının koruma parası talebi olduğunu anlıyoruz, zaten o dönemde Haşhaşîler Suriye'deki diğer siyasi aktörlerden de aynısını talep ediyorlardı. Görünüşe

göre Haçlı Seferi'nin mümkün olduğu kadar sorunsuz ve hızlı bir şekilde tamamlanmasını isteyen Kayzer, aslında Alamut'a ve İsmaililerin oradaki (ismi yanlış verilen) lideri Celaleddin'e gönderilmesi gereken parayı elçileriyle göndermişti. Ancak kudreti o dönemde Amu Derya'dan bütün İran'a yayılan Harzemşah'ın sürdürdüğü savaş nedeniyle yolların güvensiz olduğunu bahane eden Dağın Şeyhi paraya el koymuş ama istenilen güvenlik garantisini de vermişti. Vakanüvis Hamevî bunun hicretin altı yüz yirmi dördüncü yılında (Aralık 1226 - Aralık 1227), yani II. Friedrich'in doğuya hareket etmesinden bir yıl önce gerçekleştiğini kaydediyordu. Yani, eğer tarih doğruysa, *Dağın Şeyhi'*ne giden heyet, Kayzer'in Haçlı Seferi için harekete geçmeden önce yaptığı diplomatik hazırlıklardan biriydi.

Koruma parası talebi uygulaması, Hamevî'nin aynı yıl zarfında, bu olaydan kısa bir süre önce aldığı bir notta da karşımıza çıkıyordu:

Bu yılda Suriye'deki İsmaili kalelerinin hâkimi olan Mecededdin, Rûm Hükümdarı Alaaddin Keykubâd'a bir heyet göndererek, kendi menfaatleri için ödedikleri iki bin dinarı talep etti. Bu meblağ bu defa henüz ödememişlerdi. Rûmî, bu konuyla ilgili olarak Alamut'ta oturan Celaleddin'e başvurduğunda şu karşılığı aldı: "Parayı Suriye'dekilere verin çünkü bunu onların iâşesine tahsis ettik!" Ve böyle de oldu.

Rûmî ya da Rûm Hükümdarı (Roma, yani Bizans), başkenti Konya olan Küçük Asya Selçuklularının hükümdarıydı. Anlaşılan o da Alamut'a yıllık vergi veriyordu ancak bu meblağ Suriye şubesi tarafından tahsil ve idare ediliyordu. Selahaddin'in haleflerinden birinin bu tür bir vergi ödediğine dair bir kayıt hiçbir yerde mevcut değildir. Buradan Eyyûbîlerin Dağın Şeyhi'ni kendi tebaası olarak gördüklerini ve düşmanlarına karşı -Haçlılar ve Rûm Selçukluları- istedikleri gibi davranma izni verdiklerini anlıyoruz.

Ancak koruma parası taleplerini herkes hoş karşılamıyordu. Başta St. John Şövalyeleri (Hospitalier), Tapınak Şövalyeleri ve Töton Şövalyeleri olmak üzere, şövalye tarikatlarının neredeyse tümü diplomasiyi tercih eden Kayzer'den çok daha savaşçıydılar. Hatta St. John Şövalyeleri, o yıl her şeyi ters yüz dahi etmişlerdi.

O yıl *el-Usbitâr* (Hospitalier) İsmailîlerden vergi talebinde bulundu. Ancak İsmailîler şöyle karşılık verdiler: "Efendiniz

olan Kayzer'in bize verdiğini, bizden almak mı istiyorsunuz?" ve vergi ödemeyi reddettiler. Bunun üzerine St. John Şövalyeleri savaşa girdiler ve İsmaililerin topraklarının bir kısmını ele geçirdiler. (Hamevî)

Aziz Louis'nin Haçlı Seferi (1249-1254)

Kıbrıs'tan yola çıkan Fransa Kralı IX. Louis, 5 Haziran 1249 tarihinde yanındaki şövalye ordusuyla birlikte Nil'in doğu kolunun denize döküldüğü yerde bulunan Dimyat'ta karaya çıktı. Ancak 1249/50 kışında Nil Deltası'nın içinden Kahire'ye doğru başlattığı yürüyüş başarılı olmadı. Haçlılar geri çekilmek zorunda kaldılar ve kral, ordusundan geri kalanlarla birlikte 6 Nisan'da Mısırlılarca esir alındı. Kral, bir ay sonra sekiz yüz bin Bizans altını fidyeye karşılığında serbest bırakıldı ve Akka'ya doğru yelken açtı. Fransa Kralı, eski Haçlı devletlerinin dar bir sahil şeridinde sıkışmış kalıntılarına buradan yaklaşık dört yıl boyunca fiilen hükümdarlık etti. Kralın maiyetinde, Champagne bölgesinden gelen, Sire Jean de Joinville isminde, yaklaşık yirmi beş yaşında genç bir şövalye bulunuyordu. On yaş daha büyük olan kral, bu şövalye ile dostluk kurmuştu. Joinville, kutsal topraklarda yaşadıklarını ileri yaşlarında kaleme almıştı. *Historie de Saint Louise* adlı eseri, geç dönem haçlı seferlerine dair en önemli kaynaklardan biridir.

Dağın Şeyhi'nin (le vieil de la Montaigne) üç elçisinin Fransa Kralı'nın huzuruna çıktığı sahneyi, Joinville'e borçluyuz. Kral, üç elçiyi kilisede yapılan ayinden sonra kabul etti. Konuşmayı yapan elçinin arkasında oturan genç adamın elinde, her biri diğerinin kabzasına sokulmuş üç bıçak vardı ve onun arkasında da koluna bir kefen bezi dolamış üçüncü bir adam oturuyordu. Ancak bu serdengeçti görüntüsü ve tehditkâr aksesuarlar aldatıcıydı. Gerçi sözcü Fransa Kralı'nın da "tıpkı Almanya Kralı, Macaristan Kralı ve Kahire Sultanı gibi vergi ödemesini istiyordu ancak bundan hoşlanmadığı takdirde Dağın Şeyhi'nin Hospitalier ve Tapınakçı tarikatlarına borçlu olduğu vergiyi kaldırması da yeterli olurdu; Dağın Şeyhi, bunu yaptığı takdirde, Fransa Kralı'na hayırhah davranacaktı. Çünkü..." diye devam ediyordu Joinville, Dağın Şeyhi o zamanlar Hospitalier ve Tapınak şövalyelerine vergi veriyordu. Frenklerin arasında sadece bu iki tarikat Haşhaşilerden korkmuyordu ve Dağın Şeyhi adamlarını boş yere bu tarikatlarla çarpıştırmayı

istemiyordu çünkü ölen her şövalyenin yerini derhâl bir yenisinin alacağını biliyordu. Kral, elçileri öğleden sonra tekrar kabul ettiğinde, tehditkâr bir şekilde her iki tarikatın Büyük Üstatlarının arasında oturuyordu. Elçilerin sözcüsü Büyük Üstatların huzurunda konuşmayı istemediyse de, mesajını yinelemeye zorlandı. Bunun üzerine Büyük Üstatlar elçiye Arapça olarak ertesi gün Hospitalier hastanesine gelme emrini verdiler. Elçiler orada sert bir muameleyle karşılaştılar: Büyük Üstatlar, elçilere Fransa Kralı'na söyledikleri utanmazca sözler nedeniyle aslında denizde boğulmayı çoktan hak ettiklerini ancak sadece Kral Louis'nin onurunu düşünerek bunu yapmadıklarını söylediler. Dağın Şeyhi'nden on dört gün zarfında Fransa Kralı'nu tatmin edecek mektuplar ve hediyeler bekliyordlardı.

Ve gerçekten de böyle oldu:

“İki hafta sonra elçiler tekrar Akka'ya geldiler, krala Dağın Şeyhi'nin bir gömleğini takdim ettiler ve onun ağzından vücudada en yakın giysinin gömlek olduğunu, bu hediye ile Şeyh'in Fransa Kralı'nı diğer krallardan kendisine çok daha yakın tutacağını söylediler.” Dağın Şeyhi'nin gömleğinin bir dostluk teminatı olarak sunulması gelenegini, Hamevî'nin naklettiği gibi, II. Friedrich de tecrübe etmişti. Bunun yanı sıra, Dağın Şeyhi krala “en saf altından yapılmış ve içine ismi nakşedilmiş olan yüzüğünü de göndermiş, bu yüzük vasıtasıyla kralla evlendiğini, bu andan itibaren onunla bir olmayı istediğini bildirmişti. Dağın Şeyhi'nin krala gönderdiği mücevherlerin arasında –çok ince bir işçilikle yapılmış– kristal bir fil ve zürafa adı verilen bir hayvan, ayrıca kristalden yapılmış elmalar, satranç ve başka oyun tahtaları da bulunuyordu. Kristalin üzerine en saf altından yapılmış küçük asma yapraklarının yardımıyla amber yerleştirilmişti ve elçiler bütün bu şeylerin bulunduğu sandıkları açtıkları anda içerisini o kadar güzel bir koku sarmıştı ki, sanki kocaman salonun her yerine parfüm sıkılmıştı.”

Kral Louis de Dağın Şeyhi'ne zengin hediyeler, “büyük miktarda mücevherler, yakut parçaları, altın kadehler ve gümüş koşum takımları” vermiş, Dağın Şeyhi ile bol bol sohbet edebilmesi için Arapça bilen Yves adında bir Breton Keşişi'ni de onlarla birlikte göndermişti. Dağın Şeyhi, o anda Taceddin Ebu'l Feth isminde Alamutlu bir İranlıydı ve Masyaf Kalesi'nin iç kısmında hâlâ ondan kalma bir kitabe bulunmaktadır. Bu Breton keşişi her ne kadar her şeyi anlamamış olsa da, Frenklere Haşhaşilerin dini inancı hakkında bilgi veren ilk kişiydi:

Söylediğine göre, bunlar Ali'nin şeriatına (la loy de Haali) uyuyorlardı –yani Şiiydiler– ve Muhammed'in şeriatına uyanlar tarafından kâfir olarak görülüyorlardı. Keşişe göre, bu inanca sahip olanlar daha mutlu bir bedende yeniden dünyaya geleceklerine inandıkları için ölmekten korkmuyorlardı. Ayrıca ölüm Tanrı tarafından belirlenen alın yazısı olduğu için savaşta zırh giymeyi hor görüyor ve "ölümünden korktukları için zırhlara bürünen Frenkleri" aşağılıyorlardı. Yves Birader, kralına Dağın Şeyhi'nin kendi tebaasını nasıl ziyaret ettiğini de anlatıyordu: "Dağın Şeyhi civarda at gezisine çıktığında, elinde uzun sapına çok sayıda bıçak saplanmış bir Danimarka savaş baltası taşıyan bir ulak gidiyor ve şöyle bağıırıyordu: 'Kralların ölümünü elinde taşıyana yol açın!'"

Ama bu uzun zamandır kimseyi korkutmayan boş bir tehditten başka bir şey değildi artık.

Memlûkler ve Suriye Haşhaşîlerinin Sonu (1250-1273)

Kral IX. Louis, Mayıs 1250 başında Nil Deltası'nda tutsak edilmiş durumdayken, muzaffer Mısırlılar arasında ağır sonuçlar doğuracak bir darbe yaşanmıştı: Selahaddin'in kurduğu hanedanlığın son sultanı Eyyûbî Turan Şah, 1 Mayıs'ta memlûku tarafından öldürülmüştü.

Asker olarak yetiştirilmek üzere özel olarak satın alınan ve eğitilen kölelere, memlûk deniyordu. Bağdat halifeleri birliklerinde bu tür köleler kullanmaya henüz dokuzuncu yüzyılda başlamışlardı. O günden sonra da bu uygulama –İspanya'dan Hindistan'a kadar uzanan– bütün İslam dünyasında kabul görmüştü. Genellikle Doğu Avrupa ya da Balkanlardan ithal edildikleri için bu köle askerlere Akdeniz ülkelerinde "Slav" anlamına gelen "Saklabî" (çoğulu sakalîba) adı veriliyordu. Buna karşın Doğu'da ise "oğlan, delikanlı" (gulâm, çoğulu gilmân) veya "satın alınmış, mülk" (memlûk, çoğulu mamâlik) deniyordu. Bunlar genellikle Orta Asya'dan veya Kafkasya'nın kuzeyindeki bozkırlardan gelen Türklerdi. Çocuk yaşta ithal ediliyor, kışlalara dolduruluyor ve askeri eğitime tabi tutuluyorlardı. Ancak köle statüleri geçici nitelikteydi. Azat edildikleri zaman katı bir askeri hiyerarşi içinde yükselerek emirlik kariyeri yapabiliyorlardı. Belirli bir hükümdar veya emir tarafından satın alınan kölelik veya azatlık arkadaşlar, aralarında

efendilerinin ölümünden sonra da varlığını koruyan ve “huş-
daşiye” adı verilen kardeşlik kurarlardı.

Mısır’da Selahaddin’in büyük yeğenlerinden biri olan Ey-
yûbî Sultanı Melik Salih Eyyûb (1240-1249) büyük miktarda
Türk memlûkü satın almış ve Nil’in Roda Adası’ndaki kışla-
lara yerleştirmişti. Nil ya da nehir memlûkları adı da verilen
bu *Bahrî Alayı*, 1250 yılında Turan Şah’a karşı askeri bir darbe
yapmış ve ülkenin başına kendilerinden birini, Aybek isminde
bir emiri tahta çıkarmıştı. Önce Asya bozkırlarından, sonra da
Kafkas Çerkezlerinden sürekli olarak aldığı taze kanla yenile-
nen Memlûk aristokrasisi, takip eden iki buçuk asır boyunca
Mısır sultanlarını kendi saflarından çıkarmıştı.

1256 yılında Hülâgû Han’ın Moğolları Alamut’u ele geçirdi-
ler ve kaleyi yıktılar. Batıya doğru ilerlemeye devam etmeleri,
Suriye’deki diğer Haşhaşî kalelerini de aynı kaderi paylaşma
riskiyle karşı karşıya bırakmıştı. Bu tehdit, Haşhaşîleri Sünni
Memlûklerden destek talep etmek zorunda bırakmıştı. Bundan
ötürü 1257’de Dağın Şeyhi’nin bir elçisi Kahire’ye giderek, yeni
hükümdara sadakatini bildirmişti. Moğollar 1258’de Bağdat’ı
zapt etmiş ve neredeyse yarım bin yıllık Abbasi halifeliğine son
vermişlerdi. 1259’da ise Suriye’ye ayak basmışlardı. Dört Haş-
haşî kalesinin ikisi, 2 Mart 1260’da Şam’a giren Moğollara tes-
lim olmak zorunda kalmıştı. Ancak 3 Eylül 1260’da durum de-
ğişecekti. Nasıra yakınlarındaki *Ayn Calût* mevkiinde Memlûk
ordusu Moğolları ağır bir yenilgiye uğratarak neredeyse son
adamına kadar yok etmiş ve Baybars isimli general, Kahire’ye
dönerek hükümdarlığını ilan etmişti.

Baybars (1260-1277), erken dönem Memlûk sultanlarının en
önemlisiydi. Mısır’ın yanı sıra kutsal Mekke ve Medine şehir-
lerini de kontrol eden Memlûk egemenliğini daha da pekiştir-
mişti. Suriye’deki bütün küçük bölgesel ve yerel iktidar sahip-
lerini kendi vasalı olmaya zorlamış, Haşhaşîler de bu kaderden
kaçamamıştı. Dağın Şeyhi Râdiyüddin Ebu’l Meâlî (1258-1261),
Moğollara teslim edilen dört kalenin dördünü de geri almıştı.
Onun halefi ve son Dağın Şeyhi Necmeddin İsmail (1262-1271)
de, vasallık statüsünü muhafaza etmeye çaba göstermişti. Kad-
mus Kalesi’ndeki caminin girişinde yer alan ve Necmeddin’le
oğlu Şemseddin’in adlarını taşıyan kitabeye göre, Haşhaşîler
bu dönemde –belki de göstermelik olarak– yeniden namaz kıl-
maya başlamışlardı. Hatta Haşhaşîler sadakatlerinin nişanesi
olarak Memlûklü sultanına rehine bile gönderiyorlardı ancak

sultanın ilan ettiği cihada katılma yükümlülüğü ile St. John Şövalyelerine ödemek zorunda oldukları vergi, onları zor durumda bırakıyordu.

1266 yılında sultan, her taraftan Haşhaşilere gönderilen “hediyeleri” -yani koruma paralarını- vergilendirmeye başladı. Özellikle St. John Şövalyelerine ödedikleri vergi sultanın gözüne batıyordu, bu yüzden Dağın Şeyhi’nin gönderdiği elçileri sert bir şekilde karşılıyordu. Haşhaşiler bu vergiyi sadece Frenklerin saldırıları karşısında çaresiz kaldıkları için ödemeyi kabul ettiklerini anlatarak özür dilemeye çalıştılsa da, sultan onları Trablus Kontluğu’na yaptığı son seferde kendisine yardım etmek bir yana dursun, Frenklerin hayvanlarına göz kulak olmakla suçladı. Sultan tehditkâr bir tavırla Haşhaşilerden ya ordusuna katılmalarını ya da ordusunu donatmak için maddi katkıda bulunmalarını istedi. Sultan Baybars, Markab Kalesi’nde ve Krak des Chevalier’de (Şövalyeler Kalesi/Kalat’ül Hısn) hüküm süren St. John Şövalyeleriyle 1266 yılında yaptığı bir ateşkes görüşmesinde, tarikatın Dağın Şeyhi’nden vergi almaktan -yıllık bin iki yüz dinar ve yüz *mudd* (üç yüz altmış yedi litre) buğday ve çavdar- vazgeçmesini sağladı. Söz konusu bin iki yüz altın, artık “Allah yolunda cihada yardım” adı altında Kahire’ye gönderiliyordu.

Baybars 1270 yılında St. John Şövalyelerinin elinde bulunan Şövalyeler Kalesi’ni kuşattığında ve Suriye’nin irili ufaklı hükümdarları saygılarını sunmak için onun çadırına akın ettiğinde, ilk anlaşmazlıklar yaşanmaya başladı. Dağın Şeyhi Necmeddin, sultanın çadırına gelmediği gibi, bir elçi göndererek, vaktiyle St. John Şövalyelerine öderken artık Kahire’ye gönderdiği vergide indirim yapmasını istemişti. Bu talep karşısında çok öfkelenen sultan, Dağın Şeyhi’nin azledildiğini ilan etti ve Ulleyka Kalesi Hâkimi olan damadını bir memlûk birliğiyle, kapılarını onlara açan Masyaf’a gönderdi. Ancak doksan yaşındaki Necmeddin, damadıyla paylaşmak kaydıyla da olsa makam ve mevkisini korudu. Ne var ki oğlu, sultanın karargâhına rehine olarak gönderildi. Yapılan görüşmeler sonucunda yüz yirmi bin gümüş dirhem tutarında bir vergi meblağı belirlendi. Mısırlı Vakanüvis İbn Abdüzzâhir’in şu kaydı dikkat çekicidir: “Çünkü İsmailîler vermeye değil, almaya alışkindılar.”

Sonun başlangıcı ise iki Haşhaşinin 1271 başlarında Şövalyeler Kalesi önündeki karargâhta -güya Trablus Kontu IV. Bohemund’un onayıyla- Baybars’a düzenledikleri suikastı.

Sultan bunun üzerine birliklerini gönderdi; damadın yönetimindeki Ulleyka Kalesi Mayıs 1271’de teslim oldu ve kalenin hâkimi sürgüne gönderildi. Rusâfe Kalesi de Haziran’da onu izledi. Dağın Şeyhi Necmeddin ve oğlu ile bir anlaşmaya varıldı: Baba emeklilik ikramiyesi olarak Mısır’da bir tımar sahibi olacak, oğul da Memlûk ordusunda yüksek rütbeli bir emir olarak görev yapacaktı, bunun karşılığında ise kalan kaleleri teslim edeceklerdi. Baba, sultanın ordusunun karargâhında kalırken, oğul Şemseddin devir teslim işlemlerini yapmak üzere kalelere gitti ancak bir daha geri dönmedi. Sultan bir mektupla onu uyardığı zaman ise en azından Kuleya Kalesi’ni elinde tutabilme iznini istedi. Baybars buna da onay verdi fakat Şemseddin Kehf Kalesi’nin teslimini de geciktirmeye çalışınca, sultan bir kez daha birliklerini gönderdi. Şemseddin, Ekim 1271 başlarında pişman bir hâlde sultanın ordugâhına geri döndüyse de, Haşhaşilerin yüksek rütbeli emirlere suikastlar düzenlemek amacıyla fedailer hazırladıkları duyumu –ya da bahanesi– üzerine sultan onu tutuklattı, Mısır’a sürgüne gönderdi ve geri kalan kalelerin üzerine yürüdü. Havâbi ve Kuleya, Ekim ayında teslim oldular. Uzun bir direnişten ve sert yazışmalardan sonra Mayıs 1273’te Manike, beş gün sonra Kadmus, son olarak da Temmuz’da Kehf teslim oldu.

Böylelikle *Dava Kaleleri* dönemi sona ermişti. Kalelerde camiler inşa edildi, Peygamber’in yoldaşlarına (Sünnilerin kahramanları olan ilk üç halife, Ebubekir, Ömer ve Osman) övgüler düzüldü, rahatsızlık veren her şey yok edildi ve her yere İslam’ın simgeleri yerleştirildi. (İbn Abdüzzâhir)

8. ALAMUT'UN SON İMAMLARI

III. Hasan (1210-1221) Sünnete ve Şeriata Dönüş

Alamut'un beşinci efendisi olan II. Muhammed (1116-1210), değiştirilen bebek efsanesini dolaşıma soktuğunda ve böylelikle babasıyla kendisini imamlar silsilesine dâhil ettiğinde, oldukça riskli bir oyun oynuyordu; bu tür manevralar daha önce de -örneğin dokuzuncu yüzyılın sonlarında Fatımîlerin ortaya çıkışında- İsmailî toplumunun bölünmesine neden olmuştu. Şimdi de muhalefet, babasının yönelimine açıkça karşı çıkan öz oğlu Hasan'ın (doğumu 1166/67) saflarından geliyordu. Söylenene göre babası, oğlundan o denli şüpheleniyormuş ki kamuya açık toplantılarda ve resmî kabullerde bir suikasta kurban gideceği endişesiyle elbisesinin altına zırh giyiyormuş. Oğul henüz babasının hükümdarlığı döneminde gizlice Bağdat Halifesi ve İran ile Irak'ın dünyevi hükümdarlarıyla mektuplaşmış, onlara gerçek bir Müslüman olduğunu temin etmiş, iktidara geldiği anda da Bâtınî küfrüne son vereceğini belirtmişti. Gerçekten de böyle oldu: II. Muhammed 1210 yılında öldüğünde, III. Hasan derhâl halifeye ve dünyevi iktidar sahiplerine elçiler gönderek sünnete ve şeriata geri dönüşünü ilan etti.

İran'da o dönemde Sultan Sancar'ın 1157'deki ölümünden sonra parçalanan Selçuklu İmparatorluğu'nu devralan Harzemşah Alaeddin Muhammed (1200-1220) hüküm sürüyordu. Memleketleri olan Harzem'den -Aral Gölü'nün güneyindeki Amu Derya'nın iç deltası- çıkan Harzemşahlar, İran'ın tümünü ele geçirmişlerdi. Bağdat Halifesi ve Harzemşah, Alamut'tan gelen haberi sevinç ve rahatlamayla kabul etmişlerdi. Halife, mühlitlerin İslam'a döndüğünü bir fermanla duyurmuş, Alamut'un hâkimiyle yazışmış ve onu Celaeddin gibi asalet unvanlarıyla taltif etmişti. III. Hasan camiler inşa ettirdi, hoca, vaiz ve kadı olarak görevlendirmek üzere Sünnî din adamlarının gönderilmesini talep etti. Bütün ülkelerde eski Bâtınîlerin artık yeniden Müslüman muamelesi göreceğini ilan eden fet-

valar verildi, onlarla ilişki kurulmasına ve evlilik yapılmasına izin verildi. III. Hasan'a "Nev-Müseliman" (Yeni Müslüman) adı verildi ve tebaası da Yeni Müslümanlar olarak anıldı.

Ancak güvensizlik çok büyüktü. Özellikle Alamut'a en yakın şehir olan ve yaklaşık yüz yıldır bu kaleden gelen saldırıların sıkıntısını çeken Kazvin'de, bu mülhitlerin ihtidasının samimiyetine inanmayı istemiyorlardı. Yerel din otoriteleri de buna şüpheyle yaklaşıyordu. Bunun üzerine III. Hasan Kazvin'in çok sayıda ileri gelenini Alamut'a davet etti, Hasan Sabbah'ın ve haleflerinin kütüphanesinin kapılarını açtırdı ve küfür içerikli bütün metinleri misafirlerinin gözü önünde ateşe verdi. Bu ilk otodafe⁴ ile Alamut'un yazma eserlerinin büyük bir kısmı yok oldu.

Vezir Cüveynî, bu olayı şöyle anlatıyor:

Kazvin'in ileri gelenlerinin ve kadılarının elinde Celaledin Hasan'ın yazdırdığı ve İslam'a ihtida ettiğini, şer'i hükümleri kabul ettiğini, küfürden ve babalarının ve atalarının inancından vazgeçtiğini belirten bir mektup vardı. Mektubun başlığında Celaledin'in kendi eliyle karaladığı ve mezhebini değiştirdiğini belirten bir ifade vardı ve burada babasının ve atalarının ismini andığında, şu laneti eklemeyi ihmal etmemişti: "Allah onların mezarlarını ateşle doldursun!"

1213 yılında III. Hasan'ın annesi Mekke'ye hacca gitti ve Bağdat'ta halife tarafından büyük bir saygıyla karşılandı. III. Hasan ise Azerbaycan atabeyiyle dostluk kurdu, bir buçuk sene kadar onun sarayında yaşadı, hatta atabey 1214/15 yıllarında Bağdat Halifesi'ne Iraklı düşmanlarına karşı yardım gönderdiğinde emrine birlikler dahi verdi. Hatta anlaşılana göre III. Hasan'ın kendisi dahi Irak'a gitmişti. III. Hasan, Alamut'un kaleden ayrılan ilk hükümdarıydı. Verdiği destek, Abhar ve Zencar (Kazvin'in kuzeybatısında ve batısında) şehirlerinin emrine verilmesiyle ödüllendirildi.

Böylece o zamana dek yerel bir mülhit olarak şeytanlaştırılan III. Hasan, saygın bir müttefik konumuna gelmeyi başardı. Ancak şöhretinin hâlâ ne kadar kötü olduğu, Gilan -Hazar Denizi'nin güneybatı kıyısındaki sahil şeridi- emirlerinin kızlarını gelin olarak almayı istediğinde ortaya çıkmıştı. Emirler tereddüt etmiş ve Bağdat Halifesi'nin onayını istemişlerdi ancak onay kısa sürede gelmiş ve III. Hasan İslam yasasının izin verdiği dört karısını Alamut'ta karşılamıştı. Bu kadınlardan biri, onun tek oğlunu dünyaya getirecekti.

4 Engizisyoncuların cezalandırmak için yaktıkları ateşe verilen ad. (e.n)

III. Hasan'ın 1210 ile 1221 yılları arasındaki hükümdarlığı, Moğolların dünya hâkimiyetinin yükseliş dönemine denk geliyordu. Fatih Cengiz Han, daha 1217 yılında elçilerini Harzemşah'a göndermiş ve boyun eğmesini istemişti. Elçiler Amu Derya'da (Oxus) Şah'ın valisi tarafından öldürüldüğünde, Moğol Hükümdarı İran'daki İslam imparatorluğunu ortadan kaldırma kararı almıştı. Cengiz Han 1219'da Siri Derya'yı aştı ve Mâverâünnehr'e saldırdı. Mart 1220'de Buhara teslim oldu, kısa bir süre sonra da Semerkand. Moğollar her iki şehirde de sivil halka yönelik büyük katliamlar yaptılar ve şehirleri yakıp yıktılar. O dönemin vakanüvisleri, Cengiz Han'ın ağzından şu sözleri aktarır: "Ben Tanrı'nın kırıbacıyım, insanlara günahlarının bedelini ödetmek için gönderildim." Yine dönemin tarih yazarlarından İbnül Esir katliamı tüyleri ürpererek anlatıyor ve annesinin kendisini doğurmamış olmasını diliyordu. Harzemşah Alaeddin Muhammed direniş göstermedi. Hazar Denizi'ndeki bir adaya kaçtı ve aynı yıl içinde burada öldü. Moğollar ertesi yıl Amu Derya'yı aştılar ve Belh (Antik Baktra), Herat, Merv ve Nişapur şehirlerini yakıp yıktılar (1221).

Tabi olduğu Harzemşah'ın devrilmesinden sonra, Alamut'un hâkiminin ilk Müslüman hükümdar olarak Moğollara elçi göndermesi ve bağlılığını bildirmesi anlaşılabilir bir durumdur. Ancak Moğollar, İran içlerine daha fazla ilerlemediler. Cengiz Han Moğolistan'a geri döndü ve Çin'le savaşımaya başladı.

III. Hasan 1221 sonlarında Alamut'ta muhtemelen dizanteriden hayatını kaybetti. Eşleri olan Gilan melikeleri, Sünni yanlısı siyasetlerinden hoşnut olmayan kız kardeşi ve diğer akrabalarının onayıyla, Hasan'ı zehirlemiş olmakla suçlandı. Henüz reşit olmayan oğlunun vasisi ve naibi, bunun üzerine şüphelilerin tümünü idam ettirdi.

III. Alaaddin Muhammed (1221-1255)

Alamut'un sonndan bir önceki hükümdarı dokuz yaşında tahta çıktı ve öncelikle vezirinin vasiliğinde hüküm sürdü. İsmailî-Bâtınî inancının taraftarları, bir kez daha üstünlüğü ele geçirmişlerdi. Dört veya beş yıl sonra genç imamda -söylenene göre yeteneksiz bir hekimin yaptığı başarısız bir hacamat işlemi nedeniyle- ilk "melankoli" işaretleri ortaya çıktı ve bu, kısa sürede bir ruh hastalığına dönüştü: "Hayaller görüyordu" diye

yazıyordu Cüveynî. Ancak görevden almak bir yana dursun, kimse imama itiraz etmeyi dahi aklından geçiremiyordu. Bu yüzden de otorite henüz yaşadığı dönemde de pratik olarak babasından sadece on sekiz yaş genç olan oğlu Hürşah'a geçmişti. "Onun sözü de babasının sözü gibi kanundu."

Cengiz Han'ın Doğu Asya'ya geri dönmesi Alamut'un efendilerine sadece soluklanma fırsatı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda hâkimiyet alanlarını genişletme imkânı da vermişti. Tabi oldukları ve Moğolların önünden Hazar Denizi'ndeki bir adaya kaçan Alaeddin Harzemşah'ın ölümünden sonra, oğlu Celaledin Mengüberti (1220-1231) babasının İran'da kurduğu imparatorluğun kalıntılarını Moğollara karşı savunmaya çalıştı. 1221 yılında bugünkü Afganistan'da bir Moğol ordusunu mağlup etmeyi ve egemenliğini -Irak, Azerbaycan hatta Doğu Anadolu üzerinden- batıya yaymayı başardı.

Görsel 7: Masyaf. Kalenin ana kapısında bulunan kitabede "Dağın Şeyhi" Hasan ibn Mesud ve Alamut'un sondan bir önceki Büyük Ustadı III. Muhammed isimleri okunabilmektedir (1223 civarı).

İran'da Moğol öncesi dönemin bu son hükümdarına dair, o dönemden kalma eşsiz bir kaynağa sahibiz: Mengüberti'nin Fars kâtibi Muhammed Nesevî, efendisinin kapsamlı bir biyografisini Arapça kaleme alarak burada sadece Alamut İsmailîlerinin faaliyetlerinden defalarca söz etmekle kalmamış, Harzemşah'ın emriyle Alamut Kalesi'ne gidişini de ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir.

Orduları Doğu İran'da mağlup ettikleri Moğolları kovalarken, Şah -ya da Nesevî'nin tabiriyle Sultan- (bugünkü Tahran yakınlarındaki) Rey'de bulunuyordu. "Orada Alamut'un efendisi Alaaddin'in (III. Muhammed) bir elçisini kabul etti. Elçi yanında dokuz İsmailî getirmişti ve bunlar sultana istedikleri her kişiyi bıçaklayarak öldürmeyi teklif ettiler." Sultanın meclisinde bu teklif hakkında farklı görüşler ileri sürüldü. Bazılarına bu teklif epey cazip geldiyse de, sultan sonunda Alamut'un efendisinin asıl niyetinin sarayda olup bitenleri öğrenmek olduğunu ileri sürenlerin görüşüne katıldı ve elçiye şu cevabı verdi: "Bizim kadar siz de düşmanımızın ve müttefikimizin, rakibimizin ve dostumuzun kim olduğunu biliyorsunuz. Dediğinizi yapmanız için size engel olan bir şey yok ve bunun için talimat almak zorunda da değilsiniz. Ama biz inşallah size böyle görevler vermeyeceğiz. Keskin kılıçlarımız ve cesur savaşçılarımız sayesinde, İsmailî eline ve hançerine ihtiyaç duymayacak durumdayız."

1227 yılında Doğu İran valisi Orhan'ın birlikleri ağırlıklı olarak İsmailîlerin yaşadığı Kuhistan bölgesine saldırarak, Tûn ve Kayın civarını yakıp yıktı. Bunun üzerine Alamut'tan gelen bir elçi, o günlerde (Urmiye Gölü'nün kuzeyindeki) Hoy'da ikamet eden sultanın huzuruna çıktı ve valisinin davranışından şikâyetçi oldu. Sultan, Orhan'ı huzuruna çağırttı ve elçiyle yüzleştirdi ancak Orhan'ın tek yaptığı İsmailîyi tehdit etmek oldu ve elçi amacına ulaşmadan geri döndü.

Kısa bir süre sonra, Sultan maiyetiyle birlikte Gence'de (Azerbaycan'ın kuzeyinde, eski Kirovabad) bulunurken:

Üç İsmailî bu yerin yakınlarında Orhan'ın üzerine saldırarak onu öldürdü. Sonra hançerleri ellerinde olduğu hâlde şehre geldiler ve Alaaddin ismini haykırarak sokaklarda yürüdüler. (Vezir) Şerefül-mülk'ün sarayının önüne geldiklerinde içeri girdiler, divan daire-sine kadar ilerlediler ancak o esnada sultanın sarayında bulunduğu için veziri bulamadılar. Hizmetkârlarından birini yaraladıktan sonra tekrar dışarı çıktılar, ne yaptıklarını gururla bağırarak ilan

ettiler. İnsanlar onları alçak damların üzerinden taşla tuttular ve parça parça ettiler. Fedailer ise son nefeslerine kadar bağırmaya devam ettiler: "Biz Büyük Üstat Alaaddin'in refikleriyiz!"

O günlerde Alamut'un bir diğer elçisi, müzakere yapmak üzere sultanın yanına gidiyordu. İsmailîler Moğol saldırısının yarattığı kargaşayı değerlendirerek (Hazar Denizi'nin güneydoğu köşesinin güneyinde bulunan) Demgân şehrini ele geçirmişlerdi. Alamut elçisi bu nedenle Vezir Şerefülmülk'ü ziyaret etti -yazarımız Nesevî, iki adamın birbirlerine büyük bir şüpheyle ve korkuyla yaklaşımlarını tasvir eder- ve oldukça zarif bir çözüm önerisi sundu: Demgân İsmailîlerin elinde kalacaktı, onlar da buna karşılık sultanın hazinesine otuz bin dinar ödeyecekti. Bu muhtemelen yıllık bir vergiydi ve bir fermanla resmi olarak kayıtlı altına alındı.

Böylece vezirin maiyetine giren Alamut elçisi, sultanın ordugâhına doğru hareket etti:

Azerbaycan'a doğru yola koyuldular. Alamut Elçisi Bedreddin Ahmed, (Vezir) Şerefülmülk'e eşlik ederek, onun özel ve resmi toplantılarına katıldı. Ancak Serat bozkırlarında akşam yemeği için bir araya gelindiği ve şarabın keyifleri yerine getirdiği bir anda, Bedreddin şöyle bağırdı: "Burada, ordunda İsmailîler de var. Kendilerini o kadar iyi gizliyorlar ki onları senin hizmetkârlarından ayırt etmek mümkün değil. Bazıları alurda hizmet ederken, bazıları sultanın kapıcısının emrinde görevli." Şerefülmülk kendi gözüyle de görebilmek için bunların bazılarını çağırmasını istedi ve güvenlik garantisi olarak elçiye sarıngının kumaşını verdi, bunun üzerine Bedreddin beş İsmailiyi çağırttı. Bunlar kısa bir süre sonra huzura çıktılar ve içlerinden biri, arsız bir Hintli, Şerefülmülk'e dönerek şöyle dedi: "Şu ve şu günde, şu ve şu yerde seni öldürebilirdim. Bunu yapmamamın tek sebebi, bunun için gereken emri bekliyor olmamdı!" Şerefülmülk bunları duyduğu zaman omuzlarındaki pelerini yere attı, sadece gömleğiyle kaldı ve bağırmaya başladı: "Bütün bunlar neden? Alaaddin benden ne istiyor? Ne suç işledim ya da neyi eksik yaptım ki benim kanıma susamış? Nasıl sultanın kuluyсам, aynı şekilde Alaaddin'in de kuluyum! İşte, elinizdeyim, benimle ne yapacaksınız yapın!"

Sultan bu olaydan haberdar olduğunda büyük bir öfkeyle beş İsmailînin canlı canlı yakılmasını ve kapıcıbaşının idam edilmesini emretti. Vezir sultanın fikrini değiştirmeye gayret ettiyse de emir yerine getirildi.

Kısa bir süre sonra -sultan Irak'a doğru yola çıkmıştı- Alamut'tan gelen bir başka elçi vezirin huzuruna çıktı ve yakılan

her bir İsmailî için on bin dinar talep etti. “Bu sözler” diye yazıyordu, kâtibi olarak vezirin yanında bulunan Nesevî:

Şerefülmülk’ün müthiş bir heyecana kapılmasına neden oldu. O kadar korkmuştu ki, ne düşünebiliyor ne de bir şey yapabiliyordu. Sonra elçiyi o güne dek duyulmamış unvanlarla taltif etti ve onu hediyelere boğdu. Sonra bana bir ferman yazmamı ve İsmailîlerin kraliyet hazinesine borçlu oldukları otuz bin dinardan on bin dinar az alınmasını belirtmemi söyledi. Yazdığım fermanı Şerefülmülk imzaladı.

Ancak bu boyun eğmiş hâli, vezirin 1227 yılında Suriye’den dönmekte olan ve İsmailî tacirlerine ait bir kervanı basmaktan, yetmiş kişiyi öldürmekten ve bütün malları kendi depolarına nakletmekten alıkoymadı. Alamut’tan gönderilen bir elçi bu durumu sultan nezdinde kınadığında, sultan özür diledi ve malların geri verilmesini istedi ancak İsmailîler tazminat olarak sadece otuz bin dinar ve on Arap atı aldılar.

1229 yılı ilkbaharında Alamut Hükümdarı’nın veziri her sene olduğu gibi Kazvin’in kuzeyindeki dağlık vadilere gidip burada yaşayan köylüleri “ot biçmek ve kışlık samanı İsmailîlerin samanlıklarına götürmek” için devşirmeye başladığında, sultan, Save valisini askerlerle dağlara gönderdi, veziri yakalattı, zindana tıktı ve sonra idam ettirdi.

1230 yılı başlarında Alamut’un bir elçisi, yıllık vergiyi takdim etmek üzere Doğu Anadolu’daki Van Gölü yakınlarında bulunan Ahlat’ta sultanın huzuruna çıktı. Ancak kararlaştırılan otuz bin dinar yerine sadece yirmi bin getirmişti çünkü hatırlanacağı üzere, sultanın veziri vergiyi on bin dinar miktarında düşürmüştü. Bu arada, İsmailîlerin iki yıllık vergi borcu birikmişti. Ayrıca Orta Asya’da bulunan Moğollara bir elçi heyeti gönderdikleri de biliniyordu ki bu da Harzemşah için rahatsız edici bir haberdir. Bundan ötürü Kâtip Nesevî, bizzat Alamut’a gitmek gibi tatsız bir göreve memur edildi:

Yalnız olarak Alamut’a gitme emri almıştım. Alaaddin’den (III. Muhammed) hutbeyi sultanın adına okutmasını (resmi bağlılık işareti) ve verginin ödenmemiş kısmını ödemesini isteyecektim. Bunları yapmayı reddettiği takdirde ordu onun bölgesine girecek, yağma edecek, ateş ve kılıçla yakıp yıkacaktı. Bu seyahate son derece gönülsüzce çıktım.

Nesevî’nin bu görevden rahatsızlık duyması, son derece anlaşılır bir durumdur. Kazvin’e geldiğinde maiyetinin büyük kıs-

minı burada bıraktı, aslanın mağarasına sadece birkaç adamı ve bol miktarda hediyeyle –bin dinar, atlar ve kumaşlar– doğru yol almaya başladı. Alamut’a yaptığı ziyaret hakkında kaleme aldığı ve kalenin tahrip edilmesinden önce bir ziyaretçi tarafından yazılan tek metin olduğu için eşsizdir ve çok değerlidir.

Nesevî, bizzat Alamut’un efendisiyle müzakere etme yolunda emir almıştı. Ancak bunun kabul edilmeyeceği düşünülüyordu çünkü Alaaddin III. Muhammed henüz çok gençti, sadece on yedi veya on sekiz yaşındaydı. Nesevî’nin yazısında onun “melankolisinden” söz edilmemektedir. Ancak şaşırtıcı bir şekilde bu talebi kabul edildi:

Bütün önemli kişiler beni kabul etti. (...) İlk olarak Vezir İmameddin Muhteşem beni ziyaret etti. Efendisine söyleyebilmek ve bilgi alabilmek için buraya geliş nedenimi öğrenmek istedi ancak bunu reddettim. Üç gün sonra Alaaddin tarafından sarıp bir kayanın üzerinde kabul edildim. (...) Kabul esnasında Alaaddin’in sağında vezir, solunda ise ben oturuyordum. Alaaddin sessiz kalmayı yeğlerken, her konuya vezir karşılık veriyordu.

Müzakereler son derece sert geçmişti ancak görünüşe göre Nesevî, efendisi olan Harzemşah’ın taleplerini cesaretle ve ısrarla dile getiriyordu çünkü refakatçilerinden biri sonradan onun bu müzakere yeteneğinden hayranlıkla söz etmişti: “Allah aşkına! Bu müzakerelerden sağ salım çıkabileceğimizi hiç tahmin etmezdim!”

Her ne kadar bir önceki İmam’ın (III. Hasan) hutbede Büyük Selçuklu sultanının ismini okuttuğunu ifade ettiyse de, Nesevî, Harzemşah’ın isminin cuma hutbesinde yer alması talebinden vazgeçmek zorunda kalmıştı. Sonra yıllık otuz bin dinar tutarındaki verginin tam olarak ödenmesi konusunda ısrar ettiğinde, ona bizzat kendisi tarafından hazırlanmış ve amiri Şerefülmülk’ün diri diri yakılan beş İsmailî karşılığında vergi meblağında on bin dinar indirim yaptığını belirten fermanı göstermişlerdi. Nesevî’nin böyle bir indirimi ancak sultanın yapabileceği yolundaki itirazı dikkate alınmamış fakat kalan yirmi bin dinar hemen oracıkta ona teslim edilmişti.

Nesevî, değerli hediyeler aldıktan sonra kartal yuvasından ayrılabilmişti:

Bana verilen hediyelerin aynî ve nakdî değeri neredeyse otuz bin dinarı buluyordu. Bu hediyeler; her biri ipek bir cüppeden, bir başlıktan, bir kürkten, bir atlas astarlı, bir ipek astarlı iki üstlükten

oluşan iki takım tören elbisesi, her biri iki yüz dinar değerinde iki kemer, çeşitli kıyafetler için yetmiş balya kumaş, eyer, koşum takımı ve diğer donanımlarıyla birlikte iki at, tuğlar, bin dinar, ince zırhlı dört at, bir hecin devesi katarı, maiyetimdeki adamlar için otuz tören kıyafetinden oluşuyordu.

Ayrıca düzenleyeceği bir derviş meclisi için İsmailîlerden koyun satın alma isteğini de dile getirmişti çünkü Moğollar tarafından yakılıp yıkılan Doğu İran'da hayvan bulmak mümkün değildi. İmam bu dini etkinliğe katkıda bulunmayı istediğini söylemiş ancak Nesevî buna pek de inanmamıştı. Fakat Kazvin'e döndüğünde, Alamut'taki delikanlılardan birinin henüz bir yaşında dört yüz koyunla onu beklediğini görmüştü.

Harzemşah Celaeddin Mengüberti'nin 1231 yılında bir Kürt tarafından öldürülmesiyle birlikte -Nesevî'nin eseri de burada sona erer- imparatorluğu da kısa sürede çöktü. Moğolların artık İran'da ilerlemelerinin önünde engel kalmamıştı. Kısa bir süre sonra tekrar ülkenin kuzeydoğu sınırlarında ortaya çıktılar.

Alamut'ta hüküm süren İmam III. Muhammed, yaklaşan tehlikeyle fazla ilgilenmiyordu. "Melankoli"si 1255 yılında daha da ağırlaşmıştı. Oğlu Hürşah'la arasında sık sık büyük kavgalar yaşıyordu. Hürşah arada sırada bazı İran kalelerini içindeki hazineleri ve erzakıyla birlikte ele geçirmeye çalışıyor, bazen de hayatından endişelendiği için Suriye'ye kaçarak oradaki kalelerden birine sığınmayı istiyordu. Sonunda Moğol tehlikesi iyiden iyiye yaklaştığında oğul, babaya isyan bayrağını açmaya karar verdi, kurtuluşu Moğollara boyun eğmekte buluyordu ve bir kısım yandaşını da bu siyaseti benimsemeye ikna etmeyi başardı. Hatta ayaklanarak İmam'ı devirmeye bile hazırıldılar fakat onun hayatını bağışlama konusunda anlaşmışlardı. Ancak babayla oğul arasında yaşanan çatışma, farklı ve kanlı bir başka olayla son buldu.

Babanın yapmaktan hoşlandığı şeylerden biri, Alamut'un koyun sürülerini bizzat meraya götürmektir. Yine böyle bir günde, yanında birkaç adamıyla birlikte -"köleler, çobanlar, deve-ciler ve benzer ayaktakımı"- bir ağılda, sazdan yapılmış bir kulübede gecelemişti. 1 Aralık 1255 sabahı, İmam döşeğinde ölü bulundu: Bir balta darbesiyle başı gövdesinden ayrılmıştı; sarhoş adamlarından ikisi yaralıydı.

Katil olarak Hasan Mazenderanî isminde genç bir adam yakalandı. Bu, henüz bir delikanlıyken Alamut'a gelmiş, yaşlı

İmam'ın güvenini kazanmış, onun sırdaşı ve sevgilisi olmuş, velinimetinin onu sırtında aba, yalın ayak koyun sürülerinin peşinde yürümeye zorlamasına rağmen, gizlice bir servet biriktirmişti. Söylenene göre, foyasının meydana çıkmasından ve sahip olduğu her şeyi yitirmekten korktuğu için İmam'ı öldürmeye karar vermişti. Yeni İmam Hürşah, babasının gözdesinin öldürülmesini emretti ancak buna göz yumanın, hatta tezgâhlayanın kendisi olduğu, babasının öldürülmesinden sonra gerçeğin açığa çıkmaması için katili öldürttüğü söylentileri de ayyuka çıkmıştı. Gerçeğin ne olduğu ortaya çıkartılamadı; Cüveynî satırlarını şu kalıp sözle sona erdiriyordu: "Sırları ve gizli olan şeyleri en iyi Allah bilir."

Alamut'ta Bir Bilim Adamı: Nasirüddin Tûsî

Moğollar 1256 yılında Alamut'u ele geçirdiklerinde, orada kütüphane ve (Selçuklu sultanlarının mektuplarının da yer aldığı) arşivin yanı sıra usturlaplar ve halkalı küreler, üç boyutlu gök kubbe modelleri gibi bir dizi astronomik alet de bulmuşlardı. Dönemin en önemli İranlı matematikçisi, astronomu ve filozofu Nasirüddin Muhammed Tûsî'nin bu kalede birkaç yıl yaşamış ve çalışmış olduğunun bilinmesi durumunda, bu pek de şaşırtıcı olmayacaktır.

Esasen Tûslu (bugünkü Meşhed) olan âlim (1201-1274), otobiyografisinde de anlattığı üzere, henüz gençliğinde İsmailî öğretileriyle tanışmıştı. İçinde uyanan merakın neticesinde Kuhistan'ın İsmailî bölgesinin o zamanki valisi Şihabeddin Mansur'a bir mektup yazarak bazı sorular sormuş ancak vali mektubu yazılı olarak cevaplamayı istememişti. Bir süre sonra ise Girdkuh Kalesi'nde valiyi ziyaret ederek, merak ettiklerini ona bizzat sorma fırsatı yakalamıştı. Tûsî orada iki veya üç gün kalmış ve ilk derslerini almıştı.

Tûsî, birkaç gün sonra tesadüfen *Kıyamet İmamı* "Alâ Zikri-hisselâm" II. Hasan'ın yazılarından ve söylediklerinden oluşan *Fusul-i Mübarek ve Mukaddes* adlı kitaba tesadüf etti. Burada yazanlar onu çok etkiledi ve Bâtınî inancını benimseme yolundaki kararını pekiştirdi. Bu, 1227 yılında Kuhistan'ın yeni valisi olarak atanan ve felsefi konulara ilgi duyan bir âlim olan Nasreddin Muhtaşim'in kılavuzluğunda gerçekleşti. Tûsî, Nasreddin'in himayesinde yaklaşık on yıl kadar çalıştı ve 1235 yılında velinimetinin başladığı *Ahlak-ı Nasrî* adlı felsefi eseri tamamladı.

dı. Bunun yanı sıra Bâtınî inancına dair kaleme aldığı ve günümüze kadar ulaşan irili ufaklı yazılar, onun Bâtınîler tarafından “Dava’nın Sultanı” lakabıyla onurlandırılmasını sağladı. Sonunda Meymunde ve Alamut kalelerine kalıcı olarak yerleşti ve -Moğollar tarafından fethedilmelerine kadar- yaklaşık yirmi yıl boyunca İmam III. Muhammed’in yakın çevresinde yer aldı.

Tûsî’nin İsmailîlikle ilgili yazılarında, 1164 yılında yaşanan ve *Kıyamet* olarak bilinen büyük dönüşümden sık sık söz edilir. Tûsî o zamanki imam Alâ Zikrihisselâm II. Hasan’ın (günümüze ulaşmamış) yazılarından da sık sık söz eder. İmam III. Muhammed’in adına 1242 yılında Tûsî’nin katkılarıyla meydana getirilen *Ravdat-ı Teslimiyet* (Teslimiyet Bahçesi) başlığını taşıyan ve günümüze ulaşan eserde, sıradan müminler üzerinde oldukça yıpratıcı bir etkiye yol açtığı bilinen geçici sünnet ve şeriata dönüş dönemi için teolojik bir açıklama getirilmektedir. Bu teoriye göre, Bâtınî gerçeklerinin takiyye yöntemiyle saklanacağı “setr” (gizlenme) devirleriyle, gerçek inancın açıkça ilan edilebileceği ve müminlerin kendilerini gösterebileceği “zuhur” (açılma) devirlerinin birbirlerini izlemesi gerekir. Setrden zuhura uzanan bu silsilenin ilk örneği, metinde belirtildiği üzere cennetin kaybıydı:

Âdem ve Şeytan’a dair: Yetmiş bin yıllık bu yeni devrin başlangıcında, yani eski devir (cennet) tamamlandığında ve Kaim ilahi kararı ve bilgeliğiyle sona ermekte olan kıyametin zuhur kapısını kapadığında, yeni bir satr ve şeriat devri başladı. Böylece (Tanrı tarafından) ilahi ilham ve vahiy sahibi, bütün akıllı şeyler için temsili birer sembol tayin eden, bu şekilde de bu dünyada din yasası (şeriat) için kaideleri oluşturan bir peygamber seçildi.

Burada *kıyamet*, yasanın olmadığı ilk *cennetvari* devirdir. Bu devir, daha sonra bir peygamber tarafından vahyedilen yasa diniyle “saklanmış” (setr) olup, dışarıdan görünen (zahiri) temsili sembollerin ardında esas kastedilen iç (bâtın) anlam gizlidir.

Bu şeriat devri, belirli zamanlarda ibadet yapılmasını öngören bir devirdir ve ibadet esnasında dışarıdan görülen (zahiri) birtakım fiziki eylemlerin yapılması gerekir. (...) Buna gizlenme (setr) devri denir ve peygamberimiz için (sallallahu aleyhi ve sellem) karakteristiktir. Buna karşın *kıyamet* devrindeyse bu özel ibadet zamanla ilga edilmiştir. İnsan sadece Tanrı’ya seslenmektedir ve sabit ibadet zamanları, bu (her zaman süren) ibadetin içinde erimiştir. Buna açılma (zuhur) dönemi denir ve imam için (alâ zikrihisselâm) karakteristiktir.

Bu teori, İmam III. Muhammed döneminde şeratsız kıyame-
te yeniden dönüldüğünde Alamut'ta öğretilenlerle şüphesiz
uyum içindeydi. Tûsî'nin bu öğretinin şekillenmesinde nasıl
bir pay sahibi olduğu ise bilinmemektedir.

Rükneddin Hürşah ve Alamut'un Sonu (1256)

III. Muhammed için tutulan yas döneminden sonra, oğlu Rük-
neddin Hürşah derhâl siyasi bir manevra yaptı. İsmailî teba-
aya "Müslüman gibi davranmaları" ve bir yerlere saldırılar
düzenlemeyi bırakmaları emredildi. Yeni imam, aynı zamanda
Moğollarla da temas kurdu. Elçileri Hamedan'da, yani Antik
Ekbatana'da Moğol öncü kuvvetlerinin komutanlarıyla bir ara-
ya geldiler ve efendilerinin "boyun eğme yolunu izleyeceğine
ve dürüstlüğü çehresindeki itaatsizlik tozunu sileceğine" dair
teminat verdiler. Nasreddin Tûsî de boyun eğme taraftarlarının
arasında yer alıyordu. Mayıs 1256 sonlarında İmam'ın karde-
şi Şehinşah, Kazvin'de Moğollarla buluştu ve oradan Hülâgû
Han'ın henüz Doğu İran'da bulunan ordugâhına götürüldü.
Cengiz Han'ın torunu, Alamut'un yeni efendisinin itaatkâr tav-
rı karşısında yumuşak davranmayı ve ondan önceki imamların
suçlarını unutmayı tercih etti, ancak yine de Rükneddin'den
bütün kalelerini yerle bir etmesini ve sonra şahsen huzuruna
çıkmasını istedi.

İmam, ilk emre sadece kısmen uydu: "Rükneddin itaatini
ilan etti ve birkaç kalesini yıktırdı ancak Alamut, Meymunde-
z ve Lamasar'da sadece ana kapıları kaldırttı, birkaç burç ile kule-
yi yıktırdı." (Moğol harunun İranlı veziri Cüveynî, bundan sonra
yaşananların doğrudan şahididir.) İmam, Hülâgû'nün bizzat ge-
lerek durumu incelemesini binbir türlü bahaneyle geciktirmeye
çalışıyordu. Han ise bu arada durdurulamaz bir şekilde batıya
doğru ilerlemeye devam ediyordu. Rükneddin, Kuhistan'da ve
Girdkuh Kalesi'nde bulunan temsilcilerine Moğollara direnme-
me talimatı verdi, ancak oraya bizzat gitmedi. Kendi gelem-
yorsa oğlunu göndermesi emrini aldığı zaman ise bir başka hile
düşünerek, oğlu yerine aynı yaşlardaki bir köleyi gönderdi. An-
cak bu hile anlaşıldı ve Moğol hanı, imam ile ailesinin sığındığı
Meymundes Kalesi'nin eteklerine 7 Kasım günü çadırını kurdu.
İmam önce tek oğlunu -bu defa gerçeğini- aşağıya gönderdi; ar-
dından da 19 Kasım 1256'da, Han'a bağlılığını bildirmek üzere
ailesi ve maiyetiyle birlikte bizzat huzura çıktı. Sadakatının ni-

şanesi olarak Han'a bütün hazinelerini sundu. Cüveynî bu konuda, "söylenildiği kadar değerli değildi" demekle yetiniyordu.

Rükneddin'in talimatı üzerine, kırktan fazla kale yerle bir edildi. Sadece Lamasar ve Alamut kalelerinin komutanları çeşitli bahaneler bulmaya çalıştılar. Bunun üzerine Han Alamut Kalesi'nin eteklerine geldi fakat İmam'ın bizzat yaptığı girişimler dahi komutanı kaleyi teslim etmeye ikna etmedi. Bir süre sonra han, imamla birlikte Lamasar'a doğru ilerlemeye başladığında, "Alamut halkı kurtuluş yolunu tutup, karşı koyma kapısını kapadı." Alamut garnizonu serbest geçiş karşılığında kaleyi teslim etti, Moğollar yukarı çıktılar, kapıları söktüler ve mancınıkları tahrip ettiler. Sonra da kaleyi yağmaladılar.

Askerlerle birlikte kaleye çıkanlardan biri de hanın veziri Cüveynî'ydî:

Lamasar'ın eteğinde bulunduğum sırada ünü her tarafı tutmuş kütüphaneyi görme isteğimi padişaha arz ettikten sonra ona, "Oradaki nefis kitapları ziyan etmemek gerekir," dedim. Bu teklifim padişahın hoşuna gitti. Emri üzerine oraya gidip *Kur'an-ı Kerim*lerden ve faydalı kitaplardan elime geçenleri *Ölümden hayat çıkarır* (*Kur'an*, 30:19) gibi çıkardım, kürsilerden rasat aletlerini, *zâtu'l halak*⁵ ile yarım ve tam usturlabları ve bunun gibileri aldım. Akli ve nakli ilimlerde yeri olmayan, onların sapık mezhepleriyle ilgili bütün kitapları yaktım.

Cüveynî kaleyi ayrıntılı olarak gezmişti.

O kale çok sağlam bir şekilde inşa edilmişti. Demir bile bu duvarlara işlemez, oradaki küçük bir taş parçasını yerinden oynatamazdı... Taşların ve kayaların içinde çeşitli uzunlukta ve genişlikte, taş ve kireç kullanarak büyük hacimli su depoları yapmışlar... Bunun dışında şarap, sirke, bal ve çeşitli sıvı ve katı yiyecekler için ambarlar ve mahzenler inşa etmişler... O kale yağma edilip yiyecekler çıkarılırken yağmacının biri, bal deposunu su havuzu sanmış ve yunus balığı gibi oraya dalmıştı... Bahru İrmağı'ndan kalenin dibine kadar bir su yolu açmışlar ve kalenin yarısını dolaşan o su kanalının önünü taşla kesmişlerdi. Kalenin biraz aşağısında denizi andıran, taştan havuzlar vardı. Kaleden inen su, depolanmak için orada birikir, fazlası dışarı atılırdı. Ta Hasan Sabbah'ın zamanında, yani yüz yetmiş yıl önce konmuş bazı sıvı ve katı yiyecekler, oradaki depolarda bozulmadan kalabilmişti. İsmailiye taraftarları onların bozulmadan kalmasını Hasan'ın kerametine bağlarlar... Padişah (Hülâgû), çok sayıda asker ve devşirmeyi oranın yıkımı için görevlendirdi. Askerler, duvarlara kazma işletemediler. Önce evlerin damını sonra duvarları yıkmaya çalıştılar. Bu işle uzun süre uğraştılar.

5 Halkalı alet anlamına gelen *zâtu'l halak*, Batı'da meteoroskop olarak da bilinir. İç içe geçmiş halkalardan oluşan ve yıldızların hareketlerini takip etmek amacıyla yapılmış bir gözlem aleti. (e.n.)

Lamasar Kalesi önce teslim olmayı istemedi. Bunun üzerine han, orada kuşatmayla görevlendirdiği küçük bir birlik bıraktı ve Ocak 1257'de Hamedan'daki genel karargâhına döndü. Rükneddin de ona refakat etmek zorunda bırakıldı. Ona saygıyla muamele edildi; Cüveynî, onun deve güreşini çok sevdiğini, hanın ona bu nedenle yüz dişi ve otuz erkek deve hediye ettiğini, ayrıca bir Moğol kızına âşık olarak onunla evlendiğini anlatır. Rükneddin'in savaşçıları Moğol ordusuna eklemeli. Suriye'ye elçiler gönderilerek, oradaki kaleler de boyun eğmeye davet edildi. Astronom Tûsî, teşekkür olarak ona Azerbaycan'da bulunan Meraga'da muhteşem bir rasathane inşa eden Moğolların hizmetine girdi. Geç dönem yazılarında, İsmailî inancını zorlandığı için kabul ettiğini iddia etmiştir.

İmam Rükneddin, bir süre sonra Büyük Han Mengü'yü ziyaret etme izni istedi. Kendisine bu izin verildi ve Mart 1257'de dokuz kişilik bir Moğol heyetiyle birlikte Moğolistan'a doğru yola koyuldu. Hâlâ direnmekte olan Girdkuh Kalesi'nin eteklerinde, garnizondan teslim olmasını istedi, ancak Cüveynî'nin iddiasına göre, onlara gizlice dayanma emri vermişti. Moğolların başkenti Karakurum'a geldiğinde, Büyük Han tarafından sert bir şekilde karşılandı: Girdkuh ve Lamasar teslim olmadığı müddetçe, itibar sahibi olması mümkün olmayacaktı. Ancak dönüş yolunda, Kangay Dağlarına geldiklerinde, Moğol refakatçileri ziyafet verecekleri bahanesiyle onları yoldan uzaklaştırdılar ve hepsini öldürdüler. "Böylece ondan ve sülâlesinden dünyada eser kalmadı. O, onun akrabaları ve yakınları tarihe karışıp dillerde destan oldular ve dilden dile anlatılan bir hikâye hâlini aldılar."

Ocak 1258'de Moğollar Bağdat'a yaklaştı. Şehri kısa sürede işgal ettiler ve yağmaladılar. Son Abbasi Halifesi, 20 Şubat'ta Hülâgû Han'ın emriyle öldürüldü. Aynı yıl içinde Moğollar Lamasar'ı da ele geçirdi. Girdkuh, İsmailîlerin son kalesi olarak 1270 yılına kadar dayandı, sonra teslim oldu. Cüveynî, Moğol ordularına kendilerine katılan İsmailî savaşçılarını öldürme emrinin verildiğini anlatır. Kuhistan'dakiler de dâhil olmak üzere, Kazvin civarında yaşayan bütün mülhitler, İmam'ın ailesiyle birlikte yok edilir. Cüveynî, İsmailîlerin kökünün kazınmasını coşkuyla anlatır: "İsmailîlerin pisliğiyle kirlenmiş dünya, bu şekilde temizlendi. (...) Gerçekten de bu iş, Müslümanların yarasına merhem oldu ve dindeki yıkımı önledi."

9. SONRASI

İsmailîler: Tayyibîler ve Nizarîler

Son Fatımî İmam-Halifesinin 1171 yılında Sultan Selahaddin tarafından tahtından indirilmesiyle birlikte, Kahire'nin İsmailî İslam'ının merkezi olarak oynadığı rol sona ermişti. Sünnî İslam'ın yeniden tesis edilmesiyle birlikte, zaten her zaman azınlıkta kalmış olan İsmailîler, geride hiçbir iz bırakmadan Mısır'dan kayboldular. İsmailîlik en önemli dava merkezlerinde yaşamaya devam ettiyse de bunu iki ana dala ve birçok küçük gruba bölünerek yaptı.

İsmailîlerin ilk ana dalı Tayyibîlerdir. Fatımî Halifesi Âmir'in 1130'da öldürülmesinden sonra, İsmailîye içinde sık sık yaşanan bölünmelerden biri daha meydana gelmişti: Öldürülen halifenin amcası Hâfız ismiyle Kahire'de tahta çıkarken, birçok mümin, suikasttan kısa bir süre önce dünyaya gelen ancak hemen sonra gizemli bir şekilde sırta kadem basan veliahtın imamlığını destekliyordu. Mısır'da yeni halife hüküm sürerken, Yemen'deki cemaatler başkaldırdılar ve Tayyib adıyla andıkları bebeği imam olarak kabul ettiler. Bu yirmi birinci imamın, müminlere gözüken son imam olduğuna ve ortadan kaybolmasıyla birlikte yeni bir setr devrinin başladığına inanmaktadırlar. O zamandan bu yana bilinmeyen sayıda imam dünya tarafından tanınmadan gelip gitmiştir ve şu anda da isimsiz imam aramızda yaşamakta ve kimliğini açıklayacağı günü beklemektedir. Tayyib'in ortadan kaybolmasından bu yana, müminler kayıp imamın temsilcisi olarak cemaatin başı olan "Daî-i Mutlak" tarafından yönetilmektedir.

Mısır Fatımîlerinin düşmesinden sonra "Daî-i Mutlak"lar ilk olarak cemaatlerin bugün dahi Manaka şehri civarındaki dağlık Haraz bölgesinde ve hac merkezi Hutayb'de (Sana'nın kuzeybatısında) varlığını sürdürdüğü Yemen'de ikamet ettiler. On altıncı yüzyılda ise Yemen merkezi, İsmailî davasının on ikinci yüzyıldan itibaren var olmaya başladığı Kuzey Hindistan'a kaydı. *Mutlak Daî* 1567 yılında Gucerat'taki Ahmedabad'a yerleşti. Bundan

sonra da merkez defalarca deðiřti (Jamnagar, Ujjain, Burhanpur). Bugün ise Surata (Mumbai'nin yaklaşık iki yüz kırk kilometre kuzeyinde) bulunmaktadır. Tayyibi İsmaililer Hindistan'da "ta-cir" anlamına gelen *Bohra* veya *Bohora* ismiyle anılmaktadır.

Tayyibiler ya da Bohralar Mısır Fatımîlerinin gerçek mirasçılardır ve kütüphanelerinde onların dini, hukuki ve tarihle ilgili eserleri bulunmaktadır. Ancak yabancıların bu kitaplara erişimi neredeyse mümkün değildir. Cemaat mensubu olmayan çok az kişi Daî-i Mutlak'ın izniyle özel kütüphanelere girmeye şansı yakalayabilir.

Daî-i Mutlak makamı nas yoluyla aktarılır ve bu ayrı aile içinde gerçekleşir. 1965 yılından bu yana görevde olan son Daî-i Mutlak Muhammed Burhaneddin'in -cemaatinin dışı açılmasına ve modernleşmesine kesinlikle karşıydı- 2014'te yüz iki yaşında ölmesi, kardeşiyle oğullarından biri arasında bir haleflik çatışmasının yaşanmasına neden oldu. Cemaat, Yemen'deki küçük *Süleymanî* cemaatinden farklı olarak, kendisini *Davudî Bohra Müslüman Cemaati* olarak adlandırır; özellikle Gucerat ve Mumbai'de, Orta Hindistan'da, Pakistan'ın Karaçi şehrinde ve Doğu Afrika'da (Kenya, Tanzanya, Uganda) yaşayan cemaat üyelerinin sayısı yaklaşık bir milyon kadardır. 1996'dan beri Londra'nun kuzeyindeki Northolt'da bir cami ve kültür merkezine sahiptirler, ayrıca Teksas'ın Houston şehrinde de bir camileri bulunmaktadır.

İsmailîlerin ikinci büyük dalı, Alamut imamlarının soyundan gelen Nizarîlerdir. "Mülhitlerin" kökü hiç de Vezir Cüveynî'nin iddia ettiği gibi tam olarak kazanmış değildi. Aksine, cemaatlerin birçoğu devletlerinin yıkılışına şahit oldular. İran'ın Moğol hükümdarları İlhanlılar (1256-1336), başta dinler arasında fark gözetmiyorlardı. Hülâgû Han'ın eşlerinden biri Nasuturî bir Hristiyan'dı, bazı hanlar da Hristiyanlığa ve Budizme ilgi duyuyorlardı. Gazan Han (1295-1304) Sünni İslam'ı kabul etmiş ve Mahmud ismini alırken, kardeşi Olcayto (1304-1317) Şiîliği kabul etmiş ama onun oğlu Ebu Said (1317-1335) Sünni olmuştu. On dördüncü ve on beşinci yüzyıl İran'ında dini inanış konusunda gayet rahat bir ortam vardı. Düzinelerce mistik sufi tarikatlarının yanı sıra eskatolojik,⁶ hiliastik⁷ ve Mesihçi hareketler de büyüyüp gelişiyor, varlığını sürdürmeyi başaran

6 Eskatoloji, felsefenin ve teolojinin bir bölümüdür. İnsanlığın nihai kaderi veya dünya tarihini sonuçlandıran olaylar, diğer bir deyişle dünyanın sonu ile ilgilendir. (e.n.)

7 Milenyumculuk veya chiliasm, bazı dini mezheplerin, "Yargılama Dünyasının" nihai hükmünden ve gelecekteki ebedi hâlimden önce dünyada bir altın çağ veya cennetin yaşanacağına dair inançtır. (e.n.)

Nizarîler de bunların arasında göze batmıyorlardı. Tehdit altında iken takiiye ilkesi uyarınca inançlarını gizliyor, sufi veya On İkici Şîî kisvesine bürünüyorlardı. İran, 1501'den sonra ve on altıncı ile on yedinci yüzyıllar boyunca, Safevi hanedanlarının kontrolünde On ikici Şîî inancını kabul etti. Bu dönemde İran Nizarîleri tekrar yer üstüne çıktılar.

Nizarîlerin resmi geleneğine göre, Alamut'un son efendisinin öldürülmesinden sonra, onun hayatta kalan oğlu Şemseddin yaklaşık yirmi yaşındayken yirmi sekizinci imam olmuştu. Söylenene göre Alamut'un düşüşünden sonra sadık müritleri tarafından Azerbaycan'a getirilmişti ve burada tacir veya örücü olarak hayatını kazanmaya başlamıştı. Yer altında geçen bu ve sonraki döneme dair tarihi bir belge mevcut değildir, sadece imamların isimleri aktarılmıştır. Ancak otuz ikinci imandan sonra kişiler yine tarihi olarak tespit edilebilir olmuştur. Tahminen 1464'te göreve başlayan II. Müstansır, bir sufi şeyhi olarak Batı İran'da bulunan Ancedan'a (Arak'ın kırk yedi km doğusunda) yerleşmişti. Rus Şarkiyatçı Vladimir İvanov, 1937 yılında burada sonuncusu 1680'de ölen Halilullah'a ait çok sayıda Nizarî imamının mezarını ve mozolesini ortaya çıkarmıştı. Bu dönemde Nizarîler yeniden güç kazanmış ve imamların gönderdiği daîler Doğu İran, Afganistan, Orta Asya ve Hindistan'da faaliyet yürütmeye başlamışlardı.

Bundan sonra da imamların yönetim merkezi, İran sınırları içinde kalmak kaydıyla sık sık değişti (Kahak, Kirman, Yezd, Mahallat). On dokuzuncu yüzyılda Kırk Altıncı İmam Hasan Ali, İran şahının sarayında kariyer yaptı, Kum şehrinin valiliğine atandı ve kendisine Farsça-Türkçe *Ağa Han* unvanını verdi. Bu unvan aile içinde veraset yoluyla kuşaktan kuşağa geçecekti, ancak I. Ağa Han 1841 yılında Şah'a karşı düzenlenen başarısız bir ayaklanmaya katıldıktan sonra Hindistan'a kaçmak zorunda kaldı. Burada bir İngiliz mahkemesinin kendisini Hindistan Nizarî-İsmailîlerinin başı olarak tanımasını sağlayabildi (*The Ağa Khan Case*, 1866). İlk Ağa Han, 1882 yılında Bombay'da öldü (bugün Mumbai).

1877'de Karaçi'de doğan torunu Sultan Muhammed Şah III. Ağa Han, aynı şekilde siyasetle aktif olarak ilgilendi. Kendisi 1912'ye kadar *All India Muslim League* (Tüm Hint Müslümanları Birliği) başkanıydı ve bu sıfatıyla o dönemde henüz bölünmemiş alt kıtada yaşayan bütün Müslümanların -sadece İsmailîlerin değil- temsilcisiydi. 1932'de Cenevre'de Hindistan'ı Milletler Cemiyeti'nde temsil etti, 1937'de de aynı örgütün baş-

kanlığını yaptı. Sonra da Pakistan'ın kurucuları arasında yer aldı. Fransız eşi Begüm'le birlikte, Avrupa yüksek sosyetesinin tanınmış simalarından biri oldu. Cemaat, modernleşme içine girmesini III. Ağa Han'a borçludur. Ekim Devrimi'nden sonra Hindistan'a savrulan Rus Şarkiyatçı Vladimir A. İvanov'a 1931 yılında Bombay'da İsmailîlerin -sadece Nizarîlerin değil, Bohraların ulaşılması mümkün olan kütüphanelerinin de- el yazmalarını kataloglaştırma görevini veren de oydu. Koleksiyoner, editör ve yazar olarak İvanov sonraki on yıllarda orijinal kaynaklar temelinde modern İsmailîye araştırmalarının öncüsü konumuna geldi; 1933 tarihinde yayımladığı *Guide to İsmailî Literature* (İsmailî Kaynakları Kılavuzu), daha o günlerde bile yedi yüzün üzerinde eseri kapsıyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar bilim insanları tarafından bile Haşhaşîlere dair sürekli olarak yeniden üretilen efsanelerin yerlerini sağlam tarihi gerçeklere bırakmasını ona borçluyuz.

İvanov'un çalışmaları, 1936 Cenevre doğumlu Kırk Dokuzuncu İmam IV. Kerim Ağa Han tarafından 1977'de Londra'da kurulan ve bugün bile Arapça, Farsça ve Hint dillerinde üç binin üzerinde el yazmasıyla dünyanın en büyük İsmailî kütüphanesine sahip Institute of İsmailî Studies (İsmailî Araştırmaları Enstitüsü) tarafından sürdürülmektedir. Uluslararası araştırmacılar, yirminci yüzyılın ortalarına kadar varlığı dahi bilinmeyen pek çok otantik kaynağa günümüzde kolaylıkla erişebilmektedir. 1977 yılında I. K. Poonawala tarafından yayımlanan *Bibliography of İsmâ'ili Literature* (İsmailî Eserleri Bibliyografyası) iki yüzün üzerinde yazarın bin üç yüzden fazla eserini listelemektedir.

Ağa Han'ın Nizarî müritleri kendilerine resmen *Shia İmami İsmailî* adını vermektedir. Hindistan'da ise *Hoca* ismiyle çağırırlar. Dünya çapında yaklaşık on beş milyon nüfusa sahiptirler. Alamut civarında bugün artık Nizarî yaşamamaktadır, ancak İran'ın doğusunda (Kuhistan), Badahşan bölgesinden akan ve burada Afganistan ile Tacikistan arasındaki sınırı oluşturan Amu Derya'nın iki yakasında onlara tesadüf etmek mümkündür. Alamut dönemi ile Alamut sonrası dönemden kalma eserlerin büyük kısmı, bu bölge kaynaklıdır. Bunun dışında Nizarîler Afganistan'ın doğu ucundaki Wakhan'da ve İndus Havzası'nın kuzeyindeki Gilgit'te, Pakistan'ın kuzey bölgelerinde, özellikle de Hindistan'ın kuzeybatısında yaşamaktadır. Doğu Afrika'da güçlü bir diaspora vardır (Madagaskar, Kenya

ve Tanzania). Tayyibiler/Bohralar gibi Nizarîler/Hocalar da bir kere bölünmüştür. 1310'dan bu yana bugünkü Ağa Hanların (Kâsım-Şahîler) silsilesinin yanı sıra, özellikle Suriye'de Masyaf civarında çok daha küçük bir Muhammed Şahî veya Muminîler grubu yaşamaktadır. Bunlar Ağa Han'ı başları olarak tanımamakla beraber kendi imamları da mevcut değildir.

Haşhaşî Efsaneleri

İsmailîler, dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmalarından itibaren başta Sünniler olmak üzere, rakipleri tarafından çeşitli ithamların ve kötü niyetli iftiraların hedefi hâline getirildiler. Bu bir ölçüde de İsmailîlerin öğretilerini korumak adına içinde bulundukları gizlilikle ilgiliydi. Cemaate girmek isteyen aday, *Hikmet Meclisi*'nin oturumlarına davet edilmeden önce, sırları koruyacağına dair yemin ediyordu. Böylece İsmailî karşıtı, modern araştırmacılar tarafından *Kara Efsane* olarak adlandırılan bir gelenek ortaya çıktı: İsmailî öğretisinin bir kâfir tarafından –bazı versiyonlarda bir Yahudi tarafından– İslam'ı içten çökertmek amacıyla yapılan şeytani bir plan olduğu iddia ediliyordu. Bu kâfir, yedi ya da kimilerine göre dokuz basamaklı bir inisiyasyon⁸ sistemi geliştirmişti. İmanlı Müslümanların önce akılları çeliniyor, ardından Kur'an'ın spiritüel yorumu öğretilerek şeria-ta uymaktan vazgeçiriliyor, son olarak da esas sırrın en yüksek basamağına, yani çıplak ateizmin ta kendisine ulaştırılıyordu. Hatta bu inisiyasyonun sözde basamaklarının anlatıldığı bir kitap dahi vardı. Bu hikâye onuncu yüzyıldan itibaren sadece İsmailî ve Fatımî karşıtı propagandanın odağında bulunmakla kalmamış, on dokuzuncu yüzyıla kadar Avrupalı araştırmacıların İsmailîler hakkındaki düşüncelerini de belirlemişti. Modern araştırmacıların orijinal İsmailî yazıları sayesinde *Kara Efsane* masallar dünyasına gönderildi ve “en yüksek inisiyasyon basamağı” kitabının bir sahtekârlık ürünü olduğu ortaya çıkartıldı.

Bir başka efsaneye ise İslamî kaynaklarda çok erken dönemlerden itibaren tesadüf ediliyordu: “Üç okul arkadaşı” efsanesi. Buna göre Hasan Sabbah, –ilk kurbanı olan– vezir Nizamülmülk (1028-1092) ile matematikçi, astronom ve şair Ömer Hayyam (1048-1131), Doğu İran'daki Nişapur kentinde birlikte okula gitmiş ve mezun olurken ilk başarılı olanın diğerlerini destekleyeceğine dair birbirlerine söz vermişlerdi. Vezir olan

8 Bireyin spiritüel gelişimi için, bir Ustadın sert ve sürekli kontrolü altında, bir düzen ve disiplin içinde, imtihanlara dayalı ve belirli bir yol izleyerek yapılan eğitim. (e.n.)

Nizamülmülk diğer ikisini desteklemiş ancak Hasan Sabbah tarafından ihanete uğramıştı. *The Tale of the Three Schoolfellows* (Üç Okul Arkadaşının Hikâyesi), Ömer Hayyam'ın Edward Fitzgerald tarafından İngilizceye çevrilen (1859) rubaileri sayesinde Avrupa'da da tanınmıştı.

Bu İslam içi efsanelerin yanı sıra, Haçlıların anlattıklarından ortaya çıkan Avrupa geleneği de bulunmaktadır. Bunların başında, ilk şahidinin tarih yazarı Arnold von Lübeck'in güvenilir adamı Strasburglu Burchard'ın olduğu *eğitim efsanesi* gelir. Burchard, bu kitabın başında da anlatıldığı üzere, 1175 yılında Kayzer Friedrich I. Barbarossa'nın Sultan Selahaddin'e gönderdiği elçi olarak, Selahaddin'e yapılan ilk suikast girişiminin üzerinden sadece bir yıl geçtikten sonra kutsal topraklara gitmişti. O da *Dağın Şeyhi*'nden söz etmektedir:

Bu prens, dağlarda, etrafı yüksek duvarlarla çevrili olduğu için çok iyi korunan küçük kapısı hariç, hiçbir yerden girilemeyen dünya harikası mekânlara sahiptir. Bu mekânlarda, küçük yaşlardan itibaren eğitime başlanan çok sayıda köylü çocuğu bulunmaktadır. Prens onlara, Sarazence (Arapça), Roma dili, Yunanca ve Latince gibi pek çok dil eğitimi vermektedir. Hocaları tarafından bu küçük çocuklara ilk gençliklerinden yetişkin bir erkek olana kadar, topraklarının efendisinin her sözüne ve emrine kayıtsız şartsız itaat etmeleri, eğer böyle yaparlarsa, dünyevi tüm güzelliklerin sahibi olan efendilerinin onlara cennetin güzelliklerini de sunacağı söylenmektedir.

Bunun yanında, eğer onun isteklerine karşı çıkarlarsa öldürülecekleri söylenmektedir. Çocuk yaşta alıkonmalarından itibaren bu çocukların hocaları ve efendilerinden başka kimseyi görmemelelerine ve birini öldürmek için prenslerinin huzuruna çıkana kadar, dünya hakkında başka hiçbir şey bilmiyor oluşlarına dikkatinizi çekerim. Huzura çıktıklarında, prens onlara verdiği emri uygulayıp uygulamayacaklarını sorar ve eğer uygularlarsa onlara cenneti bağışlayacağını söyler. Bunu duydukları anda hiçbir direniş ya da tereddüt göstermeden kendilerini onun ayaklarına atarak, büyük bir coşkuyla ne emir verirse uygulamaya hazır olduklarını söylerler. Bunun üzerine prens her birine altın bir hançer verir ve sıradaki kurban kimse onun üzerine yollar.

Burchard'ın bu anlattıkları, Dağın Şeyhi hakkında Haçlı devletlerinde anlatılanları yansıtıyordu. Oysa gerçekte fedailerin nasıl temin edildiği ve göreve nasıl hazırlandığı konusunda hiçbir fikre sahip değiliz. Ne İsmailî eserleri ne de Müslüman rakiplerinin yazıları bu konuda tek kelime etmektedir. İmam

için görevdeyken öldükleri takdirde cennete gidecekleri beklentisi içinde olduklarını varsaymak kesinlikle mümkündür. Bu, Şiî geleneğinde en başından beri zaten mevcuttur. Bunun dışında kalan her şey sadece tahminden ya da -altın hançer örneğinde olduğu gibi- süslemelerden ibarettir. Efsane de işte böyle geliyordu: Yüksek duvarlı saray ve cennet vaadiyle, bu yüksek duvarların arkasındaki yapay cennet arasındaki mesafe pek azdı.

Akka Piskoposu Jacques de Vitry (1216-1228) de Burchard ile benzer şeyleri aktarıyordu ancak onun anlatımında da vadedilen cennet henüz öbür dünyada bulunuyordu. Muhtemelen 1172 tarihinde Arslan Henry'ye, Kutsal Ülke'ye yaptığı hac ziyaretinde eşlik eden Abt Arnold von Lübeck'in anlattıkları, bir adım daha ileri gidiyordu:

Ona (Dağın Şeyhi'ne) göre, görevleri gereği birini öldüren ve karşılığında intikam için hayatlarına kıyılanlar en kutsal mertebeye ulaşırlar. İçlerinden, bir başkasını öldürmeyi ve bunun karşılığında intikam için kendi hayatının da son bulmasını kabul edip bu yolu seçenlere Dağın Şeyhi kendi eliyle bir hançer uzatarak, bu şekilde onları kutsamakta, ardından verdiği iksirle onları kendilerinden geçirip uyuşturarak, büyü yeteneğiyle türlü zevklerle dolu ama gerçekte bir hile olan fantastik rüyalar görmelerini sağlamakta ve ardından eylemlerinin ödülü olarak bu gördüklerine sonsuza kadar sahip olacakları sözünü vermektedir.

Burada sihirle oluşturulan hayali bir cennetten söz ediliyordu.

Fedai adaylarının mutlak itaatlerini betimlemek için *ölüm atlayışı efsanesinin* en eski versiyonlarından birini anlatan da Arnold von Lübeck'in kendisidir:

Onlara çok korkunç yöntemlerle umut veriyor ve sonsuz zevklerin keyfini vadediyordu, bu nedenle yaşamaktan ziyade ölmeyi tercih ediyorlardı. Onun bir tek hareketi ve emriyle kendilerini yüksek bir duvardan aşağı atıyor ve kafaları parçalanarak korkunç bir şekilde ölüyorlardı.

Surlu Vilyam'dan sonra onun görevini devralanlar (Ernoul, Eracles), bir Frenk prensini görgü şahidi olarak dahi zorlamaya çalışıyorlardı. Kudüs'ün atanan kralı Kont Henry de Champagne, 1194 yılında Haşhaşilere yaptığı ziyaret esnasında güya Dağın Şeyhi'nin bu güç gösterisine şahit olmuştu. Bu efsane sonradan Kayzer II. Friedrich'e layık görülürken, Arapça bir kaynakta (Mâkin) olayın Alamut'ta Sultan Melikşah'ın elçisinin gözleri önünde cereyan ettiği anlatılıyordu. Haşhaşi efsane-

sine son hâli Venedikli Marco Polo (1254-1324) tarafından verilmişti. Bu genç adam, 1273 yılında babası ve amcasıyla birlikte Çin'e giderken İran'dan geçmiş, orada Muleet –bazı kaynaklarda Mulehet veya Mulecte– isimli kalesinde yaşayan Dağın Şeyhi'nden söz edildiğini duymuştu. Şeyh burada görkemli saraylar ve çeşmelerinden şarap, süt, bal ve su akan cennet benzeri bahçeler inşa ettirmişti:

Burada güzel kadınlar, sevimli bakireler, akla gelebilecek her türlü müzik aletini çalışırmış, olağanüstü güzellikle sesleriyle şarkılar söylüyor, inanılmaz bir zerafette dans ediyorlarmış. (...) Şeyh, sarayında on iki ile yirmi yaşları arasında, o yöreden gençler bulunduruyordu, vücut yapıları onların ilerde iyi birer asker olacağını işaret ediyordu. Hepsinin dini çok iyi öğrenmeleri ve Muhammed'in anlattıklarına uygun olarak, cennetin az önce anlattığım şekilde görüldüğüne inanmaları sağlanıyordu. (...) Şeyh, bazen dört veya on veya yirmi delikanlıyı cennetine götürmek istediği zaman, şöyle yapıyordu: Onlara bir içki vererek derhâl derin bir uykuya dalmalarını sağlıyor, sonra onları bahçeye taşıttırıyordu, orada da delikanlıları tekrar uyandırıyorlardı. Yani delikanlılar güya cennetin zevklerini tadıyorlardı. Şeyh, bir cinayet planladığı zaman, onları tekrar uyutuyor ve sarayına getirtiliyordu. Uyandıkları zaman cenneti kaybettikleri için büyük bir hayal kırıklığına uğruyor, oraya tekrar dönmek için Şeyh'e birer ölüm makinesi olarak şevkle hizmet ediyorlardı.

Marco Polo'nun aradan yirmi beş yıl geçtikten sonra, 1298/99'da bir Ceneviz hapishanesinde bulunduğu bir esnada bir kâtime yazdırdığı öyküsünde, İran'dan anılarla o günlerde ağızdan ağza dolaşan Haşhaşi hikâyeleri birbirine karışmıştı. Burada Polo'nun Şeyh'inin adı –muhtemelen oğluyla kıyaslanınca uzun süreli hükümdarlığı nedeniyle kolektif hafızada yer etmiş olan Alamut'un sondan bir önceki efendisi Alaaddin III. Muhammed'den bozma– Aloedin'di ve kaleye de Muleet veya Mulehet deniyordu, bu da Nizarîleri için Farsça kaynaklarda yoğun olarak kullanılan “mülhit”⁹ kelimesinden bozma biri isimdi. Dağın Şeyhi tanımlaması ise Asciscini ismi gibi Suriye'ye ve Haçlı geleneğine işaret ediyordu. Cennet vaadi ve büyümlü düşler, ilk olarak burada hakiki bir bahçeye dönüşmüştü. Marco Polo da uyuşturuculardan değil, bir uyku iksirinden söz ediyordu. Suikastçılar kendilerine verilen görevleri ayık kafayla yerine getiriyorlardı. “Haşhaş efsanesi” ancak Silvestre de Sacy'nin 1809 yılında *Assassini* isminin etimolojik kökenini aydınlattıktan sonra oluşabilecekti.

9 Dinden çıkma sonucunu doğuracak inanç ve görüşleri savunan kişi. (ç.n.)

Haşhaşilerin Avrupa’da yaptığı suikastları anlatan bütün anlatılar da efsaneler dünyasının bir parçasıdır. Fransa Kralı II. Philipp August güya 1195 yılında Arslan Yürekli Richard’ı öldürmeleri için on beş Haşhaşinin Chinon’a gitmesini emretmişti. Ayrıca Bavyera Dükü I. Ludwig’in 1231 yılında Kelheim’de bulunan Tuna Köprüsü üzerinde öldürülmesi güya Kayzer II. Friedrich tarafından görevlendirilen Haşhaşiler tarafından gerçekleştirilmişti. Bu, Papa’nın Staufer hanedanı mensubu Kayzer ile giriştiği polemikte dahi dile getirilen bir düşünceydi. Şark’ta da bazı suikastlar “Bâtınîlerin” üzerine yıkılıyordu. Sonuçta pis işlerini örtmek isteyenler için fedaîler gayet kullanışlıydı.

Haşhaşi efsaneleri Avusturyalı diplomat ve şarkiyatçı Joseph von Hammer-Purgstall’ın (1774-1856) 1818 tarihli *Die Geschichte der Assassinen* (Haşhaşilerin Tarihi) adlı eserinde de varlığını sürdürüyordu, üstelik bu kişi İran ve Arap kaynaklarının -orijinal İsmailî kaynakları hariç- yanı sıra, Silvestre de Sacy’nin eserlerine de ulaşma şansına sahipti.

Hammer-Purgstall’ın eski efsaneleri yeni bilimsel bulgularla harmanlayan kitabı, on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar Şarkiyatçılığa şekil vermişti. Aynı zamanda konuyla ilgili ilk roman da bu esere dayanıyordu. Sloven Wladimir Bartol’un 1938 yılında yayınladığı *Alamut* adlı roman, Almanca okuyan okura ne yazık ki üçüncü elden, Fransızca çevirisi üzerinden ulaşabilmiştir. Sigmund Freud hayranı bir zoolog olan Bartol’un romanında Alamut’un efendisi hayal kırıklığına uğramış bir nihilisttir ve inancın etkisi altındaki insanların ne hâle sokulabileceğini herkese göstermek için sinizm dolu bir planı hayata geçirmeyi istemektedir. Bu amaçla tarikatının kalesinde genç insanların beynini yıkamakta, delikanlıları ölümü göze almış katillere, genç kızları da istekli seks kölelerine dönüştürmektedir. Ancak Bartol’un öyküsü, kiliseden ziyade dönemin İtalyan ve Alman faşizmini hedefe alıyordu.

Haşhaşiler o zamandan beri bazı korku romanlarında ortaya çıkıyorlar. Akla gelebilecek bütün gizli örgütlerin yer edindiği Umberto Eco’nun *Foucault Sarkacı*’nda (1988) da eksik degiller, hatta oyuncuların kendilerinin birer fedaiye dönüştüğü bir bilgisayar oyununa bile girmeyi başardılar. Yine de şunu unutmamak gerekir: Bu tür bir Haşhaşi geleneği sadece batıda vardır ve haçlı döneminin bir mirasıdır. İslam dünyasında Bâtınîler sadece birkaç tarihçi tarafından bilinir. Müslümanların kolektif hafızasından silinmişlerdir.

Haşhaşî Terörü

Nizarî İsmailî fedailerinin 1092 - 1273 yılları arasında gerçekleştirdiği suikastlar, İslam dünyasında ve Haçlıların arasında korku, dehşet ve teröre neden olmuştu. Mısır veziri Mem'un'un ya da sonradan Selahaddin'in aldığı tedbirler, bunun böyle olduğuna dair şüpheye mahal bırakmamaktadır. Haşhaşîler ise yaptıklarıyla güçlerinin çoktan solmuş olduğu günlerde bile övünüyorlardı. Keşiş Yves'in anlattığına göre, *Dağın Şeyhi*'nin ulakları "Kralların ölümünü elinde taşıyana yol açın!" diye bağıyorlardı.

"Haşhaşîlerin" militan faaliyetlerinin sınıflandırılması esnasında, öncelikle bunların Şii İslam'ın özel bir formuna ait olduklarını söylemek gerekir. Alamut Nizarîleri de İsmailîydi, ancak bu mezhebin içinde çok küçük bir grubu teşkil ediyorlardı. Yaptıkları suikastlar, sınırları içinde yaşadıkları Selçuklu İmparatorluğu'nun ve Sünni Bağdat halifeliğinin hükümdarlarına, memurlarına, askerlerine ve din büyüklerine -kadınlara ve müftülere- yönelikti. Bir zamanlar ana teşkilatları olan Mısır'daki Fatımîlerin İsmailî halifeliğini de kısa bir süre için hedef tahtalarına oturtmuşlardı. Yani hedefler ve kurbanlar esas olarak Müslümanlar, özellikle de Sünni egemen sınıfın temsilcileriydi. Haçlı kurbanların sayısı, bir elin parmaklarını geçmez.

Suikastlar tam olarak o nefret edilen siyasi-dini sistemin önde gelen temsilcilerine yönelikti. Böylelikle yapısal olarak Antik Çağ'da Roma işgaline karşı mücadele eden Yahudi Sika-rilerin modern öncesi terörüyle ve on dokuzuncu ila yirminci yüzyılın ilk dönemlerinde Çar II. Alexander'a (1881), Sarajevo'da Avusturya Veliahtı Franz Ferdinand'a ya da Marsilya'da Yugoslavya Kralı Alexander'a (1934) yönelik olarak gerçekleştirilen suikastlarla kıyaslanabilir niteliktedirler. İsmailîlerin dini öğretisinde suikastların yeri kesinlikle yoktur. Bunlar sadece siyasi-askeri bir savaş stratejisinden ibaretti. Taşıyıcı sütunlarını bertaraf etmek suretiyle egemen rejimi yıkmayı ve yerine kendi iktidarlarını koymayı istiyorlardı. Bölgesel çerçevede olsa dahi, yer yer bunu başardıkları da oluyordu. Rudbar'da (Alamut civarı), Doğu İran'daki Kuhistan'da ve Suriye'nin dağlık sahil bölgesinde Nizarîler kendi bölgesel devletlerini kurmayı başarmışlardı, hatta İslam ve Frenk güçleri tarafından da tanınmış, çeşitli ittifaklara ve bağlılık ilişkilerine dâhil olmuşlardı.

Alamut “devletinin” doğuda Moğollar ve batıda Mısır Memlûkleri tarafından ortadan kaldırılmasının ardından, yitirilen bağımsızlıkla birlikte militan eylemler de sona ermişti. Nizarîler İran, Afganistan ve Orta Asya’da herhangi bir askeri faaliyeti olmayan, bütünüyle dini cemaatler olarak varlıklarını sürdürdüler. Ağa Han yönetimindeki bugünkü Nizarî toplumu barışçıl, modernliğe açık, son iki imamının örnek olması sayesinde Avrupa toplumlarına kolaylıkla entegre olabilen, barışsever bir dini cemaattir. Cemaatlerinin Orta Çağ’daki militan dönemini bugün soğukkanlılıkla geçmiş olarak adlandırırlar. Genellikle de o geçmişini onlardan katbekat güçlü ve zalim bir düşmana –Sünnilere– karşı verilen meşru bir savaş, bir tür meşru müdafaa olarak görürler.

Yani Nizarî/Bâtınîlerin esas kurbanları Sünnilerdi. Sadece bu sebepten bile Orta Çağ’ın Nizarî/Bâtınîleri ile bugünkü Sünni görünümlü terör arasında –ne nitelik ne de nicelik olarak– bir bağlantı mevcut değildir. Sivil halkı büyük miktarda katletme hedefiyle “Haşhaşilerin” düzenlediği suikastlar tümüyle farklı niteliktedir ve bambaşka kökenlere sahiptirler. Bugünkü teröristler –eğer isimlerini duymuş iseler– Bâtınî suikastçılarını o zamanki Sünni dindaşları gibi birer mülhit, hatta gayrimüslim olarak görmektedirler. Batı karşıtı modern cihatçılığın kökenleri, örneğin 1928’de Hasan el-Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler ve Hintli Mevdudî’nin Cemaat-i İslami (1941) gibi yirminci yüzyılın erken dönemlerinde ortaya çıkan ve esasen Arap Yarımadası’nda on sekizinci yüzyılda gelişen katı bir Sünni yenileşme hareketi olan Vahhabiliğe dayanan sömürgecilik karşıtı hareketin içinde bulunmaktadır. Ancak bu kökenlerin karşısında olmak üzere, *el-Kaide* veya *Irak-Şam İslam Devleti* gibi hareketlerin terörü artık geniş ölçüde bağımsızlaşmıştır. Sünni cihatçıların arasında “Dağın Şeyhi” ve “Haşhaşileri” hakkında hiçbir şey bilinmez. Bunları artık hiçbir gelenek birbirine bağlamaz. Bir Haşhaşi geleneği artık sadece Avrupa’da vardır.

KAYNAKÇA

Bu kitapta kullanılan Arapça ve Farsça kaynakların sadece pek azı Avrupa dillerine tercüme edilmiştir. Bu tercüme eserler, aşağıda ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Kaynaklara ve ikincil eserlere dair ayrıntılı bilgiler; Lewis, *Die Assassinen*, Daftary, *The Isma'ilis*, ve Halm, *Kalifen und Assassinen* içinde bulunmaktadır.

Ahmad Mirza, Nasseh: *Syrian Ismailism. The Ever Living Line of the Imamate*. [Suriye İsmailizmi. İmamlar Silsilesi] Richmond 1997.

Daftary, Farhad: *The Assassin Legends. Myths of the Isma'ilis*. [Haşhaşi Efsaneleri. İsmili Mitleri], Londra 1994.

–: *Kurze Geschichte der Ismailiten. Traditionen einer muslimischen Gemeinschaft*. [İsmaililerin Kısa Tarihi. Bir İslam Cemaatinin Gelenekleri] Würzburg 2003.

–: *The Isma'ilis. Their History and Doctrines*. [İsmaililer. Tarihleri ve Öğretileri] Cambridge 2007.

–: *Historical Dictionary of the Ismailis*. [Tarihi İsmaili Sözlüğü] Lanham / Toronto 2012.

Cüveynî: *The History of the World-Conqueror* [Tarih-i Cihângüşâ], İngilizce tercümesi J. A. Boyle, Cilt II, Manchester 1958.

Eboo Jamal, Nadia: *Surviving the Mongols. Nizari Quhistani and the Continuity of Ismaili Tradition in Persia*. [Moğollardan Kurtulmak. Nizari Kuhistan ve İran'da İsmaili Geleneginin Sürekliliği] Londra 2002.

Ernoul: *Chronique d'Ernoul et de Bernard Le Trésorier* [Ernoul ve de Bernard Le Trésorier Vakayinamesi]; yay. Louis de Mas-Latrie, Paris 1871.

Filippini-Ronconi, Pio: *Ismaeliti ed «Assassini»*. [İsmaililer ve “Haşhaşiler”] Milano 1973.

Gabrieli, Francesco: *Die Kreuzzüge aus arabischer Sicht*. [Arapların Gözünden Haçlı Seferleri] Zürich/Münih 1973.

Halm, Heinz: *Das Reich des Mahdi. Der Aufstieg der Fatimiden (875 – 973)*. [Mehdi'nin Krallığı. Fatımîlerin Yükselişi (875-973)] Münih 1991.

–: *Die Kalifen von Kairo. Die Fatimiden in Ägypten 973 – 1074*. [Kahire Halifeleri. Mısır Fatimîleri 973-1074] Münih 2003.

–: *Kalifen und Assassinen. Ägypten und der Vordere Orient zur Zeit der ersten Kreuzzüge*. [Halifeler ve Haşhaşîler. İlk Haçlı Seferleri Döneminde Mısır ve Ön Asya] Münih 2014.

–: *Die Assassinen 1092 bis 1273*. [Haşhaşîler. 1092 ila 1273] A. Demandt. *Das Attentat in der Geschichte* [Tarihteki Suikast] içinde, Köln 1996, S. 61 – 73.

Hammer-Purgstall, Joseph von: *Geschichte der Assassinen*. [Haşhaşîlerin Tarihi] Stuttgart / Tübingen 1818.

Hodgson, Marshall G. S.: *The Order of Assassins. The Struggle of the Early Nizari Isma'ilis Against the Islamic World*. [Haşhaşî Tarikatı. Erken Dönem Nizari İsmailîlerinin İslam Dünyasıyla Mücadeleleri] Den Haag 1955.

Ibn al-Qalânîsî: *Damas de 1075 a 1154*. Fransızca tercümesi R. Le Tourneau, Damaskus 1952. İngilizce tercümesi H. A. R. Gibb: *The Damascus Chronicle of the Crusades* [Haçlı Seferleri. Şam Tarihine Zeyl], Londra 1932.

Jambet, Christian: *La grande résurrection d'Alamut* [Alamut'un Büyük Dirilişi]. Lagrasse 1990.

Joinville, Jehan de: *Vie de Saint Louis* [Aziz Louis'nin Hayatı]. Eski Fransızca metni tercümesiyle birlikte Jacques Monfrin, Paris 1995. Almanca tercümesi Eugen Mayser: *Das Leben des heiligen Ludwig. Die Vita des Joinville*. Düsseldorf 1969.

Lewis, Bernard: *The Sources for the History of the Syrian Assassins* [Suriye Haşhaşîleri Tarihi İçin Kaynaklar]. *Speculum* 27 (1952) içinde, 475 – 489.

–: *Saladin and the Assassins* [Selahaddin ve Haşhaşîler]. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 15 (1953) içinde, 239 – 245.

–: *Kamâl al-Dîn's Biography of Râşid al-Dîn Sinân* [Kemaleddin'in Raşidüddin Sinan Biyografisi]. *Arabica* 13 (1966) içinde, 225 – 267.

–: *The Assassins* [Haşhaşiler]. Londra 1967. Almanca tercümesi K. J. Huch: *Die Assassinen*. Frankfurt 1989.

Marco Polo: *Il Milione* [Milyon]. Almanca tercümesi E. Guignard. Zürich 1983.

Mayer, Hans Eberhard: *Geschichte der Kreuzzüge* [Haçlı Seferleri Tarihi]. Stuttgart 1965.

Nesevî: *Histoire du Sultan Djelal ad-Din Mankubirti* [Siret-i Celaledin Mengüberti]. Fransızca tercümesi O. Houdas, Paris 1891.

Nowell, Charles E.: *The Old Man of the Mountain* [Dağın Şeyhi]. *Speculum* 22 (1947) içinde , 497 – 519.

Sacy, Silvestre de: *Mémoire sur la dynastie des Assassins et sur l'origine de leur nom* [Haşhaşi Hanedanının İsimleri ve Kökenleri Hakkında]. *Annales des Voyages* 8 (1809) içinde, 325 – 343. İngilizce tercümesi Daftary, *Assassin Legends* içinde, 129 – 188.

Stark, Freya: *The Valleys of the Assassins* [Haşhaşilerin Vadi-leri]. Londra 1936.

Thorau, Peter, *Die Burgen der Assassinen in Syrien und ihre Einnahme durch Sultan Baibars* [Haşhaşilerin Suriye'deki Kaleleri ve Sultan Baybars Tarafından Ele Geçirilmeleri]. *Die Welt des Orients* 18 (1987) içinde, 132 – 158.

–: *The Lion of Egypt. Sultan Baybars I & the Near East in the Thirteenth Century*. [Mısır Aslanı. Sultan I. Baybars ve 13. yüzyılda Yakın Doğu]. Londra 1992.

–: *Die Kreuzzüge* [Haçlı Seferleri]. Münih 2004.

Van Berchem, Max: *Epigraphie des Assassins de Syrie* [Suriye Haşhaşilerinin Epigrafisi]. *Journal asiatique*, 9 e série (1897) içinde, 453 – 501 (= Van Berchem, *Opera minora*, Cenevre 1978, Cilt I).

Wilhelm von Tyrus: (isimsiz) *Vakayiname*. Almanca tercümesi E. ve R. Kausler. Stuttgart 1840 (eskimiş).

Wiley, Peter: *Eagle's Nest. Ismaili Castles in Iran and Syria* [Kartal Yuvası. İran ve Suriye'de İsmailî Kaleleri]. Londra 2005.

Resim Kaynakçası

Görsel 1: Farhad Daftary/Zulfiqar Hirji: *The Ismailis. An Illustrated History* [İsmailîler. Resimlerle Tarihleri], Londra 2008, sayfa 125 yukarıda

Görsel 2: Freya Stark, *The Valleys of the Assassins and Other Persian Travels* [Haşhaşî Vadileri ve Diğer İran Seyahatleri], London 1982, s. 243

Görsel 3: Peter Willey: *Eagle's Nest* [Kartal Yuvası], Londra 2005, Tablo 9

Görsel 4, 5, 6, 7: Heinz Halm, fotoğraflar.

DİZİN

A

Abbasi 9, 12, 83, 100
Abbasiler 9
Âdid 69, 70
Advocatus Sancti Sepulcri 38
Afâmiye 37, 39, 40
Afdal 22, 37, 41, 42, 47
Ağa Han 13, 61, 103, 104, 111
Ahmed ibn Attaş 27, 33
Ahmedîl 30, 31
Akabe 70
Akka 17, 72, 73, 78, 80, 81, 107
Alaaddin Keykubâd 79
Alamut Kalesi 15, 18, 21, 24, 60, 91, 99
Alâ Zikrihisselâm 58, 61, 96, 97
Ali'nin Partisi 8
Almanya 80
Amalrich 68, 69, 73
Âmir 41, 42, 43, 44, 45, 66, 101
Antakya 7, 17, 37, 38, 39, 50, 63, 67, 77
Arapça 8, 15, 19, 29, 56, 57, 63, 65, 66, 81, 91, 104, 106, 107, 113
Arap Yarınması 111
Arnold von Lübeck 7, 65, 66, 106, 107
Arslantaş 20
Arslan Yürekli Richard 72, 73, 76, 109
Aşkelon 42, 72, 76
Assassin Legends 67, 113, 115
Assissini 7, 8, 51, 65, 68
Aşure Bayramı 34
Atabey 30, 38, 48, 49

B

Bagdat 9, 12, 13, 14, 17, 21, 29, 30, 31, 33, 47, 52, 70, 82, 83, 87, 88, 100, 110
Banyas 48, 49
Başdaf 17, 41
Bâtın 12
Bedreddin Ahmed 92
Berkyaruk 26, 31, 32
Beyrut 17, 72
Bozorg Ümid 25, 34, 47, 48, 51, 56, 60, 64

C

Cademois 50
Ceble 17
Celaeddin Hasan 88
Cengiz Han 89, 90, 98
Christian Jambert 57
Cüveynî 15, 28, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 66, 88, 90, 96, 98, 99, 100, 102, 113

D

Dağın Şeyhi 63, 64, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 106, 107, 108, 110, 111
Daf 20, 41, 101, 102
Dicle 9, 17, 64
Dürzî 58

E

Ebubekir 85
Ebu Hamza 26
Ebu Kubeys 50
en-Nazır 26
Ermeni 17, 22, 37, 41

Errecan 26

et-Tunbur 26

Eyyûbî 77, 78, 82, 83

F

Farsça 12, 15, 21, 51, 57, 66, 103, 104, 108, 113

Fatma 8, 13

Fatmî 13, 14, 16, 20, 23, 31, 39, 41, 43, 57, 58, 60, 61, 66, 68, 69, 70, 101, 105

Fedai 8, 107

Fırat 8, 11, 17, 38, 42, 64

Friedrich Barbarossa 7, 66, 73

G

Gazze 70, 72

Guy de Lusignan 72

H

Halep 7, 17, 31, 37, 38, 39, 40, 41, 48, 64, 68, 70, 71, 78

Harem-ûş Şerif 78

Harzemsâh Alaeddin Muhammed 87, 89

Hasan 8, 9, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 38, 39, 42, 43, 44, 47, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 97, 99, 103, 105, 111

Hasan Askert 9

Hasan Sabbah 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 38, 39, 42, 43, 44, 47, 57, 60, 63, 88, 99, 105

Haşhaşi 14, 15, 27, 49, 63, 66, 68, 70, 71, 73, 83, 84, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116

Hazar Denizi 11, 18, 26, 29, 31, 47, 52, 63, 88, 89, 90, 92

Henry de Champagne 74, 76, 107

Heyssesini 7, 8, 65

Hindistan 11, 29, 44, 70, 82, 102, 103, 104

Horasan 29

Hristiyanlık 57

Hûr 28

Hûsef 28

Hûseyin 8, 9, 21, 64

Huzistan 18, 26, 27

I

İbn Abdûzzâhir 84, 85

İbni Kalanisi 48, 49

İbn Kalânisi 33, 39

İbn Mûyesser 41, 43, 44

İbnü'l Esir 21, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 34, 51, 74, 89

III. Hasan 87, 88, 89, 94

III. Muhammed 90, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 108

II. Urban 24, 37

İmamîye 9, 11

Irak 8, 9, 11, 13, 14, 23, 31, 40, 63, 87, 88, 90, 92, 111

İsfahan 16, 17, 18, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 52

İslam 8, 9, 11, 12, 34, 53, 55, 57, 66, 67, 68, 70, 82, 85, 87, 88, 89, 101, 102, 105, 106, 109, 110, 111, 113, 114

İsmailî 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 26, 27, 28, 29, 41, 57, 58, 61, 64, 66, 68, 70, 75, 79, 87, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 100, 101, 104, 105, 106, 109, 110, 113, 115

K

Kadmûs 49, 50, 65

Kahire 7, 14, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 37, 41, 42, 43, 44, 47, 57, 58, 60, 69, 80, 83, 84, 101, 114

Kara Efsane 105

Kartal Yuvası 18, 115, 116

Kâşani 28

Katır Yarımadası 11

Kâtib İsfahanî 66, 74

Kayin 28, 91

Kayzer 72, 73, 78, 79, 80, 106, 107, 109

Kazvin 18, 20, 25, 29, 34, 48, 52, 88, 93, 95, 98, 100

Kehf 50, 64, 65, 76, 77, 85

Khariba 50

Kıyamet 56, 96, 97

Kızıldeniz 70

Konrad de Montferrant 76

Küçük Asya 14, 33, 37, 72, 79

Kudüs 7, 37, 38, 67, 68, 69, 72, 73, 76, 78, 107

Kûfe 11

Kuhestan 20

Kur'an 12, 16, 43, 57, 64, 99, 105

L

Latince 7, 78, 106

le vieil de la Montaigne 80

M

Maaret Misrin 40

Maaret Numan 40

Macaristan 72, 80

Maceddin 77

Makrizî 42

Manike 51, 85

Mansurâbâd 48

Marki 74, 75

Marco Polo 63, 108

Masyaf 50, 51, 63, 65, 70, 71, 77, 81, 84, 90, 105

Maveraûnnehr 29

Mazenderanî 95

Medine 9, 83

Mehdi 9, 13, 14, 57, 58, 114

Mekke 9, 57, 83, 88

Melikşah 18, 20, 21, 22, 24, 26, 28, 31, 37, 38, 107

Me'mun 42, 43, 44

Merkeb 50

Meşhed 29, 96

Meymunde 48, 97, 98

Meyyafarikin 17

Mezopotamya 40, 72

Mısır 12, 13, 14, 16, 17, 22, 23, 24, 26, 27, 31, 37, 39, 42, 43, 48, 60, 69, 70, 72, 76, 83, 85, 101, 102, 110, 111, 114, 115

Moğol 15, 26, 89, 90, 91, 92, 95, 98, 100, 102

Montferrato 73

Mübarek-Köh 48

Müeyyed 17

Muhammed 2, 8, 9, 11, 13, 14, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 41, 47, 51, 53, 55, 56, 59, 60, 61, 63, 64, 82, 87, 89, 91, 96, 102, 103, 105, 108

Muiz 14

Musa Kazım 9

Müstansır 16, 17, 20, 22, 44, 60, 61, 103

N

Nesevî 91, 92, 93, 94, 95, 115

Nizamülmülk 20, 21, 22, 27, 29, 31, 33, 34, 52, 105

Nizarîler 23, 101, 102, 103, 104, 110, 111

Nureddin 68, 69, 70

O

Ölü Deniz 78

Ömer 85, 105

Orta Asya 14, 26, 57, 82, 93, 103, 111

Osman 85

R

Rakka 64

Ramazan 16, 21, 30, 52, 56, 57, 59, 65, 77

Reşidüddin 15, 28, 52, 53, 55, 66, 76

Rey 15, 16, 18, 29, 48, 52, 91

Rıdvan 37, 38, 39, 41

Rud 18

S

Saadet-Köh 48

Sacy 65, 66, 108, 109, 115

Şahrud 18

Sarmin 39, 40

Selahaddin 7, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
76, 77, 78, 79, 82, 83, 101, 106, 110, 114

Serat 92

Şeyh'ül Cebel 63, 64

Seyyidna 20, 24, 25, 56

Şi'a 8, 11

Sidon 72, 74, 75

Şif 8, 9, 11, 12, 37, 63, 82, 103, 107, 110

Sinan 63, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 76,
77, 114

Staufer 78, 109

St. John 50, 68, 78, 79, 80, 84

Suikast 28, 42, 114

Süleymanî 102

Sünni 8, 12, 13, 14, 21, 29, 37, 40, 41, 48, 59,
68, 70, 71, 72, 83, 87, 89, 101, 102, 110, 111

T

Tabas 28, 32

Tacceddin 77, 81

Taim 48

Tartus 51

Tayyibîler 101, 102, 105

Töton 79

Tûn 28, 91

Y

Yafa 72

Yahudilik 57

Yemen 11, 23, 70, 101, 102

Yezd 18, 32, 103

Yusuf 69

Z

Zahir 78

HAŞHAŞİLER

GİZLİ BİR ÖRGÜTÜN TARİHİ

HEINZ HALM

Haşhaşıler işledikleri siyasi cinayetlerle tanınmış ve kötü bir şöhret edinmişlerdir, hatta bu şöhret o kadar kötüdür ki, “assasin” kelimesi birçok dilde “katil” kelimesiyle aynı anlama gelir. “Dağın Şeyhi” olarak bilinen liderleri hakkında Orta Çağ’dan bu yana çeşitli efsaneler anlatılır; söylenene göre, kalesinde genç erkeklere cennet hayatı yaşatmış, sonra da intihar suikastçısı olarak onları dünyanın dört bir yanına göndermiş. Peki, Haşhaşı adı verilen bu insanlar gerçekte kimlerdi? Heinz Halm, mevcut İslam ve Avrupa kaynaklarına dayanarak on birinci ve on ikinci yüzyıllarda Şiîlerin içinde yaşanan bölünmeden gizli bir İsmailî örgütünün ortaya çıkışını, bu örgütün liderlerinin İslam’ın yazıya dökülmemiş, gerçek mesajını bildiklerine inandıklarını, İran ve Suriye’de birçok kaleyi ele geçirdiklerini, Haçlılara korku ve dehşet saldıklarını anlatıyor. Bu gizli örgütün son kalesini ele geçirmeyi ancak on üçüncü yüzyılın ortalarında Moğollar başara-caktı. Yine de bu örgüte bağlı bazı topluluklar varlığını sürdürme-yi başardı. Bugün bile tartışmaların her zaman odağında olan bu gizemli örgütün nasıl ortaya çıktığını ve İslam dünyasında ne gibi çalkantılara yol açtığını anlamak için Heinz Halm’ın kaleme aldığı Haşhaşıler kitabı önemli bir fırsat sunuyor.

Heinz Halm, 1942 doğumludur. Tübingen Üniversitesinde İslam Bilimleri profesörü olarak görev yapmıştır ve Şiî İslam konusunda otorite isimlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Şiî İslam, Haşhaşıler ve heterodoks İslam konularında birçok kitap yazmıştır.

**RUNIK
KITAP**

ISBN 978-605-06194-4-7

